

**DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE
TIESĪBU, VADĪBZINĀTNES UN EKONOMIKAS KATEDRA**

DARIUS DZIKAS

**POLICIJAS ATBILDĪBA UN PILSONU TIESĪBAS KARADARBĪBAS
APSTĀKĻOS: SALĪDZINOŠĀ ANALĪZE LATVIJĀ, LIETUVĀ UN
UKRAINĀ**

Promocijas darba

KOPSAVILKUMS

Sociālās zinātnes doktora (Ph.D.) zinātniskā grāda iegūšanai

Specialitāte – Juridiskās zinātnes

Apakšnozare – Policijas tiesības

Daugavpils 2025

Promocijas darbs ir izstrādāts Daugavpils Universitātes Humanitāro un sociālo zinātņu fakultātes, vadībzinātnes un ekonomikas katedrā sadarbībā no 2020. līdz 2025. gadam.

Doktora studiju programma: „Juridiskā zinātne”, apakšnozare „Policijass tiesības”.

Promocijas darba zinātniskais vadītājs: Dr. iur. **Vladas Tumalavičius**, Vadošais pētnieks, Biznesa augstskola „Turība”.

Oficiālie recenzenti:

- Profesors Dr. iur. **Jānis Načiščionis** (Daugavpils Universitāte);
- Vadošais pētnieks Prof. Dr. iur. **Jānis Grasis** (Rīgas Stradiņa Universitāte);
- Profesors Dr. iur. **Alvydas Šakočius** (Lietuvas ģenerāļa Jonas Žemaitisa militāra akadēmija).

Promocijas darba aizstāvēšana notiks Daugavpils Universitāte Juridiskās zinātnes nozares promocijas padomes atklātajā sēdē 2025. gada 19 decembrī, Daugavpils, Parādes ielā 1, 130 auditorijā, plkst. 15.00.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Daugavpils Universitāte bibliotēkā, Parādes ielā 1, Daugavpils un: <http://du.lv/lv/zinatne/promocija/darbi>.

Atsauksmes sūtīt Promocijas padomes sekretāram Parādes ielā 1, Daugavpils, LV-5401, e-pasts: anatolijs.krivins@du.lv.

Padomes sekretārs: Assoc. Prof. Dr. iur. **Anatolijs Kriviņš**.

SATURS

IEVADS	4
1. TIESĪBSARGĀJOŠO IESTĀŽU PIELĀGOŠANA KARA KONFLIKTA APSTĀKĻIEM UN TO IETEKMES UZ SABIEDRĪBAS UZTICĪBU ANALĪZE	8
1.1. Tiesībsargājošo iestāžu strukturālās pārmaiņas Ukrainā un to ietekmes uz sabiedrības uzticību izpēte mainīgo drošības izaicinājumu kontekstā	11
1.2. Policijas transformācija, reaģējot uz nacionālajām un starptautiskajām cilvēktiesību prasībām Ukrainā, salīdzinājumā ar Latviju un Lietuvu	14
2. POLICIJAS ATBILDĪBAS UN PILSONU TIESĪBU STIPRINĀŠANA KARA APSTĀKĻOS: SALĪDZINOŠĀ ANALĪZE PAR UKRAINU, LIETUVU UN LATVIJU	15
2.1. Policijas uzraudzības mehānismu pielāgošana efektīvai darbībai kara laikā	19
2.2. Drošības vajadzību un pamattiesību ievērošanas līdzsvarošana.....	22
3. TIESĪBU REFORMU UN UZTICĪBAS POLICIJAI SAKARĪBAS NOVĒRTĒJUMS UKRAINĀ UN BALTIJAS VALSTĪS	24
3.1. Tiesību reformu ietekme uz uzticību policijai	27
3.2. Policijas reformas Ukrainā un Baltijas valstīs: salīdzinošā analīze par sociālekonomiskajiem un juridiskajiem faktoriem.....	36
4. SABIEDRĪBAS LĪDZDALĪBA UN UZTICĪBAS VEIDOŠANA POLICIJĀ UKRAINĀ UN SALĪDZINOŠIE PĒTĪJUMI AR LIETUVU UN LATVIJU	36
4.1. Sabiedrības līdzdalības nozīme uzticības veidošanā policijai	37
4.2. Mediji un sabiedrības uztvere par policiju	41
SECINĀJUMI	48
IETEIKUMI	50
LITERATŪRAS SARAKSTS	55

IEVADS

Tēmas aktualitāte. Cilvēktiesību un pilsoņu tiesību aizsardzība, kā arī tiesībsargājošo iestāžu atbildība bruņotu konfliktu un hibrīdkaru apstākļos mūsdienu pasaulē ir ārkārtīgi svarīga. Strauja civilās sabiedrības militarizācija, pieaugošs vardarbības līmenis, pieaugoša tiesībsargājošo iestāžu vara un komandantstundu ieviešana būtiski ietekmē cilvēku tiesības un brīvības, radot jaunus izaicinājumus demokrātiskai pārvaldībai. Šie izaicinājumi ietver varas ļaunprātīgas izmantošanas risku, selektīvu likuma piemērošanu un sabiedrības uzticības vājināšanos valsts institūcijām. Policijai ir būtiska loma iekšējās drošības un sabiedriskās kārtības uzturēšanā. Tām jāpaliek modrām, saskaroties ar reāliem drošības draudiem, vienlaikus ievērojot likuma normas un ētisko atbildību sabiedrības priekšā.

Drošības interešu un cilvēktiesību aizsardzības līdzsvarošana bruņota konflikta laikā ir sarežģīts un bieži diskutēts jautājums. Tiesībsargājošās iestādes, bieži rīkojoties krīzes apstākļos, var novirzīties no standarta procedūrām, ierobežot piekļuvi tiesu sistēmai un apdraudēt caurskatāmību un atbildību. Šādos apstākļos ir būtiski nodrošināt efektīvu policijas darbības uzraudzību un spēcīgus institucionālos mehānismus, kas nodrošina atbildību gan iestāžu iekšienē, gan ārpus tām. Ne mazāk svarīga ir arī pilsoniskās sabiedrības loma demokrātisko principu un tiesiskuma aizsardzībā, kā arī sabiedrības uzticības stiprināšanā policijai.

Pētījuma fokuss. Šī pētījuma galvenais jautājums ir policijas spēku darbība apstākļos, kad nacionālā drošība ir apdraudēta bruņota konflikta dēļ. Īpaša uzmanība tiek pievērsta Ukrainas gadījumam, kur ilgstošais konflikts ir izgaismojis nepieciešamību sabalansēt ātru policijas reakciju ar demokrātisko principu un juridisko garantiju ievērošanu. Ukraina saskaras ar dažādiem izaicinājumiem, tostarp ar nepieciešamību pielāgot savu tiesisko regulējumu kara apstākļiem, pastāvīgām policijas struktūru pārmaiņām un cilvēktiesību ievērošanu kara stāvokļa laikā.

Latvija un Lietuva, lai gan tieši neiesaistās bruņotā konfliktā, atrodas tuvu potenciāliem apdraudējuma reģioniem. Abas valstis strādā pie iekšējās drošības stiprināšanas un tiesībsargājošo iestāžu modernizācijas, vienlaikus nodrošinot atbilstību starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem. To pieredze demokrātisko institūciju atjaunošanā pēc PSRS sabrukuma un integrācijā Eiropas Savienībā piedāvā vērtīgas – gan pozitīvas, gan negatīvas – mācības salīdzinājumā ar Ukrainas praksi.

Lai arī šo trīs valstu vēsturiskā attīstība atšķiras, tās visas cenšas stiprināt tiesiskumu, ievērot Eiropas pārvaldības standartus un aizsargāt cilvēka cieņu un pilsoniskās brīvības. Tāpēc tās kalpo kā nozīmīgi gadījumpētījumi, pētot policijas atbildību un cilvēktiesību aizsardzību reālu vai potenciālu militāro draudu kontekstā.

Šī pētījuma mērķis ir analizēt cilvēktiesību politiku un plašākas politiskās norises kara laikā, raugoties caur policijas atbildības prizmu. Tā mērķis ir izpētīt efektīvu mehānismu izveidi, kas novērš varas ļaunprātīgu izmantošanu pēc iecelšanas amatā, nodrošina caurskatāmību policijas darbībā un aizsargā pilsoņu tiesības pārkāpumu gadījumā. Neatkarīgu cilvēktiesību organizāciju, mediju un starptautisko institūciju līdzdalība policijas uzraudzībā sniedz visaptverošāku izpratni par demokrātisko kontroli pār drošības struktūrām kara apstākļos.

Pētījuma mērķi. Tiesībsargājošo iestāžu atbildības un pilsoņu tiesību aizsardzības salīdzinošā analīze Ukrainā, Latvijā un Lietuvā militāro izaicinājumu kontekstā ļaus ne tikai identificēt atšķirības un tendences, bet arī piedāvāt ieteikumus tiesiskā regulējuma, pārvaldības prakses un pārejas stratēģiju uzlabošanai policijas struktūrās nacionālās drošības krīžu laikā. Šis pētījums ir praktiski nozīmīgs gan akadēmiskajai sabiedrībai, gan politikas veidotājiem, kas strādā pie cilvēktiesību aizsardzības kara apstākļos.

Saites ar zinātniskajām programmām un pētniecības prioritātēm. Šis pētījums veicina starpdisciplināru pētniecību tiesību zinātnē, drošības pētījumos, politikas zinātnē un socioloģijā, īpaši attiecībā uz valsts institūciju lomu pilsoņu tiesību aizsardzībā krīzes laikā. Tas aplūko tiesībsargājošo iestāžu darbības raksturu un izaicinājumus bruņotu konfliktu laikā, kā arī

pilsoniskās sabiedrības nozīmi kā demokrātiskās kontroles instrumentu. Papildus tam tas saskan ar starptautisko organizāciju, piemēram, Eiropas Padomes, EDSO un Eiropas Komisijas, pētniecības programmām, kas atbalsta cilvēktiesību, labas pārvaldības, drošības un policijas reformas pētniecību. Pētījuma rezultāti būs nozīmīgi arī centienos uzlabot tiesisko un pārvaldības praksi bijušajās PSRS valstīs ar Eiropas integrācijas ambīcijām.

Pētījuma objekts. Šī pētījuma objekts ir tiesībsargājošo iestāžu, valsts varas iestāžu un pilsoniskās sabiedrības mijiedarbība bruņota konflikta un kara stāvokļa apstākļos. Īpaša uzmanība tiek pievērsta tam, kā šīs mijiedarbības ietekmē policijas atbildību un cilvēktiesību aizsardzību krīzes laikā, piemēram, bruņota konflikta vai nacionālās drošības apdraudējuma gadījumos.

Promocijas darba mērķis un uzdevumi. Šī pētījuma mērķis ir sistemātiski analizēt policijas atbildību un pilsoņu tiesību aizsardzību bruņota konflikta un kara stāvokļa laikā, izmantojot Ukrainas, Latvijas un Lietuvas gadījumu izpēti. Uzņēmums koncentrējas uz veiksmīgām praksēm tiesībsargājošajās iestādēs ārkārtas situācijās, kā arī uz mijiedarbības mehānismiem starp policiju, valsts institūcijām un pilsonisko sabiedrību (ieskaitot starptautiskās organizācijas), kas var novērst varas ļaunprātīgu izmantošanu un cilvēktiesību pārkāpumus.

Specifiskie pētījuma uzdevumi ir šādi:

1. Izpētīt policijas vadības stratēģiju attīstību militāro krīžu laikā un to ietekmi uz sabiedrisko uzticību.
2. Izpētīt strukturālās pārmaiņas Ukrainas tiesībsargājošajās iestādēs reaģējot uz mainīgiem drošības apdraudējumiem un to ietekmi uz sabiedrisko uztveri par policiju.
3. Veikt salīdzinošu analīzi par policijas reformām Ukrainā, Latvijā un Lietuvā, īpaši pievēršot uzmanību to atbilstībai nacionālajiem un starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem.
4. Izpētīt uzraudzības un kontroles mehānismus pār policijas darbību kara laikā, ņemot vērā institucionālās reformas, pilsoniskās sabiedrības lomu un neatkarīgu uzraudzības institūciju līdzdalību.
5. Analizēt līdzsvaru starp nacionālo drošību un individuālo tiesību aizsardzību Ukrainā, Latvijā un Lietuvā militārās nestabilitātes periodos.
6. Novērtēt sabiedrisko uzticību policijai kara laikā un pēc tā, koncentrējoties uz tiesisko reformu, sociāli ekonomisko faktoru un reģionālo atšķirību ietekmi.
7. Novērtēt mediju un sabiedriskās domas ietekmi uz policijas darbības uztveri kara laikā.

Promocijas darba izmantotās metodes. Šīs promocijas darbs balstās uz analītiskajām metodēm un tiesību aktu, politikas plānošanas dokumentu un akadēmiskās literatūras izpēti. Tā pēta sabiedriskās kārtības un policijas atbildības jēdzienus militāro operāciju un krīžu kontekstā, aplūkojot gan teorētiskos, gan praktiskos aspektus attiecībā uz drošību, sabiedrisko uzticību un cilvēktiesībām. Īpaša uzmanība tiek pievērsta globalizācijas, institucionālo reformu un caurskatāmības ietekmei uz civilās sabiedrības drošības vidi un demokrātiskās uzraudzības mehānismiem. Izvēlēto pētniecības metožu izvēle atspoguļo tēmas starpdisciplināro raksturu un nepieciešamību analizēt gan tiesisko, gan sociāli politisko procesu kontekstu bruņota konflikta un pēckara atjaunošanas apstākļos. Vispārējo zinātnisko, specializēto tiesību, salīdzinošo un socioloģisko pieeju integrācija nodrošina analītisko dziļumu un objektivitāti.

Salīdzinošā metode tika izmantota, lai analizētu izmaiņas tiesiskajos ietvaros un politikas plānošanas dokumentos, kā arī novērtētu dažādas zinātniskās perspektīvas un praktisko pieredzi vairākās valstīs. Šī salīdzinošā analīze ļāva izstrādāt politikas ieteikumus, kas vērsti uz tiesiskā regulējuma uzlabošanu.

Sistēmiskās dokumentu analīzes metode tika izmantota, lai pārbaudītu dažādus avotus, kas tieši vai netieši regulē sabiedrisko drošību un policijas darbību, tostarp Latvijas, Latvijas un Ukrainas tiesību aktus, ārvalstu akadēmisko literatūru, statistikas datus un citus attiecīgus avotus. Šī metode ļāva veikt visaptverošu pētījuma problēmas novērtējumu, sasaistot doktrinālos uzskatus, tiesību normas un tiesībsargājošo iestāžu tendences. Tā arī veicināja izpratni par to, kā sabiedriskā drošība tiek regulēta policijas darbībā krīzes un kara stāvokļa laikā, kādi problēmu

aspekti tiek izcelti literatūrā un kā statistikas dati atspoguļo sociālo realitāti, kas aplūkota šajā pētījumā.

Gramatiskā interpretācijas metode palīdzēja precizēt tiesību normu nozīmi, analizējot to sintaktisko struktūru, terminoloģiju un iekšējās attiecības. Pēc tam tika izmantota sistemātiskā interpretācijas metode, lai novērtētu tiesību normu savstarpējo atkarību un to kontekstu plašākajā tiesiskajā sistēmā.

Vēsturiskā interpretācijas metode tika piemērota, lai noteiktu sākotnējo likumdevēja nodomu aiz noteiktām tiesību normām un izsekotu sociāli tiesisko attiecību attīstību, kas noveda pie nepieciešamības pēc sabiedriskās kārtības un drošības. Šī metode tika izmantota arī, lai novērtētu izmaiņas sabiedriskajā uzticībā pret policiju un valsts institūcijām krīzes situācijās un kara stāvokļa laikā, kā arī mainīgās lomas nacionālajām un vietējām varas iestādēm drošības un sabiedriskās kārtības nodrošināšanā.

Teleoloģiskā interpretācijas metode tika izmantota, lai atklātu tiesību aktu pieņemšanas mērķus un novērtētu konkrētu tiesību normu nozīmi un paredzētos rezultātus.

Kopumā gan kvantitatīvo, gan kvalitatīvo pētniecības metožu izmantošana nodrošināja visaptverošu izpratni par policijas lomu un darbību kara laikā, kā arī par galvenajiem faktoriem, kas ietekmē policijas atbildību un sabiedrisko uzticību Latvijā, Lietuvā un Ukrainā.

Zinātniskā jaunrade un praktiskā nozīme. Šis pētījums piedāvā starpdisciplināru (tiesību, socioloģijas un politikas zinātņu) un salīdzinošu analīzi par policijas atbildību un pilsoņu tiesību aizsardzību kara apstākļos, koncentrējoties uz Latvijas, Lietuvas un Ukrainas pieredzi. Pētījuma rezultāti sekmē labāku izpratni par saikni starp drošības sektora reformām, policijas un pilsoniskās sabiedrības mijiedarbību un demokrātiskās kontroles saglabāšanu bruņotu konfliktu laikā. Rezultātiem ir praktiska nozīme tiesiskā regulējuma izstrādē, policijas uzraudzības mehānismu pilnveidē un sabiedrības uzticības stiprināšanā tiesībsargājošajām iestādēm ārkārtas situācijās, īpaši postpadomju valstīs ar Eiropas integrācijas ambīcijām.

Promocijas darba struktūra. Promocijas darba struktūra ir izstrādāta, ņemot vērā pētījuma objektu, mērķi un uzdevumus. Galvenās darba daļas ietver ievadu, pētījuma un metodoloģijas pārskatu, kā arī četras izklāsta nodaļas. Promocijas darba beigās tiek sniegti secinājumi, praktiskie ieteikumi un izmantotās literatūras saraksts.

1. nodaļa analizē, kā policijas iestādes, īpaši Ukrainā, ir pielāgojušas savas struktūras un vadības stratēģijas militāras agresijas apstākļos. Tiek izvērtēts, kā šīs pārmaiņas – piemēram, atbildības pārdales, krīzes reaģēšanas taktikas un sadarbība ar militārajām vienībām – ietekmē sabiedrības uzticību. Salīdzinošā analīze ar Latviju un Lietuvu piedāvā ieskatu, kā dažādas sistēmas risina līdzīgus izaicinājumus, īpašu uzmanību pievēršot juridiskajiem un ētiskajiem pienākumiem starptautisko cilvēktiesību normu ietvaros.

2. nodaļa koncentrējas uz mehānismiem, kas nodrošina policijas atbildību bruņotu konfliktu laikā. Tiek analizētas iekšējās un ārējās uzraudzības sistēmas, kā arī izvērtēti kara apstākļu izaicinājumi demokrātiskai kontrolei pār tiesībsargājošām iestādēm. Latvijā un Lietuvā ieviestie caurspīdības, juridiskās aizsardzības un pilsoniskās sabiedrības iesaistes modeļi tiek apskatīti kā potenciāli pielāgojami risinājumi Ukrainai. Tiek aplūkots arī līdzsvars starp nacionālās drošības prasībām un pilsoņu pamattiesībām.

3. nodaļa pēta, kā tiesiskās un institucionālās reformas ietekmē sabiedrības uzticību tiesībsargājošajām iestādēm. Tiek apskatītas normatīvās izmaiņas, pretkorupcijas pasākumi, digitalizācija un personāla politika Ukrainā, Latvijā un Lietuvā. Tiek ņemti vērā arī sociāli ekonomiskie faktori, piemēram, izglītības līmenis, reģionālās atšķirības un piekļuve juridiskajai palīdzībai, kā tie ietekmē sabiedrības attieksmi pret policiju, īpaši kara laikā un pēc tā.

4. nodaļa analizē sabiedrībai orientētas policijas lomu uzticības veidošanā, īpaši konflikta un pēckonflikta apstākļos. Tiek izpētītas komunikācijas stratēģijas, mediju ietekme un sadarbība ar pilsonisko sabiedrību sabiedriskā tēla veidošanā. Baltijas valstu veiksmīgie modeļi tiek salīdzināti ar Ukrainas praksēm, uzsverot caurspīdīgumu, līdzdalīgo pārvaldību un proaktīvas policijas komunikācijas nozīmi.

Promocijas darba autora zinātniskās publikācijas. Pētījuma rezultāti ir aprobēti laika posmā no 2020. līdz 2025. gadam vietējās un starptautiskās zinātniskajās konferencēs, prezentējot jautājumus, kas iekļauti promocijas darbā.

1. 15th International Academic Conference “Social Science for Regional Development 2020”, October 9-10, 2020. Daugavpils (Latvia). Presentation “*Trust in the police of Lithuania: current trends in the context of globalization*”.

2. 20th International Scientific Conference “Digital future of central and Eastern European societies and economies”, June 21-23, 2021. Lublin (Poland). Presentation “*Trust at the police in Lithuania: new current trends in the context of Covid-19*”.

3. 16th International Scientific Conference “Social Sciences for Regional Development” of Daugavpils University,” October 15-16, 2021. Daugavpils (Latvia). Presentations “*Legal issues and social aspects of society security in Europe in the fight against international organized crime and terrorism in the conditions of Covid-19 pandemic*”.

4. 17th International Scientific Conference “Social Sciences for Regional Development” of Daugavpils University,” October 14-15, 2022. Daugavpils (Latvia). Presentations “*Evolution of police management strategies in the context of military crisis and their impact on public trust.*”

5. 18th International Scientific Conference “Social Sciences for Regional Development” of Daugavpils University,” October 20-21, 2023. Daugavpils (Latvia). Presentations “*Adapting police oversight mechanisms for effective functioning during war*”.

6. 19th International Scientific Conference “Social Science for Regional Development 2024”, October 18-19, 2024. Daugavpils (Latvia). Presentation “*Evolution of the police management strategies in the context of military crisis and their impact of public trust*”.

7. 20th International Scientific Conference “Social Science for Regional Development 2025”, October 17-18, 2025. Daugavpils (Latvia). Presentation “*Adapting Police Oversight Mechanisms for Effective Functioning During War*”.

Pētījuma gaitā konkrēti jautājumi, kas aplūkoti promocijas darbā, ir publicēti zinātniskajos žurnālos un zinātnisko rakstu krājumos:

1. **Dzikas, D., & Tumulavičius, V. (2024).** Evolution of police management strategies in the context of military crisis and their impact on public trust. *Sociālo Zinātņu Vēstnesis / Social Sciences Bulletin*, 39(2), 150–164. [https://doi.org/10.9770/szv.2024.2\(7\)](https://doi.org/10.9770/szv.2024.2(7)) (database: ERIH+)

2. **Dzikas, D. (2025).** Comparative analysis of community trust in policing strategies under martial law in Latvia, Lithuania, and Ukraine. *Ukrainian Political and Legal Discourse*, 9(1), 1–20. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14961789>

3. **Dzikas, D. (2025).** Balancing national security and human rights protection in wartime policing strategies in Latvia, Lithuania, and Ukraine. *European perspective*, 1, 312–320. <https://ep.unesco-socio.in.ua/archive/2025-1/>

4. **Dzikas, D. (2025).** Strategies for strengthening public trust in law enforcement during armed conflicts in Latvia, Lithuania, and Ukraine. *Law scientific and electronic journal*, 3, 411–415. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/97>

1. LIKUMSARGĀJOŠO IESTĀŽU PIELĀGOŠANĀS MILITĀRA KONFLIKTA APSTĀKĻIEM UN TO IETEKMES UZ SABIEDRĪBAS UZTICĪBU ANALĪZE

Likumsargājošās iestādes veido valsts varas pamatu un ir būtiska sabiedriskās drošības mehānisma sastāvdaļa. Akadēmiskajā vidē likumsargāšana bieži tiek definēta kā atšķirīgs valsts sociālās darbības veids, kas izriet no cilvēku vajadzībām un raksturojas ar konkrētām iezīmēm (Kobzar, 2015):

- to nosaka normatīvie akti;
- tās ir balstītas uz būtisku nepieciešamību pārvaldīt sabiedriskās attiecības;
- tās izpaužas caur likumsargājošo iestāžu darbību, kuru uzdevums ir novērst un reaģēt uz likumpārkāpumiem, kā arī īstenot valsts varu vai sociālo spiedienu pret personām, kas pārkāpj sabiedrisko kārtību.

Polīcija darbojas gan kā valsts, gan kā sabiedriska institūcija valsts likumsargājošās sistēmas ietvaros. Šī dubultā loma izriet no pienākuma izpildīt valstij uzticētās funkcijas, vienlaikus aizsargājot pilsoņu tiesības un intereses. Šajā kontekstā Kobzars (2015) efektīvi nošķir jēdzienus “likumsargāšana” un “polīcijas darbs”, skatot tos kā attiecības starp veselumu un tā sastāvdaļām.

Polīcijas darbības raksturu pamatā nosaka valdības tips un konkrētie izaicinājumi, ar kuriem saskaras valsts un tās politiskā sistēma. Tāpēc militāra konflikta laikā kādā reģionā vai vispārējā kara stāvokļa gadījumā polīcijas funkcijas kļūst īpaši svarīgas ne vien likuma un kārtības uzturēšanai, bet arī aizsardzībai pret agresoru. Valsts prioritātes konkrētajā brīdī ietekmē polīcijas stratēģijas, metodes un resursus. Līdz ar to politiskā režīma maiņa neizbēgami rada būtiskas organizatoriskas un juridiskas izmaiņas polīcijas darbībā, jo likumsargājošās iestādes parasti ir cieši saistītas ar varas struktūru (Kobzar, 2015).

Likumsargājošo iestāžu pielāgošanos kara stāvoklim nosaka dažādi normatīvie akti, kas reglamentē likumsargāšanas sistēmas darbību šādos periodos. Ukrainā likumsargājošo reformu pašreizējais posms sākas 2015. gadā ar Nacionālās polīcijas likuma pieņemšanu, kas iezīmēja reformu sākumu šajā nozarē.

2015. gada sociālpolitiskajā kontekstā Ukrainas likumsargāšanas sistēmas galvenie mērķi bija:

- Polīcijas spēku pilnīga pārveide atbilstoši starptautiskajiem standartiem;
- Normatīvās bāzes pārskatīšana, lai veicinātu Eiropas integrāciju;
- Teritoriālās vienotības un valsts suverenitātes nostiprināšana pretterorisma operācijas laikā Austrumukrainā;
- Nacionālās drošības un valsts robežu aizsardzība.

Nacionālās polīcijas likums ietvēra vairākas galvenās reformas:

- Nacionālā polīcija aizstāja veco milicijas sistēmu, ieviešot caurskatāmu un modernu struktūru, kuras mērķis bija apkarot korupciju un palielināt sabiedrības uzticēšanos.
- Likumā tika uzsvērtā sabiedrībā balstīta polīcijas koncepcija, lai stiprinātu sadarbību un uzticēšanos starp policiju un sabiedrību.
- Ieviesa jaunas atlases, apmācību un profesionālās uzvedības normas, kas atbilda Eiropas labākajai praksei.
- Pāreja uz sabiedrības interesēs vērstu polīcijas darbu jau sākusi atjaunot sabiedrības uzticību, lai gan izaicinājumi kara un ārkārtas stāvokļa dēļ joprojām saglabājas.
- Tika ieviesti jauni uzraudzības mehānismi un antikorupcijas pasākumi, lai nodrošinātu lielāku caurskatāmību un sabiedrisko atbildību.
- Struktūras reorganizācija ir nodrošinājusi efektīvāku un profesionālāku policiju, kas labāk sagatavota darbībai kara stāvokļa un konfliktu apstākļos.

Reformu īstenošanai un likumdošanas saskaņošanai ar Eiropas standartiem tika pieņemti šādi likumi:

- Korupcijas novēršanas un apkarošanas likums (2014) pastiprināja pasākumus cīņā pret korupciju likumsargājošās iestādēs.

- Valsts izmeklēšanas biroja likums (2015) izveidoja Valsts izmeklēšanas biroju nopietnu noziegumu izmeklēšanai, kurus izdarījušas tiesībsargājošās amatpersonas.
- Ukrainas Drošības dienesta likums (2018) veicināja dienesta reformu, lai nodrošinātu labāku sadarbību ar Nacionālo policiju un valsts drošības aizsardzību.
- Kriminālprocesa kodeksa grozījumi (2017) uzlaboja izmeklēšanas juridisko regulējumu, nodrošinot atbilstību cilvēktiesību standartiem.

Šo reformu mērķis bija modernizēt Ukrainas likumsargājošās iestādes, padarot tās noturīgas, caurskatāmas un atbilstošas starptautiskajām normām — kas ir īpaši svarīgi kara stāvokļa apstākļos.

Ņemot vērā Krievijas pilna mēroga iebrukumu 2022. gada 24. februārī, kā arī kara stāvokļa ieviešanu un tā laikā pieņemtos likumus, būtiski tika paplašinātas policijas funkcijas un pilnvaras. Reaģējot uz šiem izaicinājumiem, Ukrainas likumdevēji grozīja Nacionālās policijas likumu, paplašinot policijas darbinieku pilnvaras kara stāvokļa laikā un 60 dienas pēc tā atcelšanas. Tajā pašā laikā likumdevējs papildināja Nacionālās policijas disciplināro statūtu ar normām par iekšējo izmeklēšanu veikšanu kara laikā.

Policijas darba pārmaiņas: no reaktīvas pieejas uz sabiedrībā balstītu modeli

Pēdējos gados daudzās valstīs policijas darbība ir pārgājusi no tradicionālās, reaktīvās pieejas uz sabiedrībā balstītu modeli. Sabiedrībā orientēta policija ir filozofija, kas nosaka vadības pieejas un operacionālās metodes (Dlamini, 2023). Tā uzsver ciešu sadarbību starp sabiedrību un policiju, izmantojot problēmu risināšanas stratēģijas, kas balstītas uz konkrētās kopienas vajadzībām (O'Reilly, 2022).

Šī pieeja ļauj veidot sadarbību cīņā pret noziedzību un drošības izaicinājumiem, vienlaikus aizsargājot cilvēktiesības, novēršot to pārkāpumus. O'Reilly (2022) uzsver, ka efektīvām policijas stratēģijām jābalstās uz vietējām vajadzībām, nevis tikai uz nacionālajiem mērķiem, jo policijas legimitāte ir cieši saistīta ar vietējo sabiedrību.

Tāpēc ir svarīgi veidot pastāvīgu sadarbību ar vietējiem iedzīvotājiem, lai noteiktu policijas prioritātes, un šim procesam jābūt nepārtrauktam. Turklāt sabiedrības policijas iniciatīvām jānodrošina pietiekami resursi un atbalsts to efektivitātei (OSCE, 2022).

Šajā darba daļā uzmanība pievērsta sabiedrības policijas stratēģijas pielietošanai Ukrainas tiesībsargāšanas iestādēs, īpaši kara stāvokļa apstākļos. Tāpat tiek analizēts, kā sabiedrības policija un kara stāvoklis ietekmē sabiedrības uzticēšanos policijai. Ņemot vērā kara stāvokļa un konflikta, kas turpinās radītos izaicinājumus, kopienām ir nepieciešamība pielāgoties un tas pastiprinājis sadarbības prakses veidošanos starp policiju un sabiedrību, balstoties uz sabiedrības policijas principiem, kā tas aprakstīts 1.1. sadaļā. Ir skaidrs, ka Ukrainas pieeja policijas stratēģiju īstenošanai kara stāvokļa un konflikta apstākļos ir unikāla un noteikti pelna izpēti. Policijas loma likuma ieviešanas un cilvēktiesību nodrošināšanā ievērojami pieaug aktīvu konfliktu laikā. Zinčenko un Džafarova (2024) izceļ vairākas funkcijas, kuras tiesībsargāšanas iestādes veic kara stāvokļa laikā:

- Tiesībsargāšanas iestādes veic preventīvas funkcijas, lai atturētu no pārkāpumiem un noziegumiem.
- Tās veic reaģējošas funkcijas, reaģējot uz jau notikušiem noziegumiem.
- Policija nodrošina sabiedrisko drošību, kalpojot kā civiliedzīvotāju aizsardzības mehānisms kara laikā.
- Pieprasījums pēc policijas pakalpojumiem rodas no dažādiem avotiem.
- Vide raksturo ārējos faktorus, kas ietekmē organizāciju.
- Taktika attiecas uz metodēm, ko izmanto policijas iestādes savu mērķu sasniegšanai.
- Rezultāti ir organizācijas darbības sekas – paredzētas vai neparedzētas, vēlamas vai nevēlamas.

Vēl viens nozīmīgs elements policijas stratēģijas izstrādē ir veikspējas pārvaldība policijas struktūrās. Tā ietver visaptverošu pieeju, izmantojot uz pierādījumiem balstītu lēmumu pieņemšanu, lai uzlabotu rezultātus, veicinātu nepārtrauktu organizatorisko mācīšanos un uzsvērtu finanšu atbildību, lai paaugstinātu kopējo veikspēju.

Tā kā policijas galvenā loma kā valsts institūcijai ir sabiedrības interešu aizsardzība, policijas darbības organizēšanas modeļiem un metodēm jāatbilst pilsoņu vajadzībām un jāparāda efektivitāte, uzlabojot sabiedrības uzticēšanos tiesībaizsardzībai. Kopš 20. gadsimta 50. gadiem dominējošie demokrātiskas policijas veidošanas un darbības ietvari ir bijuši Sabiedrības orientētā policija (Community-Oriented Policing) un Jaunā valsts pārvalde (New Public Management). Bonners (2019) demokrātisku policiju definē kā ievēlētu politisko līderu spēju efektīvi izmantot policiju likuma varas ievērošanai, ietverot noziedzības novēršanu un sabiedriskās kārtības uzturēšanu. Turklāt, kā sabiedriskajiem kalpiem, policijai ir pienākums reaģēt uz pilsoņu sūdzībām, saglabāt atbildību, minimizēt piespiešanu un aizstāvēt cilvēktiesības, taisnīgumu un vienlīdzību (Bonner, 2019).

Pēdējos gados daudzas valstis ar augstu dzīves līmeni ir izrādījušas tendenci ieviest sabiedrības policiju kā demokrātiskas tiesībaizsardzības ietvaru, kas prioritāti piešķir sabiedrības vajadzībām. Šis modelis pirmo reizi tika ieviests Norvēģijā laikā no 1978. līdz 1979. gadam un ietvēra policijas darbības decentralizāciju, ļaujot lielāku uzsvāru likt uz profilaksi un sabiedrības drošības nodrošināšanu (Wathne, 2020).

Jaunā valsts pārvalde, kas radās 1950. un 1960. gados, tiek raksturota kā pārvaldības kustība, kas uzsver caurskatāmību, veikspējas vadību un sabiedriskā sektora darbinieku un vadītāju atbildību. Policijā šī stratēģija izpaužas kā centralizēta vadība ar uzsvāru uz mērķu kontroli. Savukārt sabiedrības policija uzsver decentralizāciju (Wathne, 2020).

Jaunās valsts pārvaldes reformu koncepcijas, kas uzsver resursu izmantošanu un mērķu sasniegšanu, pārveido vadības lomas uz biznesa vadītāja modeli, saskaņojoties ar organizācijas jaunajām vērtībām. Policijas pakalpojumu sniegšana un valdības mērķu sasniegšana prasa līdzsvaru starp sabiedrības vajadzību apmierināšanu un organizācijas elastību reaģēt uz jauniem gadījumiem. Tiesībaizsardzībai jārealizē valdības noteiktie rezultāti noteiktā budžetā, vienlaikus saglabājot atbildību un ievērojot efektivitātes un lietderības standartus (Den Heyer, 2011).

Hartley et al. (2023) piedāvā tēzi, ka Jaunās valsts pārvaldes stratēģijas būtība ir uzskatīt policijas darbu kā pakalpojumu, ko jānodrošina organizācijām, kas ievēro efektīvas vadības praksi, aizgūtu no privātā sektora principiem. Šī pieeja atbalsta to, ka valsts institūcijām jādarbojas saskaņā ar privātā sektora darbības principiem, uzsverot tirgus virzītus stimulus, orientāciju uz klientu un veikspējas pārvaldību.

Den Heyer (2011) Jaunās valsts pārvaldes pieeju uzskata par galveno stratēģiju demokrātiskai policijas reformai pārejas, attīstības un pēc-konflikta valstīs. Viņš uzsver, ka Jaunā valsts pārvalde var darboties gan patstāvīgi kā policijas stratēģija, gan kopā ar citām vadības metodēm, piemēram, Sabiedrības policiju. Tomēr viņš uzskata, ka Jaunās valsts pārvaldes īstenošana ir jāpielāgo kultūras un sabiedrības kontekstam.

Pretēji tam, Wathne (2020) izceļ būtisku un pamatīgu atšķirību starp Sabiedrības policiju un Jaunās valsts pārvaldes modeli, salīdzinot šos policijas vadības modeļus. Viņš apgalvo, ka šie modeļi nevar radīt jaunus “likumus” vai apvienoties vienotā, noslēgtā sistēmā.

Sabiedrības policijas stratēģijas koncentrējas uz saikņu veidošanu starp tiesībaizsardzības iestādēm un sabiedrību, nodrošinot, ka policijas darbības atbilst vietējām vērtībām. Šī pieeja ietver centienus dažādot policijas iestāžu demogrāfisko sastāvu, lai tas labāk atspoguļotu sabiedrību, kurai tās kalpo. Tāpat tā veicina sadarbības modeļus drošības nodrošināšanā, iesaistot dažādus sektorus – valdību, uzņēmējdarbību un nevalstiskās organizācijas, lai risinātu tādas jautājumus kā nabadzība, ar dzimumu saistīta vardarbība, starpgrupu spriedze un citi drošības izaicinājumi (Hartley et al., 2023).

Eiropas Komisijas programma “Apvārsnis 2020” ir izstrādājusi sešus pamatpīlārus, kas veido stabilu un visaptverošu ietvaru sabiedrības policijas īstenošanai, vienlaikus nodrošinot pielāgošanās iespējas atbilstoši vietējās sabiedrības vajadzībām. Šie savstarpēji saistītie pīlāri viens otru stiprina un uzlabo, veicinot uzticību un pārliecību, nodrošinot atbildību, veicinot informācijas apmaiņu un komunikāciju, reaģējot uz vietējām vajadzībām, veicinot sadarbību un koncentrējoties uz noziedzības novēršanu (EUCPN, 2019).

Novērtējot sabiedrības policijas pozitīvos aspektus, var secināt, ka tā atbilst pilsoņu vajadzībām pēc caurspīdīgas policijas darbības, iespējām sadarboties ar policiju un uzlabotas efektivitātes. Valsts arī iegūst no šīs pieejas īstenošanas, jo tiek paaugstināta policijas efektivitāte, kā arī uzlabojas sabiedrības priekšstats par šo institūciju, tādējādi veicinot tās misijas un funkciju izpildi. Būtiska šīs pieejas sastāvdaļa ir regulāra sabiedrības aptauju veikšana, kas nodrošina sabiedrisko uztraudzību pār policijas darbu un iespēju risināt iedzīvotāju sūdzības, kas apliecina policijas apņemšanos reaģēt uz kopienas vajadzībām (Reznik et al., 2023).

Atšķirībā no iepriekš aplūkotajiem policijas vadības modeļiem, Thibault (2015) izceļ proaktīvās policijas vadības ideju. Šī pieeja integrē elementus gan no sabiedrības policijas, gan no jaunās valsts pārvaldes modeļa. Proaktīvā vadība koncentrējas uz stratēģisku plānošanu, sadarbības vadību, problēmu risināšanu, modernas informācijas tehnoloģijas izmantošanu, datu pārvaldības vienībām, noziedzības novēršanu un sabiedrības iesaisti policijas darba veidošanā (Thibault, 2015). Tā ir stratēģiska metode, ko tiesībsardzības iestādes izmanto, lai novērstu noziegumus, un tā radās kā atbilde uz policijas uzticamības krīzi 20. gadsimta 60. gados. Šī krīze izrietēja no sociālajiem nemieriem, pieaugoša noziedzības līmeņa un pieaugoša sabiedrības skepticisma par tradicionālajām policijas metodēm (Weisburd et al., 2019).

Ukrainas pētnieki šo pieeju uzskata par vienu no policijas darbības veidiem. Reznik un kolēģi (2023) iedala policijas darbību divās kategorijās: “aktīvā” un “proaktīvā”. Aktīvā policijas darbība ir atkarīga no sabiedrības iniciatīvas, piemēram, ziņojot par noziegumiem. Savukārt proaktīvā darbība ietver policijas iniciatīvas, piemēram, transportlīdzekļu apturēšanu, personu pārbaudi un patrulēšanu. Mazurik un Streļčenko (2024) norāda, ka reaktīvā policijas pieeja koncentrējas uz noziegumu izmeklēšanu un vainīgo sodīšanu, savukārt proaktīvā – uz noziedzības novēršanu, sabiedrības apkalpošanu un sadarbību starp policiju un sabiedrību, ievērojot principu “policija – tauta – partneri”.

Tādējādi policijas darbība ir daudzveidīga un sarežģīta, veicinot teorētisko un metodoloģisko pieeju attīstību, kā arī dažādus skatījumus uz policijas darba organizēšanu un īstenošanu. Runājot par sabiedrības uzticības veicināšanu tiesībsardzības iestādēm, sabiedrības policijas pieeja īpaši noder socioloģiskos uzticības līmeņa novērtējumos, jo tā tieši pievēršas vajadzībai izvērtēt sabiedrības uzticību efektīvai plānošanai un rīcībai atšķirīgās kopienās. Kopš neatkarības iegūšanas Ukraina pārorientē savu policijas sistēmu no centralizētā postpadomju modeļa uz demokrātisku modeli, kas balstīts uz kopienu partnerību – sabiedrības policiju.

Chyshko un Pinčuks (2024) uzsver, ka pašreizējā policijas reformas fāze raksturojama ar vairākām būtiskām norisēm, kas būtiski ietekmē policijas stratēģijas:

1. Pretterorisma operācija Ukrainas austrumos (pazīstama kā “Apvienoto spēku operācija”), kas noveda pie vairāku brīvprātīgo speciālo vienību izveides Ukrainas Iekšlietu ministrijā.

2. Ukrainas Nacionālās policijas izveide, tai skaitā īpašo vienību izveide ārkārtas situācijām un kara stāvoklim (piemēram, Ātrās reaģēšanas korpuss, Speciālā patrulpolīcija un Taktiskās reaģēšanas vienība).

3. Plašais Krievijas iebrukums Ukrainā, kas noveda pie paramilitāro vienību izveides, tostarp Nacionālās policijas Apvienotās triecienbrigādes “Niknums” un triecienvienības “Safari”.

1.1. Strukturālās pārmaiņas Ukrainas tiesībsardzības iestādēs un to ietekmes izpēte uz sabiedrības uzticību mainīgo drošības izaicinājumu kontekstā

Policijas darbības pamati ir būtiski stratēģiju izstrādē un tiesībsardzības iestāžu galveno uzdevumu definēšanā. Viens no pamatprincipiem, kas izcelts Ukrainas Nacionālās policijas likumā, ir uzsvars uz sadarbību starp policiju un sabiedrību – šis princips ir sabiedrības policijas (Community Policing) modeļa īstenošanas stūrakmens. Tas arī prasa sabiedrības uzticības tiesībsardzībai izvērtējumu. Šo koncepciju detalizēti skaidro Likuma 11. pants, norādot, ka

polīcijai jāstrādā ciešā sadarbībā ar sabiedrību, un tās darba efektivitāti lielā mērā nosaka sabiedrības uzticēšanās (Ukrainas Augstākā Rada, 2015).

O. Mazuriks un O. Streļčenko (2024) definē sabiedrības policiju kā sociāli definētu un koordinētu sadarbību starp tiesībaizsardzības iestādēm un sabiedrības institūcijām. Šī pieeja izmanto piemērotas stratēģijas un metodes, lai risinātu jautājumus, kas saistīti ar noziedzību, sabiedrisko kārtību un drošību, ar mērķi uzlabot dzīves kvalitāti kopienās.

Šīs mijiedarbības modeļa saturs, pēc Mazurika un Streļčenko (2024), ietver šādus elementus:

- Sabiedriskās domas aptauju veikšana par Ukrainas Nacionālās policijas darbību.
- Tiesiskā regulējuma izstrāde un īstenošana pilsoņu tiesību un likumīgo interešu atjaunošanai gadījumos, kad tās ir pārkāptas no policijas puses, kā arī materiālo zaudējumu kompensēšanai.
- Pieejamības uzlabošana, lai pilsoņi varētu sazināties ar Nacionālo policiju gan tās iestādēs, gan vietējās kopienās, izmantojot darba grupas un sabiedriskās pieņemšanas centrus.
- Finansiālu un nefinansiālu stimulu sistēmas izveide, lai veicinātu pēc iespējas plašāku pilsoņu līdzdalību sabiedriskās kārtības uzturēšanā un noziedzības novēršanā.

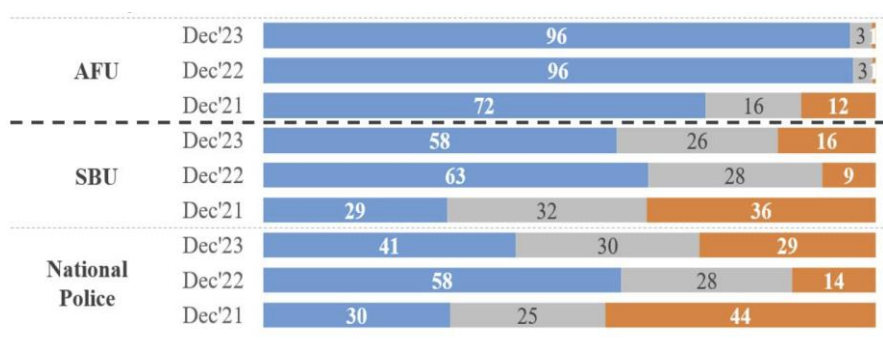
Ņemot vērā, ka sabiedrības uzticība policijai ir galvenais kritērijs tiesībaizsardzības iestāžu darba efektivitātes novērtēšanai (Izbash, Dombrovan, 2022), pēc kara stāvokļa ieviešanas tika veikti pētījumi, kurus īstenoja privātas socioloģijas firmas, lai izvērtētu sabiedrības uzticības līmeni. Kijivas Starptautiskā socioloģijas institūta (2023) pētījums, ko veica viena no atzītākajām pētniecības organizācijām, sniedz pārskatāmu priekšstatu par sabiedrības uzticības izmaiņām policijai no 2021. gada decembra (pēc kara sākuma) līdz 2023. gada decembrim.

2021. gada beigās, pirms pilna mēroga iebrukuma, sabiedrības uzticība policijai bija 30 %, kamēr neuzticību pauda 44 %. Līdzīga tendence tika novērota arī attiecībā uz uzticību Ukrainas Drošības dienestam. Savukārt Ukrainas Bruņotajiem spēkiem bija ievērojami augstāks uzticības līmenis – 72 %, un tikai 12 % izteica neuzticību (skat. 1. attēlu).

2022. gada decembrī, pēc 10 mēnešiem kara, uzticība tiesībaizsardzības iestādēm ievērojami pieauga – 58 % iedzīvotāju uzticējās policijai, kamēr neuzticība samazinājās līdz 14 %. Šis paaugstinātais uzticības līmenis atspoguļoja sabiedrības noskaņojumu kara pirmajā gadā, ko raksturoja pilsoņu vienotība un spēcīgs atbalsts valsts institūcijām.

Tomēr līdz 2023. gada beigām uzticība policijai ievērojami samazinājās – no 58 % 2022. gada decembrī līdz 41 % 2023. gada decembrī, kamēr neuzticība pieauga no 14 % līdz 29 %. Tajā pašā laika posmā uzticība Ukrainas Drošības dienestam arī samazinājās par 5 procentpunktiem – no 63 % līdz 58 %. Turpretim sabiedrības uzticība Ukrainas Bruņotajiem spēkiem saglabājās ļoti augsta – 96 %. Uzticības samazinājums un kritikas pieaugums pret policiju ir saistīts ar pieaugošo iedzīvotāju sūdzību skaitu par policijas efektivitāti un caurskatāmību (Kijivas Starptautiskais socioloģijas institūts, 2023).

1. attēls. Uzticības un neuzticības dinamika Ukrainas Bruņotajiem spēkiem, Drošības dienestam un Nacionālajai policijai no 2021. līdz 2023. gadam.

Avots: Kijivas Starptautiskā Socioloģijas institūta aptauja “Omnibus” (Kyiv International Institute of Sociology. <https://www.kiis.com.ua/>)

Atsevišķā analizē, kas balstīta uz iepriekš minēto socioloģisko pētījumu, izcelts reģionālais aspekts attiecībā uz uzticēšanos valsts iestādēm. **2. attēlā** ir redzams, ka 2022. gadā uzticēšanās policijai bija ievērojami augstāka Ukrainas dienvidu un centrālajos reģionos, salīdzinot ar rietumu un austrumu reģioniem. Tomēr līdz 2023. gadam uzticēšanās policijai visos Ukrainas reģionos bija samazinājusies līdz aptuveni 40%.

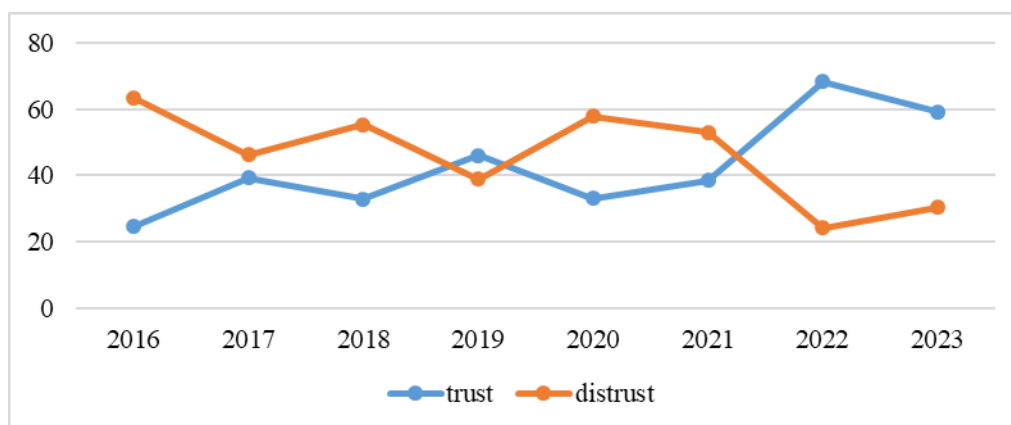
2. attēls. Uzticēšanās institūcijām reģionos (2022–2023)

Proc. in a row	West		Centre		South		East	
	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023
▪ <i>President of Ukraine</i>	85	58	86	68	84	60	78	54
▪ <i>Verkhovna Rada of Ukraine</i>	34	13	40	17	34	15	25	13
▪ <i>Government of Ukraine</i>	50	22	55	29	50	27	49	26
▪ <i>Armed forces of Ukraine</i>	98	98	97	97	95	92	94	96
▪ <i>National police</i>	57	42	60	44	61	38	52	41
▪ <i>Courts</i>	26	14	28	10	24	15	16	12

Avots: Kijivas Starptautiskā Socioloģijas institūta aptauja “Omnibus” (Kyiv International Institute of Sociology. <https://www.kiis.com.ua/>)

Vienlaikus papildu socioloģisko pētījumu veica analītiskais portāls “Slovo i Dilo” (Slovo i Dilo, 2023), kurā tika novērtēts sabiedrības uzticības un neuzticības līmenis policijai laika posmā no 2016. līdz 2023. gadam. Pētījumā atklāts, ka sabiedrības uzticība policijai pirmskara gados no 2016. līdz 2021. gadam vidēji svārstījās no 33 % līdz 35 %. Ievērības cienīgs ir fakts, ka neuzticības līmenis sasniedza augstāko punktu 2020. gadā – 59,7 %, bet visaugstākais rādītājs tika reģistrēts 2016. gadā – 63 %, kā redzams 3. attēlā:

3. attēls. Sabiedrības uzticības policijai izmaiņas laika posmā no 2016. līdz 2023. gadam

Avots: autora veiktā analīze, balstīta uz ukraiņu uzticības līmeņa izmaiņām tiesībsardzības iestādēm.

Balstoties uz divu neatkarīgu sabiedriskās domas aptauju datiem, iezīmējas skaidra tendence – sabiedrības uzticība policijai ievērojami pieauga pēc pilna mēroga iebrukuma sākuma. Lai gan 2023. gadā šī uzticība nedaudz samazinājās, tā joprojām bija būtiski augstāka nekā pirmskara gados reģistrētie līmeņi. Tāpēc var pamatoti secināt, ka krīzes situācija Ukrainā,

ko raksturo pilna mēroga iebrukums un kara stāvokļa ieviešana, ir veicinājusi sabiedrības saliedētību ap valsts institūcijām un ievērojamu uzticēšanās pieaugumu tām.

1.2. Policijas darba pārveide, reaģējot uz valsts un starptautiskajām cilvēktiesību prasībām Ukrainā, salīdzinājumā ar Latviju un Lietuvu

Ukrainas tiesībsardzības iestāžu reformu stratēģiskais plāns 2023.–2027. gadam uzsver, ka viens no galvenajiem tiesībsardzības sistēmas reformas mērķiem ir cilvēka tiesību un brīvību aizsardzība demokrātiskā sabiedrībā. Tādējādi Ukraina pakāpeniski virzās uz cilvēktiesību izvirzīšanu par vienu no valsts politikas pamatvērtībām.

Policijas darbība ir būtisks pamats Eiropas vērtību stiprināšanai un veicināšanai, kā arī cilvēktiesību, tiesiskuma un demokrātijas ievērošanai. Šajā sakarā Bakutins (2020) apgalvo, ka galvenais kritērijs, pēc kura var vērtēt nacionālās tiesību sistēmas atbilstību starptautiskajiem juridiskajiem standartiem, ir kvalitatīvas tiesībsardzības sistēmas izveide, kas balstīta uz pamatprincipu “aizsargāt un kalpot”.

Vienotie Eiropas standarti policijas darbībā atspoguļojas noziedzības novēršanā un atklāšanā, sabiedriskās kārtības uzturēšanā un atjaunošanā, kā arī savlaicīgas palīdzības sniegšanā cilvēkiem krīzes situācijās. Šie principi ir plaši atzīti daudzās Eiropas valstīs un atbilst Eiropas Cilvēktiesību konvencijas noteikumiem (Eiropas Padome, 1950). Šī konvencija, starptautisks līgums, ko 1950. gadā parakstīja Eiropas valstis, ir būtiska cilvēktiesību aizsardzības nodrošināšanai. Tā veido juridisku pamatu cilvēktiesību un brīvību aizsardzībai visā Eiropā, Eiropas Padomes ietvaros. Eiropas Cilvēktiesību tiesa spēlē būtisku lomu šīs aizsardzības īstenošanā, uzraugot, kā valstis ievēro Konvencijas noteikumus.

Konvencijā noteiktās pamattiesības ir saistošas valsts institūcijām, tostarp tiesībsardzības iestādēm. Policijas darbība tieši ietekmē daudzu Konvencijas aizsargāto tiesību īstenošanu, tostarp tiesības uz dzīvību, spīdzināšanas aizliegumu, personas brīvību un drošību, kā arī patvaļīgas sodīšanas aizliegumu.

Ukrainas likumā “Par Nacionālo policiju” noteiktie darbības principi ir saskaņoti ar starptautiskajiem standartiem un atbilst arī Latvijas un Lietuvas normatīvajiem aktiem. Tie ietver:

- Tiesiskuma principu.
- Cieņu pret cilvēka tiesībām un brīvībām.
- Leģitimitāti.
- Atklātību un caurskatāmību.
- Politisko neitralitāti.
- Sadarbību ar sabiedrību uz partnerības pamata.
- Nepārtrauktību.

Lietuvas likumos cilvēktiesību aizsardzība un veicināšana arī tiek uzskatīta par vienu no policijas galvenajiem uzdevumiem. Policijai ir jāizmanto pieejamie resursi efektīvi, lai nodrošinātu Lietuvas iedzīvotāju tiesības un brīvības. Viena no praksēm, kā uzraudzīt cilvēktiesību ievērošanu sabiedrības policijas kontekstā, ir kopīgo patruļu organizēšana, kurās piedalās pārstāvji no vairākām institūcijām (piemēram, vides vai veterinārajām iestādēm) kopā ar pašvaldības policiju. Patruļās var būt iesaistīti arī brīvprātīgo apvienību pārstāvji.

Saskaņā ar Buciunu (2024), būtiska jebkuras reformas sastāvdaļa ir cilvēku domāšanas maiņa, iesaistot sabiedrību reformas ietvara izstrādē, informējot par izmaiņām un dodot laiku pielāgoties. Pirms uzsākt reformu civilās drošības jomā, atbildīgajām institūcijām būtu jāīsteno informatīvās kampaņas, kurās reformas mērķi skaidro saprotamā valodā konkrētajai mērķauditorijai, kā tas tika darīts Lietuvā.

Ukrainas likuma “Par Nacionālo policiju” pamatprincipi, kas reglamentē policijas darbību, atbilst starptautiskajiem standartiem un harmonizējas ar Latvijas un Lietuvas tiesību aktiem (Shapoval et al., 2018). Šie principi ietver:

- Tiesiskuma ievērošanu.

- Apņemšanos ievērot cilvēktiesības un brīvības.
- Leģitimitāti.
- Caurspīdīgumu un atklātību.
- Politisko neitralitāti.
- Sadarbību ar sabiedrību, balstītu uz partnerību.
- Nepārtrauktību.

2. POLICIJAS ATBILDĪBAS UN PILSONU TIESĪBU STIPRINĀŠANA KARA APSTĀKĻOS: SALĪDZINOŠĀ ANALĪZE UKRAINĀ, LIETUVĀ UN LATVIJĀ

Kopš seniem laikiem policija ir bijusi valsts drošības mehānisma sastāvdaļa un valsts sistēmas pamats. Tā nepārtraukti tika reformēta un pilnveidota. Pats vārds “policija” ir ar senām un mainīgām saknēm. Visi, kas pēta jēdziena “policija” vēsturi, norāda uz, no pirmā acu uzmetiena, savādo etimoloģisko saikni ar jēdzieniem “polis” un “politika”, kas nav viennozīmīgi izprotama sabiedrības apziņā.

Grieķu valodā veidojās semantiskā kopa πόλις – πολιτεία – πολικά, kas caur latīnisko formu *politia* ienāca Eiropas valodās, saglabājot sākotnējo nozīmi – pilsētas dzīves vispārējā pārvaldība (Pendyura, Starytska, 2020). Jau senajā jēdzienā *πολιτεία*, kas nozīmēja “pilsētas pārvaldīšanas māksla” un ietvēra visu, kas saistīts ar pilsoņu dzīvi un labklājību, bija ielikta strukturāla divdabība, kas saglabājās cauri vēsturei: jau senatnē šis jēdziens bija cieši saistīts ar tiesībām regulēt pilsētas dzīves jautājumus kopējā labuma vārdā – īpaši sabiedriskās kārtības, drošības, morāles un labklājības uzturēšanai (Pendyura, Starytska, 2020).

Terminu “policija” pirmo reizi lietoja Melhior von Osse, kurš ap 1550. gadu bija Saksijas kūrfirsta kanclers. Viņam, kā arī Nikolā de Lāmaram, kurš 1705. gadā publicēja darbu “Traktāts par policiju”, šis jēdziens nozīmēja “sabiedrisko kārtību” (Legarre, 2012).

O. F. Kobzars (2015) sniedz mūsdienās izplatītu definīciju – policija tiek saprasta kā valsts varas instruments, universāls piespiedu līdzeklis, kas vērstas uz sabiedriskās kārtības, drošības, dzīvības, veselības un īpašuma aizsardzību visās pasaules valstīs.

Vispārēju uzvedības normu un standartu noteikšana, lai nodrošinātu mieru un drošību sabiedrībā, vienmēr ir bijusi viens no būtiskākajiem pētnieku un praktiķu pētījumu virzieniem.

Pēdējos gados kā viens no galvenajiem likumības nodrošināšanas mehānismiem tiek uzsvērtā juridiskā kontrole par policijas uzdevumu un funkciju izpildi. Policijas iestāžu un amatpersonu darbību likumības kontrole nozīmē to darbību (vai bezdarbības) atbilstības izvērtējumu Konstitūcijai, likumiem un citiem normatīvajiem aktiem.

Kontroles būtība ir valsts, tās pilnvaroto iestāžu, kā arī sabiedrības un tās pārstāvju veiktā uzraudzība, lai pārliecinātos, vai policijas rīcība nepārkāpj tiesību aktos noteiktās normas. Tiek vērtēts, vai konkrētas darbības – administratīvie vai kriminālprocesu piespiedu līdzekļi, preventīvas darbības vai lēmumi izmeklēšanas procesā – atbilst likumam. Šīs tēmas daudzi aspekti vēl arvien ir nepilnīgi izpētīti, un nav pamata uzskatīt, ka tos varētu pilnībā atrisināt tikai ar administratīviem vai juridiskiem līdzekļiem. Viens no analizējamajiem jautājumiem ir policijas kontroles saturs un tā nenoteiktība.

Policijas atbildība nozīmē, ka policijas darbība tiek pakļauta dažādu uzraudzības institūciju pārraudzībai. Demokrātiski izveidotu policijas spēku pilnvaras tiek izvērtētas sabiedrības priekšā.

Saskaņā ar Ukrainas likumdošanu, Policijas kodeksā noteikts, ka galvenie policijas uzdevumi ir: iedzīvotāju personiskās drošības nodrošināšana, viņu tiesību un brīvību aizsardzība, noziedzības novēršana un apkarošana, sabiedriskās kārtības nodrošināšana, noziedznieku aizturēšana, publiskā un privātā īpašuma aizsardzība, kā arī tiesas spriedumu un administratīvo sodu izpilde. Policijas darbinieki var izmantot fizisku spēku, speciālos līdzekļus un šaujamieročus aizdomās turamo aizturēšanai vai kratīšanai pēc izmeklētāja rīkojuma. Apsūdzēto tiesības un tiesvedības kārtība ir svarīga daļa kriminālprocesa ietvaros (Chapkey, Tochilovsky, n.d.).

Latvijas juridiskais ietvars ir demokrātiskās attīstības stūrakmens, nostiprinot vienlīdzības principu, cilvēktiesību aizsardzību un tiesiskumu. Latvijas Republikas Satversme, pieņemta 1922. gadā, joprojām ir augstākais likums, kas nosaka valsts pārvaldes struktūru un garantē pilsoņu tiesības un brīvības. 89. pants skaidri nosaka: *“Valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem”* (Treļs, 2023). Tas apliecina Latvijas apņemšanos ievērot universālās cilvēktiesības un integrēt nacionālos likumus ar starptautiskajiem standartiem.

Latvijas neatkarības proklamēšana 1918. gada 18. novembrī bija izšķirošs brīdis, kas vienoja vēsturiskās zemes un ielika pamatus suverēnai valstij. Latvija atguva pašnoteikšanos pēc ilgstošas svešzemju varas – vācu ordeņa, Polijas–Lietuvas kopvalsts un Krievijas impērijas – valdīšanas. Neatkarības deklarācija uzsvēra tautas pastāvēšanas, valodas un kultūras saglabāšanas nozīmi, kas atspoguļojas arī latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas atzīšanā – būtiskā nacionālās identitātes sastāvdaļā (Danovska, Kūtra, 2020).

Pēc Padomju Savienības okupācijas Otrā pasaules kara laikā Latvija gadu desmitiem piedzīvoja autoritāru režīmu, kura laikā tās tiesību un pārvaldes sistēma tika pilnībā pakļauta padomju modelim. Neatkarības atjaunošana 1991. gadā iezīmēja visaptverošu reformu sākumu, kuru mērķis bija likvidēt padomju iestādes un atjaunot demokrātisku pārvaldību (Kuzņecova, 2022). Šīs pārmaiņas bija īpaši acīmredzamas tiesībaizsardzības jomā. Padomju tipa miliciju, kas galvenokārt darbojās kā represijas instruments, nomainīja mūsdienīga policijas struktūra, kas balstīta demokrātijas principos un starptautiskajos cilvēktiesību standartos (Treļs, 2022).

1991. gadā pieņemtais un vairākkārt grozītais Policijas likums nostiprināja Latvijas tiesībaizsardzības pamatprincipus. Valsts policija tiek definēta kā militarizēta institūcija, kuras uzdevums ir aizsargāt dzīvību, veselību, cilvēktiesības un īpašumu, kā arī uzturēt sabiedrisko kārtību. Likums stingri regulē spēka pielietošanu, nosakot, ka visām darbībām jāatbilst Satversmei un citiem normatīvajiem aktiem. Satversmes 27. pants garantē neatņemamas tiesības uz dzīvību, nosakot valsts pienākumu aizsargāt cilvēka dzīvību jebkuros apstākļos. Savukārt 28. pants nodrošina tiesības uz cieņu un aizliedz spīdzināšanu, necilvēcīgu vai pazemojošu izturēšanos vai sodīšanu, tādējādi izveidojot spēcīgu juridisko pamatu policijas darbību uzraudzībai (Latvijas Republikas Satversme, nav datējams).

Iekšlietu ministrija uzrauga Latvijas tiesībaizsardzības un iekšējās drošības jomu, tostarp Valsts policiju, robežsardzi, ugunsdrošību un migrācijas dienestus. Pašvaldību policijas vienības darbojas vietējās pašvaldībās, reaģējot uz konkrētu reģionu vajadzībām un cieši sadarbojoties ar sabiedrību. Šī decentralizētā pieeja uzlabo tiesībaizsardzības reaģētspēju, īpaši tādās pilsētās kā Rīga, kur pašvaldības policija sadarbojas ar iedzīvotājiem noziedzības novēršanā un sabiedriskās drošības kampaņās (Bērziņa-Rukere, 2012).

Ētika un profesionalitāte ir centrālie elementi Latvijas policijas darbā. Profesionālās ētikas kodekss paredz neitralitāti, godīgumu un vienlīdzības principu ievērošanu. Policijas darbiniekiem jādarbojas sabiedrības interesēs, balstoties uz pārbaudāmiem faktiem un ievērojot likumu (Tsyganov, 2018). Šī ētiskā sistēma veicina uzticību starp policiju un sabiedrību — īpaši svarīgi multikulturālā sabiedrībā. Latvijā dzīvo ievērojamas etnisko minoritāšu grupas, tostarp krievi, baltkrievi un romi, kuru integrācija un vienlīdzīga attieksme joprojām ir nacionālās politikas prioritāte (Kuzņecova, 2022).

Vēsturiski Latvijas tiesībaizsardzības sistēma attīstījusies, meklējot līdzsvaru starp sabiedrības drošību un indivīdu brīvībām. Starpkaru periodā policija bija nozīmīgs sabiedriskās kārtības uzturētājs un sociālās saliedētības veicinātājs. Policisti piedalījās sabiedriskajā dzīvē, organizēja izglītojošas programmas un sniedza atbalstu neaizsargātām iedzīvotāju grupām. Šī tradīcija ir atdzīvojusies arī mūsdienās — policija piekopj uz sabiedrību orientētu pieeju, kuras pamatā ir sadarbība.

Viens no izaicinājumiem, ar ko saskaras Latvijas policija, ir vēsturiskās neuzticēšanās pārvarēšana minoritāšu kopienās. Piemēram, romu kopiena tradicionāli izvairās no saskarsmes ar policiju aizspriedumu un diskriminācijas dēļ (Treļs, 2022). Lai to mazinātu, tiek ieviestas īpašas iniciatīvas, tostarp kultūrzināšanu apmācības policistiem un informēšanas kampaņas, kas veicina

uzticēšanos un aicina ziņot par noziegumiem. Šīs aktivitātes saskan ar Latvijas plašāko apņemšanos nodrošināt sociālo integrāciju un vienlīdzību.

Latvija arī aktīvi ievieš tehnoloģiskās inovācijas, lai uzlabotu policijas efektivitāti un caurskatāmību. Ieviestās modernās informācijas sistēmas ļauj uzraudzīt noziedzības tendences un operatīvi pārvaldīt incidentus. Šīs tehnoloģijas ļauj pieņemt lēmumus, balstoties uz datiem, un uzlabo sadarbību starp dažādām tiesībsardzības iestādēm. Turklāt digitālie risinājumi ir vienkāršojuši administratīvās procedūras, padarot tās pieejamākas sabiedrībai (Dišlers, 2002).

Starptautiskā sadarbība ir būtiska Latvijas tiesībsardzības stratēģijas sastāvdaļa. Valsts aktīvi sadarbojas ar Lietuvu, Igauniju un Eiropas Savienības partnervalstīm, lai risinātu pārrobežu izaicinājumus, piemēram, kibernetizāciju, cilvēku tirdzniecību un organizēto noziedzību. Kopīgas mācības, informācijas apmaiņas mehānismi un koordinētas operācijas ir stiprinājušas Latvijas spējas cīnīties ar sarežģītiem draudiem. Partnerība ar Europol un Interpol palīdz nodrošināt integrāciju globālajos drošības un taisnīguma procesos.

Likumdošana tiesībsardzībā turpina attīstīties atbilstoši jaunajiem izaicinājumiem. Pēdējie grozījumi Policijas likumā ir vērsti uz atbildības un caurskatāmības stiprināšanu, tostarp stingrāku uzraudzību pār spēka lietošanu un plašākiem mehānismiem sabiedrības atsauksmju saņemšanai. Šie pasākumi ir vērsti uz to, lai policija saglabātu sabiedrības uzticību, ievērojot demokrātiskās vērtības un pielāgojoties sabiedrības mainīgajām vajadzībām (Feldmanis, 2016).

Latvijas tiesībsardzības pieeja ir piemērs tam, kā veiksmīgi integrēt vēsturiskās tradīcijas, mūsdienu pārvaldības praksi un starptautisko sadarbību. Prioritāte tiek piešķirta cilvēktiesībām, caurskatāmībai un sabiedrības iesaistei, tādējādi izveidojot policijas sistēmu, kas ne tikai nodrošina drošību, bet arī stiprina valsts sociālo struktūru.

Ēriks Treļs (2023) pievērš uzmanību uzticības problēmai multikulturālā sabiedrībā — īpaši minoritātēm. Upuri bieži neziņo par noziegumiem, jo netic policijas spējai vai gribai tos izmeklēt. Romu kopiena tradicionāli neziņo par noziegumiem, kas apgrūtina reālas situācijas izvērtēšanu.

Lietuvas 1992. gada Konstitūcijas 19. pants skaidri garantē tiesības uz dzīvību: *“Cilvēka tiesības uz dzīvību ir aizsargātas ar likumu.”*

Lietuvas Republikas policija ir galvenā izpildvaras iestāde, kas atbild par likuma ievērošanu, sabiedrisko drošību un pilsoņu tiesību aizsardzību. Tā darbojas Iekšlietu sistēmas ietvaros un ir centrālais elements valsts drošības mehānismā. Tās galvenie uzdevumi ietver noziedzības novēršanu, noziegumu izmeklēšanu, sabiedriskās kārtības uzturēšanu, pilsoņu tiesību un brīvību aizsardzību, kā arī vides aizsardzību savas jurisdikcijas ietvaros. Tāpat policija nodrošina satiksmes uzraudzību, reaģē uz ārkārtas gadījumiem un sniedz sociālo atbalstu.

Mūsdienu Lietuvas policijas sistēmu regulē Policijas darbības likums, kas pieņemts 2000. gadā un vairākkārt grozīts. Likums nosaka struktūru, funkcijas un atbildības sfēras, vienlaikus uzsverot likumību, caurskatāmību, samērīgumu un cilvēktiesību ievērošanu visās darbībās (Feldhūne, 2004).

Ukrainas Konstitūcija un 2015. gada 7. februārī pieņemtais Ukrainas likums “Par Nacionālo policiju” veido Ukrainas policijas darbības pamatu.

Valsts pamatdokuments ir Ukrainas Konstitūcija (pieņemta 1996. gada 28. jūnijā, Nr. 254k/96-BP) – vienīgais normatīvais akts ar visaugstāko juridisko spēku, kurš regulē būtiskākās sabiedriskās attiecības, satur tiešas iedarbības normas un kam ir īpaša pieņemšanas, grozīšanas un aizsardzības kārtība. Konstitūcijai kā galvenajam konstitucionālo tiesību avotam piemīt šādas īpašības:

- tā pauž Ukrainas tautas gribu un valsts politiku;
- tai piemīt augstākais juridiskais spēks un tās normas ir tiešas iedarbības normas;
- tā tiek pieņemta īpašā likumā noteiktā kārtībā.

27. pants garantē katram cilvēkam neatņemamas tiesības uz dzīvību – neviens nevar patvaļīgi atņemt dzīvību, un valsts pienākums ir šo dzīvību aizsargāt.

28. pants nodrošina tiesības uz cieņu, aizliedz spīdzināšanu un pazemojošu izturēšanos.

29. pants garantē personisko brīvību un neaizskaramību (Ukrainas Konstitūcija, 1996).

Ukrainas Nacionālā policija ir izpildvaras centrālā iestāde, kas kalpo sabiedrībai, nodrošinot cilvēktiesību un brīvību aizsardzību, cīņu pret noziedzību, sabiedriskās kārtības un drošības uzturēšanu (Likums “Par Nacionālo policiju”, 2015).

Mūsdienu izaicinājumi

Mūsdienās Ukrainas policija sastopas ar izaicinājumiem, kas pārsniedz tradicionālās funkcijas. Sabiedrībā, politikā un tehnoloģijās notiekošās pārmaiņas pieprasa jaunas kompetences:

- **Kibernoziedzība** – izveidotas specializētas vienības ar modernām digitālās ekspertīzes iespējām, kas sadarbojas ar **Europol** un citām starptautiskām organizācijām.
- **Cilvēku tirdzniecība** – sadarbība ar NVO un starptautiskām iestādēm, uzlabojot izmeklēšanu, cietušo atbalstu un sabiedrības informētību.
- **Karš Ukrainā** – policija apvieno klasiskās funkcijas ar kara apstākļiem atbilstošiem uzdevumiem: civiliedzīvotāju evakuācija, kārtības uzturēšana atbrīvotajās teritorijās, humānās palīdzības droša piegāde, psiholoģiskais atbalsts pārvietotajiem iedzīvotājiem.

Profesionalitātes un reformu virziens

Policijas reformu centrā ir:

- **Profesionālā pilnveide un ētika** – sadarbībā ar starptautiskajiem ekspertiem veidotas mācību programmas, kur uzsvars tiek likts uz cilvēktiesību ievērošanu, līderību un izmeklēšanas prasmēm.
- **Starptautiskā sadarbība** – 2022. gadā Ukrainas, Lietuvas, Latvijas un Igaunijas policijas vadītāji parakstīja **sadarbības vēstuli** par pieredzes apmaiņu, cilvēktiesību aizsardzību un sabiedriskās kārtības uzturēšanu.

Saskaņā ar Bezus J.O. (2017), Lietuvas un Latvijas policijas vide jau no sākuma tika strukturēta tā, lai nepieļautu korupcijas izplatīšanos. Pēc nacionālās policijas izveides šajās valstīs atteicās no padomju “milicijas” iedibinātajiem darba vērtēšanas rādītājiem, kas veicināja formālu rezultātu imitēšanu, nevis reālu darbu.

Lietuvas un Latvijas piemērs. Lietuvas un Latvijas policijas centrālais uzdevums ir pilsoņu tiesību un leģitīmo interešu aizsardzība. Policijas psiholoģija un filozofija būtiski mainījusies: no represīva orgāna tā kļuvusi par sabiedrisko pakalpojumu sniedzēju. Šī pieeja:

- veicinājusi sabiedrības uzticību,
- nodrošinājusi iedzīvotāju līdzdalību kārtības uzturēšanā.

Būtiski aspekti:

- Konkursa kārtībā iecelti policijas darbinieki;
- Atbilstošas sociālās garantijas un materiāli tehniskais nodrošinājums;
- Zems korupcijas līmenis policijas vidē;
- Skaidra iekšējā administratīvā struktūra (sadarbība starp struktūrvienībām, vadību, darbiniekiem);
- Ārējā administratīvā darbība – sabiedriskās kārtības nodrošināšana, sabiedrības aizsardzība, noziedzības apkarošana (Filshtein, 2016).

Vēsturiskā pieeja. Vēsturnieks Bergiuss, kā arī von Justi, apgaismības laikmetā uzsvēra policijas funkcijas: kārtības, drošības un sabiedrības labklājības nodrošināšana. Tolaik “policijas vara” (jus politiae) tika uzskatīta par centralizētu, neierobežotu valsts varu, ar kuru absolūtais monarhs īstenoja ekonomiskās un politiskās programmas (Rymarenko, 2006).

Policija kā cilvēktiesību garantētāja. Cilvēka tiesību un brīvību aizsardzība ir ne tikai viena no funkcijām, bet arī mērķis un virziens visai policijas darbībai. Policija kā valsts pārvaldes institūcija spēlē fundamentālu lomu. Kara apstākļos tā kļūst par vienu no nedaudzajām tiesiskajām institūcijām, kam likums piešķir tiesības un pienākumu pielietot spēku, lai uzturētu kārtību (Alalehto, Larsson, 2016).

2.1. Policijas uzraudzības mehānismu pielāgošana efektīvai darbībai kara apstākļos

Tiesiskā, demokrātiskā valstī policijas darbība ieņem centrālo vietu mehānismā, kas nodrošina pilsoņu tiesību un brīvību ievērošanu. Mūsdienīgu globālajai demokrātiskajai sabiedrībai ir nepieciešama policija, kas iemieso augstākos profesionālos standartus un visās savās darbībās un nolūkos ievēro cilvēktiesības un likuma varu. Tas palīdz aizsargāt un uzturēt sabiedrības uzticēšanos policijai un tiesiskumam, veicinot kopējo sabiedrības drošību (Alalehto, Larsson, 2016).

Vairāki faktori nosaka uzraudzības nozīmi policijas darbībā:

- Pirmkārt, policijas kompetencē ietilpst plašs sabiedriskās drošības nodrošināšanas spektrs (cilvēktiesību un brīvību aizsardzība, sabiedriskās kārtības uzturēšana, noziegumu novēršana).
- Otrkārt, policijas iestādes un amatpersonas īsteno savu darbību valsts varas ietvaros.
- Treškārt, policijai ir plašas pilnvaras piemērot administratīvas ietekmes pasākumus pret pilsoņiem.

Sabiedriskās kārtības un drošības nodrošināšana ir viens no svarīgākajiem tiesībsargājošo iestāžu uzdevumiem. Lai gan pašvaldību institūcijām ir nozīmīga loma šajā procesā (pašlaik pašvaldību policija ir viens no svarīgākajiem valsts policijas sadarbības partneriem), praksē pastāv vairākas problēmas. Valsts un pašvaldību policijas iestādēm bieži vien trūkst pietiekamu materiālo, tehnisko un cilvēkresursu, lai nodrošinātu kārtību masu pasākumos (īpaši paaugstināta riska gadījumos).

Lai gan pastāv noteikta tuvināšanās uzraudzības modeļiem (vienotas kontroles un uzraudzības pieejas), valstu suverenitāte un tradīcijas joprojām ir noteicošie faktori policijas uzraudzības struktūrās. Vēsturiskās, kultūras un nacionālās policijas sistēmas valstīs ar pārejas ekonomiku prasa individualizētu pieeju. Uzraudzībai vajadzētu attiekties arī uz starptautiskajām policijas iestādēm, piemēram, Interpol un Europol, kā arī uz starptautiskajām datubāzēm.

Kara laikā militārās un civilās varas iestādēm (tostarp policijai un vispārējās jurisdikcijas tiesām) ir jāstrādā kopīgi, nodrošinot personu aizturēšanu, apcietināšanu un nodošanu jurisdikcijā – gan militārajā, gan civilajā. Jānodrošina arī sadarbība juridiskajos jautājumos. Taču prakse rāda, ka šo institūciju attiecības dažkārt raksturo savstarpēja neuzticēšanās.

Autora skatījumā, starptautiskās policijas kontroles iestādes iegūst īpašu nozīmi. Europol nozīme. Europol, Eiropas Savienības aģentūra ar juridisko personību, kuras galvenā mītne atrodas Hāgā, ievērojami sekmē sadarbību starp ES dalībvalstu policijas un tiesībaizsardzības iestādēm. Tās mērķis ir:

- atbalstīt un stiprināt kompetento iestāžu darbu un sadarbību;
- palīdzēt novērst un apkarot smagus noziegumus, terorismu un cita veida pārobežu noziedzību, kas skar vairākas dalībvalstis vai ietekmē ES intereses.

Šim nolūkam Europol vāc, analizē un apmainās ar informāciju, ko sniedz dalībvalstis. Salīdzinot datus, tiek identificēti izmeklēšanas krustpunkti. Ar tā saukto analītisko projektu palīdzību Europol nosaka noziegumu savstarpējo saistību un sniedz dalībvalstīm:

- piekļuvi operatīvajai, stratēģiskajai un tematiskajai analīzei,
- atbalstu kopējo izmeklēšanas grupu darbībā,
- kopīgo rīcības dienu koordinēšanu,
- apmācību un kriminālistikas pētījumu veicināšanu.

Pateicoties Eurola regulai, kas stājās spēkā 2017. gada 1. maijā, aģentūras pilnvaras ir paplašinātas, ņemot vērā uzlabotos datu aizsardzības standartus.

Eiropas Savienības līguma kontekstā Eurola pilnvaras attiecas uz visām nopietnām starptautiskās noziedzības formām, tostarp terorismu. Šis raksts analizē Eurola pretterorisma darbības organizāciju, ņemot vērā starptautiskās policijas sadarbības vēsturisko attīstību. Balstoties uz policijas darbības birokratizācijas teoriju, Eurols tiek uzskatīts par piemēru divpusējai ietekmei: no vienas puses, politiskā kontrole caur ES regulējošajām iestādēm, no otras – iestāžu autonomija un profesionālā ekspertīze.

Interpols, starptautiska policijas organizācija, apvieno 190 valstu policijas pārstāvjus vienotā tīklā, lai kopīgi risinātu starptautiskās noziedzības jautājumus. Kopš 1923. gada Interpols pakāpeniski paplašinājis dalībvalstu loku un mandātu. Pēc 2001. gada 11. septembra notikumiem ievērojami pieauga izpratne par starptautisko noziedzību, kas izraisīja būtiskas pārmaiņas Interpola struktūrā un darbībā (Deflem, 2015).

Reģionālā līmenī pastāv arī divpusēji vai trīspusēji līgumi drošības un policijas sadarbībā. Policijas sadarbība nepieciešama ne tikai ES ietvaros, bet arī ārpus tās. Piemēram:

Prīmes līgums – starptautisks līgums, kas sākotnēji noslēgts ārpus ES tiesiskā lauka. 2008. gada 26. augustā stājās spēkā ES Padomes Prīmes lēmums, ar kuru līguma saturs tika integrēts ES juridiskajā regulējumā (Deflem, 2015).

NATO un Ukrainas policijas reformas. NATO ir tieši iesaistīta Ukrainas sabiedrībai vienā no būtiskākajiem uzdevumiem – drošības sektora reformā. Ilgtermiņā padziļināta nemilitāra sadarbība ar NATO tuvinās Ukrainu alianses standartiem (Odesas Iekšlietu universitāte, n.d.).

Starptautisko tiesību piemērošana policijas darbā. Starptautiskie līgumi ir pasaules tiesiskās kārtības būtiska sastāvdaļa. Saskaņā ar Ukrainas likumu “Par starptautiskajiem līgumiem” (2004. gada 29. jūnijs):

- Starptautisks līgums ir rakstveida vienošanās ar ārvalsti vai citu starptautisko tiesību subjektu;

- Līgums var būt sastādīts vienā vai vairākos savstarpēji saistītos dokumentos, neatkarīgi no tā nosaukuma (līgums, vienošanās, konvencija, pakts, protokols u.c.).

Šādi līgumi ieņem arvien nozīmīgāku lomu Ukrainas policijas darbībā. Tie:

- regulē starptautiskās attiecības,
- veido juridisko pamatu starptautiskajai sadarbībai,
- stiprina mieru, drošību un attīstību uz partnerības un vienlīdzības pamata (Verkhovna Rada, 2004).

Starptautisko līgumu klasifikācija policijas jomā (pēc ģeogrāfiskā tvēruma):

- *Universālie* – piemēram, ANO Konvencija par narkotiku aprites apkarošanu (1988. gada 20. decembris);

- *Reģionālie* – piemēram, Amerikas konvencija par izdošanu (1981. gada 25. februāris);

- *Lokālie* – piemēram, ES konvencija par savstarpējo tiesisko palīdzību krimināllietās (2000. gada 29. maijs), vai NVS valstu vienošanās par cīņu pret kibernetiskajiem noziedzīgiem (2001. gada 1. jūnijs);

- *Privātie* – piemēram, Ukrainas un Izraēlas valdību līgums par sadarbību noziedzības apkarošanā (1994. gada 16. jūnijs).

Saskaņā ar 1992. gada Ministru kabineta lēmumu Nr. 220, Ukraina kļuva par Interpola dalībvalsti.

Pēc termiņa starptautiskie līgumi tiek iedalīti:

- noteikta termiņa;
- beztermiņa līgumos.

Starptautiskie cilvēktiesību dokumenti. Starp svarīgākajiem dokumentiem cilvēktiesību jomā Eiropā ir:

- ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija (1948. gada 10. decembris),
- Eiropas Cilvēktiesību konvencija (1950),
- Likums “Par cilvēktiesībām” (1998).

ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija ir pirmais vispārpieņemtais cilvēktiesību dokuments, kas pasludina:

- cilvēka cieņas un vienlīdzības principus,
- brīvības, taisnīguma un miera nepieciešamību pasaulē,
- ka cilvēktiesības nedrīkst ierobežot atkarībā no dzimuma, rases, valodas, reliģijas, politiskiem uzskatiem, izcelsmes vai mantiskā stāvokļa.

Starptautiskajām deklarētajām tiesībām:

- vienlīdzība likuma priekšā,
- nevainīguma prezumpcija,
- personas neaizskaramība,
- nepieļaujama iejaukšanās privātajā dzīvē un godā.

Šie principi kļuva par juridisko pamatu Eiropas Padomes standartiem un nacionālo likumu attīstībai cilvēktiesību aizsardzības jomā (Council of Europe, 1950).

1950. gada Eiropas Cilvēktiesību konvencija un tās protokoli ir saistošs starptautisks līgums, kurš:

- ievieš pārnacionālu kontroles sistēmu,
- aptver civiltiesību, politisko, ekonomisko un sociālo jomu,
- garantē tiesības uz dzīvību, brīvību, vārda brīvību, pārvietošanās brīvību, domas un pārliecības brīvību, privātās dzīves neaizskaramību, taisnīgu tiesu, īpašuma aizsardzību u.c.

Vienlaikus Konvencija paredz, ka noteiktos apstākļos dalībvalstīm ir tiesības ierobežot atsevišķas tiesības valsts drošības, sabiedrības veselības, sabiedriskās kārtības vai citu personu tiesību aizsardzības nolūkos.

Taču valstu tiesības nav absolūtas – aizliegta ir dzīvības atņemšana, spīdzināšana, verdzība, retroaktīvs sods.

Policijas darbība, tāpat kā jebkura cita, jāregulē atbilstoši starptautiskajiem līgumiem un tiesību aktiem – tai jābūt precīzi definētai likumdošanā (Vanchuk, 2014).

Ukrainas likums “Par Nacionālo policiju”, pieņemts 2015. gada 2. jūlijā, nosaka, ka policijas darbību vada un koordinē Ukrainas Ministru kabinets caur Ukrainas iekšlietu ministru.

Ministra galvenās pilnvaras attiecībā ar policiju ietver:

- Valsts politikas veidošanas nodrošināšana sabiedriskās kārtības un drošības jomā;
- Cilvēktiesību un brīvību, sabiedrības un valsts interešu aizsardzība;
- Policijas pakalpojumu nodrošināšanas un to izpildes kontroles veikšana;
- Organizatoriskās un juridiskās regulēšanas nodrošināšana policijas darbībai;
- Policijas un Iekšlietu ministrijas izstrādāto likumprojektu apstiprināšana, kā arī Ministru kabineta likumprojektu par policijas darbību iesniegšana izskatīšanai;
- Stratēģisko darbības programmu apstiprināšana, policijas prioritāro darbības jomu noteikšana, uzdevumu izpildes metožu izvēle, darbības plānu apstiprināšana;
- Ukrainas starptautisko līgumu īstenošanas nodrošināšana, kas attiecas uz policijas jomu;
- Datu bāzu (informācijas banku) uzturēšanas un izmantošanas organizēšana, kā arī informācijas apmaiņas kārtības noteikšana starp Iekšlietu ministriju, policiju un citām centrālajām izpildvaras iestādēm, kuru darbību vada un koordinē Ministru kabinets caur iekšlietu ministru u.c. (Ukrainas Augstākā Rada, 2015).

Šis likums arī nosaka policijas darbības juridiskos principus un policijas darbinieku statusu (skatīt 1. tabulu).

1. tabula. Valsts civildienesta principi saskaņā ar Ukrainas likumu “Par civildienestu” (2015. gada 10. decembris, Nr. 889-VIII)

Tā kā dienests policijā tiek pielīdzināts civildienestam, ir nepieciešams norādīt civildienesta principus , kas nostiprināti Ukrainas likumā “Par civildienestu” (2015. gada 10. decembris, Nr. 889-VIII):	- tiesiskums (rule of law);
	- likumība (legality);
	- profesionalitāte (professionalism);
	- patriotisms (patriotism);
	- godīgums (integrity);
	- efektivitāte (efficiency);
	- vienlīdzīgas piekļuves nodrošināšana valsts dienestam (ensuring equal access to public service);
	- politiskā neitralitāte (political impartiality);
	- caurskatāmība (transparency);
	- stabilitāte (stability).

Avots: autora apkopojums

Tātad, pieņemot Eiropas Padomes Asamblejas 1979. gada "Deklarāciju par policiju", tika noteikts policijas juridiskais statuss un tās pamatprincipi. Attiecīgie ētikas kodeksi ir kļuvuši par unikāliem rīkiem, lai veidotu policijas darbinieku profesionālo darbību un uzvedību.

Vēl viens svarīgs dokuments, kas būtu jāuzsver, ir "Sabiedrības policija" (Community Policing), kur policija un sabiedrība kopīgi risina steidzamus jautājumus vietējā līmenī. Piemēram:

- policija veido partnerību ar likumpaklausīgajiem sabiedrības locekļiem;
- tiek pieņemta īpaša politika un plāns attiecībām ar sabiedrību;
- tiek veidotas informatīvi izskaidrojošas programmas;
- tiek sniegta informācija sabiedrībai;
- sabiedrība tiek iesaistīta problēmu identificēšanā un apspriešanā utt.

Sabiedriskās kārtības uzturēšana un cīņa pret noziedzību ir galvenie mērķi globālajā tiesībsardzībā, un par to galveno izpildi atbild valsts policijas dienesti. Lai šo uzdevumu veiktu efektīvi, policijai jāsaprot, kāpēc cilvēki ievēro likumu un sadarbojas ar likumsargiem. Lai noziedzības apkarošanas politika būtu veiksmīga, tai jāatbilst sabiedrības morālajām un nacionālajām vērtībām (Barton & Beynon, 2015).

Tādējādi sabiedriskā kontrole pār policijas darbību kļūst arvien nozīmīgāka. Autora skatījumā, kara apstākļos valstī var rasties pretruna vai konflikts starp sabiedrības tiesībām un militāro vajadzību prioritāti.

Pētījumi ASV parādīja, ka profilaktiskās autopatruļas, neskatoties uz ievērojamajiem laika un resursu izdevumiem, izrādījās neefektīvas cīņā pret noziedzību. 1970. gadu pētījumi pierādīja, ka arī ātra reaģēšana uz pilsoņu izsaukumiem maz ietekmē noziedzības prevenciju vai vainīgo notveršanu, tāpēc nepieciešamas alternatīvas pieejas, lai vairotu sabiedrības uzticību (Martynenko & Telichkin, 2015).

Noziegumu stāvokļa analīze policijas vidū, trūkumi policijas darbinieku preventīvajā darbībā, kā arī nepieļaujami zema sabiedrības uzticības līmenis likumsargiem liecina par nepieciešamību veikt būtiskas funkcionālas izmaiņas Iekšlietu sistēmas darbībā.

Iekšlietu sistēmas reformas jautājums šodien nav tikai aktuāls – tas ir dzīvībai būtisks valsts sociālās, politiskās un ekonomiskās krīzes apstākļos. Vēsturiski piesardzīgā un neuzticīgā attieksme Ukrainas sabiedrībā pret likumsargiem ir vēsturiski nosacīta un to iespējams mainīt tikai, reorganizējot policiju no varas institūcijas par sabiedrības pakalpojumu sniedzēju. Tas nozīmē arī nepieciešamību izveidot atbilstošu normatīvi tiesisko bāzi (Martynenko & Telichkin, 2015).

Starptautisko iekšlietu struktūru darbības standartu ieviešana prasa arī radikālu policijas, tās darbinieku, kā arī tiesībsardzības iestāžu darbības likumības uzraudzības institūciju finansiālā un materiālā nodrošinājuma reformēšanu. Veiksmīga pasaules standartu ieviešana Ukrainā nav iespējama, ja netiek pārveidotas attiecības ar sabiedrību un nestiprināta iedzīvotāju uzticēšanās.

2.2. Drošības vajadzību līdzsvarošana ar pamatiedzīvotāju tiesību ievērošanu

Drošības vajadzību un iedzīvotāju pamattiesību ievērošanas līdzsvarošana ir svarīgs un sarežģīts uzdevums, īpaši krīzes, kara vai citu ārkārtas situāciju laikā. Iedzīvotāju drošības nodrošināšana vienmēr ir valsts prioritāte, taču svarīgi ir, lai šī drošība nepārkāptu pilsoņu pamatbrīvības un tiesības.

Demokrātiskās sabiedrībās šis līdzsvars ir uzticības pamats valsts institūcijām, īpaši tiesībsargājošajām iestādēm. Kopumā drošības pasākumiem jābūt proporcionāliem pastāvošajiem draudiem. Tas nozīmē, ka tiesību ierobežojumiem jābūt minimāliem un pamatotiem tikai tādos gadījumos, kad tas ir absolūti nepieciešams nopietnu apdraudējumu novēršanai.

Likumiem skaidri jādefinē jebkādi pilsoņu tiesību ierobežojumi. Kara stāvokļa vai ārkārtas situācijas gadījumā jāpastāv skaidrām kontroles un uzraudzības sistēmām, lai novērstu ļaunprātīgu varas izmantošanu un aizsargātu pilsoņus no patvaļīgas rīcības.

Pilsoņu tiesību ievērošana pastāvīgi jāuzrauga tiesā. Iedzīvotājiem jābūt iespējai pārsūdzēt tiesībsargājošo institūciju vai valsts rīcību, ja viņi uzskata, ka viņu tiesības ir pārkāptas. Šajā kontekstā tiesu varas neatkarība ir būtisks elements.

Valstij ir svarīgi nodrošināt maksimālu caurskatāmību drošības pasākumu ieviešanā. Tas ietver sabiedrības informēšanu par pieņemtajiem pasākumiem un to nepieciešamības skaidrošanu. Informācijas trūkums vai lēmumu caurskatāmības neesamība var novest pie sabiedrības uzticības zaudēšanas.

Visos apstākļos, pat kara vai ārkārtas situāciju laikā, dažas tiesības ir neaizskaramas. Piemēram, tiesības uz dzīvību, spīdzināšanas aizliegums un tiesības uz taisnīgu tiesu nekādā gadījumā nedrīkst tikt ierobežotas.

Pilsoniskās sabiedrības aktīva iesaiste drošības jautājumu risināšanā palīdz valstij ņemt vērā iedzīvotāju tiesības un vajadzības. Konsultācijas ar cilvēktiesību organizācijām, cilvēktiesību ievērošanas uzraudzība un sabiedriskā diskusija par drošības pasākumiem veicina līdzsvarotu pieeju.

Svarīgi ir, lai policija, militārās un citas tiesībsargājošās struktūras būtu pienācīgi apmācītas cilvēktiesību aizsardzības principos. Tas palīdzēs samazināt pārkāpumu risku, veicot dienesta pienākumus sarežģītos vai ekstremālos apstākļos.

Drošības vajadzības un pilsoņu tiesības var mainīties atkarībā no situācijas. Tāpēc būtiski ir, lai likumdošana un politika būtu elastīga. Kad draudi izzūd, valstij jāatjauno normālais tiesiskais režīms un jāatceļ ārkārtas situācijā piemērotie ierobežojumi.

Cīņa pret terorismu vai citiem nacionālās drošības apdraudējumiem bieži ietver pasākumus, kas var ierobežot privātumu, pārvietošanās brīvību vai vārda brīvību. Ir svarīgi, lai šie pasākumi būtu īslaicīgi un nekļūtu par pastāvīgu praksi.

Attīstoties tehnoloģijām, valstij ir plašākas iespējas uzraudzīt un vākt informāciju. Tas var apdraudēt privātuma tiesības, tāpēc nepieciešams skaidri noteikt, kādos gadījumos un kā tiek izmantotas izsekošanas tehnoloģijas.

Tajā pašā laikā kara apstākļos tiesību ierobežojumi var būt īpaši stingri. Piemēram, kara stāvokļa ieviešana var ietvert pārvietošanās, vārda vai pulcēšanās brīvības ierobežošanu. Tomēr arī šādos apstākļos ir svarīgi, lai iestādes darbotos saskaņā ar starptautiskajiem standartiem un nepārsniegtu nepieciešamos ierobežojumus.

“Kopienas policijas” (Community Policing) sistēma ir daudzlīmeņu. Tā ietver attiecības starp policiju un iedzīvotājiem gan individuālā, gan vietējā līmenī, kā arī sabiedriskajā dzīvē kopumā. Amerikāņu analītiķi kopienas policijas koncepciju ir formulējuši šādi:

“Partnerība starp policiju un likumpaklausīgiem pilsoņiem ar mērķi attīstīt efektīvus problēmu risināšanas veidus, lai uzlabotu dzīves kvalitāti sabiedrībā.”

Kopienas policijas modeļa ietvaros policija sadarbojas ar likumpaklausīgiem pilsoņiem, kuriem ir atbilstošs tiesiskās apziņas un tiesiskās kultūras līmenis, lai nodrošinātu kārtību sabiedrībā. Tas nozīmē, ka šajā modelī likumpaklausīgi pilsoņi, no vienas puses, pakļaujas likumīgai rīcībai, bet no otras – aktīvi veicina kārtības uzturēšanu sabiedrībā un valstī.

Tomēr Ukrainas realitātē “policijas kultūra” diemžēl bieži tiek uztverta negatīvi – kā pretēja un maldinoša ietekme uz pareizu policijas pilnvaru izmantošanu. Tā pamatoti tiek uzskatīta par ideālu un likuma prasību graužošu.

O. O. Muzychuk, O. I. Bezpalova, K. Rudojs, L. Kalenichenko (2020), analizējot un apkopojot starptautisko pieredzi sabiedriskās kārtības nodrošināšanā masu pasākumos (International experience of police activity, 2023), ieteica Ukrainā pārņemt šādus pozitīvus aspektus: piemēram, piešķirt policijai funkciju izsniegt atļaujas masu pasākumu rīkošanai, nevis uzticēt šīs pilnvaras vietējām varas iestādēm, kā tas šobrīd ir Ukrainā.

Ir svarīgi ieviest civilās kontroles mehānismus pār tiesībsargājošo iestāžu darbību, lai nodrošinātu regulāru atskaiti par sasniegumiem un noziegumiem.

Pēc kara policija var saskarties ar jauniem izaicinājumiem, piemēram, noziedzības pieaugumu militāro konfliktu dēļ, cilvēku tirdzniecību vai sociālām problēmām. Personāla apmācība šādu situāciju risināšanai, īpaši cilvēktiesību un humanitāro tiesību jautājumos, palīdzēs veicināt uzticību.

Policijai jāsadarbojas ar vietējām kopienām – jāizveido sabiedriskie forumi policijas iecirkņos, jāorganizē iedzīvotāju sanāksmes drošības jautājumu apspriešanai un jāiesaista sabiedrība lēmumu pieņemšanā, lai uzlabotu iekšējo drošību.

Iedzīvotājiem jāspēj sagaidīt, ka policija rīkosies likuma ietvaros un aizsargās viņu tiesības. Korupcija vai varas ļaunprātīga izmantošana var mazināt uzticību policijai, īpaši kara laikā. Atbilstošs psiholoģiskais atbalsts, rehabilitācijas pakalpojumi un veterānu integrācija policijas darbā var palīdzēt mazināt vardarbību un stresu sabiedrībā.

Pēc kara ir svarīgi veikt juridiskās reformas, kas saistītas ar cīņu pret korupciju, varas ļaunprātīgu izmantošanu un tiesiskumu. Pilsoņiem ir jāredz reālas reformas, nevis tikai uz papīra.

O. S. Pavlenko (2017) norāda, ka citu valstu pieredze policistu apmācībā un izglītībā var kļūt par atskaites punktu Ukrainas policijas augstākās izglītības iestāžu sistēmas reformēšanā. Taču pārmerīga uzmanība un centieni tieši pārnest ārvalstu policijas apmācības un izglītības modeļus uz Ukrainu nav pamatoti, jo bieži tiek ignorētas nacionālās īpatnības, izglītības tradīcijas un pozitīvie sasniegumi šajā jomā.

Tajā pašā laikā ir svarīgi apvienot citu valstu juridiskajās sistēmās noteiktos standartus ar Ukrainas izglītības procesa pārbaudītajām iekšējām metodēm. Efektīva tiesiskas valsts veidošana Ukrainā nav iespējama bez plašas gan vietējās, gan ārvalstu teorijas un prakses pozitīvās pieredzes izmantošanas.

Īpaši jāuzsver, ka O. S. Pavlenko pamatoti norāda uz aktuālajām problēmām Ukrainā – nepietiekamiem finanšu resursiem, periodisku darbinieku sociālās aizsardzības ignorēšanu, materiāli tehniskās bāzes un standartizētu darba apstākļu trūkumu, kas kopumā grauj vērtību sistēmu.

Tāpēc, mūsuprāt, policijas likumdošanas reformēšanā jāņem vērā lietderības un pietiekamības principi. Kopumā tiesībsargājošo iestāžu darbību var padarīt efektīvāku, normatīvajos aktos skaidri nosakot tiesībsargājošo darbinieku pienākumus un tiesības. Daudzu valstu likumos ir iekļauti īpaši noteikumi policijas rīcībai, lai regulētu tās pilnvaru izmantošanu.

3. TIESĪBU REFORMU UN SABIEDRĪBAS UZTICĪBAS POLICIJAI SAKARĪBAS NOVĒRTĒJUMS UKRAINĀ UN BALTIJAS VALSTĪS

Šajā pētījuma daļā tiek analizēti vēsturiskie, juridiskie, sociālie un ekonomiskie priekšnoteikumi Ukrainā un Baltijas valstīs, lai izprastu sakarību starp policijas uzlabojumiem un sabiedrības uzticēšanos varas institūcijām šajos reģionos. Šī aspekta nozīme slēpjas izpratnē par to, kā izmaiņas likumos un miera uzturētāju darbībā ietekmē sabiedrības skatījumu uz tiesībsargājošajām iestādēm, ņemot vērā brīvību un pilsoniskās varas aspektus. Lietuvas, Latvijas un Igaunijas pieredze tiesībsargājošo iestāžu pilnveidē ir īpaši vērtīga Ukrainai. Šīs valstis pēc neatkarības atgūšanas saskārās ar līdzīgām sociālām un politiskām problēmām, piemēram, tiesību sistēmas reformēšanu, lai tā atbilstu demokrātijas standartiem.

Vēl viens svarīgs elements ir policistu atlase, izglītošana un sertificēšana. Policistu kvalifikācija ir būtiski uzlabojusies, un pieejamība sabiedrībai palielinās šo izmaiņu dēļ. Ukrainas policisti tiek apmācīti sertifikācijai, taču viņiem joprojām ir problēmas ar korupciju, politisko spiedienu un nepietiekamu finansējumu. Viens no nozīmīgākajiem uzlabojumiem bija sabiedrības uztveres veidošana par tiesībsargājošajām iestādēm (Skyba & Tkachenko, 2023), kas šobrīd tiek aktīvi īstenota Beļģijā un citur pasaulē.

Cits aktuāls jautājums ir policijas pienākumu digitalizācija. Igaunija uzsvērusi nepieciešamību izstrādāt modernas informācijas tehnoloģijas, lai uzlabotu iedzīvotāju mijiedarbību ar policiju (Masso et al., 2024), mazinātu birokrātiju un paaugstinātu efektivitāti.

Šie jauninājumi, kopā ar citiem pasākumiem, uzlabo valdības darbību, samazina iespējas ļaunprātīgi izmantot varu un palielina caurskatāmību.

Savukārt Ukrainas policijas iestādes bieži ir bijušas kūtras digitālās komunikācijas līdzekļu ieviešanā, kas negatīvi ietekmē to reputāciju un saziņu ar sabiedrību. Igaunijas piemērs uzsver tehnoloģiju nozīmi tiesībsargājošo iestāžu attīstībā.

Pretkorupcijas pasākumu īstenošana policijā ir izšķiroša. Austrumeiropas valstis ir būtiski samazinājušas tiesībsargājošo iestāžu korupciju, pateicoties efektivitātes novērtējumiem, atbildes mehānismiem (Lupalo, 2019) un stingrāk uzraudzītām papildus procedūrām. Lai gan Ukraina ir panākusi zināmu progresu, šī joma joprojām ir problemātiska un mazina policijas efektivitāti, veicinot iedzīvotāju cinismu.

Baltijas valstu modelis piedāvā vērtīgus ieteikumus korupcijas mazināšanai un policijas autoritātes nostiprināšanai. Ņemot vērā Lietuvas, Latvijas un Igaunijas pieredzi, Ukrainai vajadzētu koncentrēties uz iekšējās kontroles stiprināšanu, neatkarīgu institūciju izveidi korupcijas apkarošanai policijā un ētisko standartu ieviešanu policijas ikdienas darbā.

Baltijas valstu pieredze ir būtiska Ukrainai, jo šīs valstis ir pierādījušas, ka policijas reformas ir iespējamās pat valstīs, kuras pārdzīvojušas sarežģītas sociālpolitiska rakstura pārmaiņas. Tās ir parādījušas, ka pārmaiņas var būt veiksmīgas, ja tiek izmantota visaptveroša pieeja, ņemti vērā starptautiskie standarti un ir pietiekama politiskā griba. Tomēr arī šajās valstīs bija grūtības, un to pieredze palīdz Ukrainai izvairīties no noteiktām kļūdām – īpaši korupcijas, nepietiekama finansējuma un tehnoloģiju integrācijas problēmu jomā.

Iekšējās organizatoriskās (vadības) darbības ir raksturīgas visām likumdevējām, izpildvaras un tiesu varas struktūrām, kā arī pašvaldību, sabiedriskajām un nevalstiskajām organizācijām. To galvenais mērķis ir nodrošināt, ka katra iestāde efektīvi veic savas pamatfunkcijas, piemēram, tiesu iestādēm – tiesas spriešanu, prokuratūrai – uzraudzību. Tas tiek panākts ar iestāžu darba organizēšanu un racionalizēšanu.

Uzticība policijai ir galvenais tiesībsargājošās sistēmas efektivitātes un kopējās sociālās stabilitātes rādītājs valstī. Mūsdienų apstākļos, kad sabiedrība sagaida, lai policija nodrošinātu kārtību, ievērotu cilvēktiesības, būtu caurspīdīga un profesionāla, likumdošanas reformu un sabiedrības uzticības savstarpējā saistība ir īpaši nozīmīga.

Ukraina un Baltijas valstis dalās kopīgā padomju tiesībsargājošās sistēmas mantojumā, ko raksturo centralizēta vara, zema policijas atbildība un korupcija. Tomēr pēc neatkarības iegūšanas Baltijas valstīm izdevās īstenot efektīvas juridiskas reformas, kas veicināja sabiedrības uzticēšanos policijai. Baltijas pieredze var palīdzēt Ukrainai identificēt tās reformu vājās vietas un piedāvāt ieteikumus to uzlabošanai.

Baltijas valstis (Lietuva, Latvija, Igaunija) ir veiksmīga padomju laika tiesībsargājošo iestāžu sistēmas pielāgošanas Eiropas standartiem piemērs. Viņu pieredze policijas reformu jomā – tostarp cīņa pret korupciju, caurspīdīguma palielināšana un sadarbība ar sabiedrību – ir ļoti vērtīga Ukrainai, kas joprojām saskaras ar līdzīgām problēmām. Ukraina un Baltijas valstis sadarbojas ar Eiropas Savienību dažādās tiesībsargājošās reformu programmās. Eiropas standartu ieviešanas analīze Baltijas valstīs var palīdzēt Ukrainai efektīvāk integrēt šos standartus savā sistēmā.

Daudzu valstu, piemēram, Apvienotās Karalistes, Vācijas, Čehijas, Beļģijas, Dānijas, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas, ASV u. c. pieredze pierāda, ka policijas efektivitāte ievērojami pieaug, sadarbojoties ar sabiedrību. Šajās valstīs policija ir kļuvusi par institūciju, kas ne tikai izmeklē noziegumus, bet arī aktīvi strādā pie noziedzības novēršanas, sadarbojas ar sabiedrību un koncentrējas uz kopienas vajadzībām. Šī pieeja, kas pazīstama kā kopienas policija (community policing), balstās uz pastāvīgas komunikācijas, individuālas pieejas vietējo problēmu risināšanai un ciešas sadarbības ar iedzīvotājiem un atbildīgajām iestādēm principiem (Myroniuk, S. & Myroniuk, R., 2021). Šis modelis nav statisks – tas pielāgojas mūsdienų izaicinājumiem un mainās atbilstoši sabiedrības vajadzībām.

Mūsdienās novērojama tendence padziļināt policijas integrāciju pilsoniskajā sabiedrībā un tuvināt to iedzīvotājiem. To var sasniegt tikai tad, ja policijas darbība orientēta uz sabiedrības interešu nodrošināšanu.

Community policing īstenošana prasa policijas pārveidi no varas struktūras par sabiedrisko pakalpojumu organizāciju. Tas nozīmē ne tikai formāli definēt policijas jauno statusu, bet arī pilnībā reformēt tās funkcijas un pilnvaras. Likumdošanā jāiekļauj, ka policijas uzdevums ir sabiedrisko pakalpojumu nodrošināšana, kas pārsniedz administratīvās funkcijas. Policijas darbiniekiem jānodrošina pakalpojumu orientēta pieeja, kas kopā ar citām reformām veicinās Ukrainas pāreju uz demokrātisku servisa valsti.

Baltijas valstis tika izvēlētas salīdzinājumam pateicoties veiksmīgai policijas struktūru reformai pēc neatkarības iegūšanas. Ukraina, kas arī piedzīvo būtiskas pārmaiņas šajā jomā, var mācīties no Baltijas valstu piemēra. Galvenais fokuss ir uz to, kā reformas ietekmē sabiedrības uzticību policijai (Smaliukienė, Vedlūga, & Giedraitytė, 2023) un socioekonomisko faktoru izpēti, kas ietekmē šo uzticību.

Reformu ietekmes analīze tiesībsargājošajā jomā liecina, ka sabiedrības uzticība pozitīvi korelē ar caurskatāmas policijas darbības ieviešanu, policijas atbildības sistēmu un pret korupciju vēršiem pasākumiem. Šo jomu izmaiņas, pateicoties to visaptverošajam raksturam, deva ātrus rezultātus Baltijas valstīs, bet Ukrainā tās ievērojami atpaliek politisko un ekonomisko ierobežojumu dēļ.

Analizējot policijas uzticības sociālekonomiskos aspektus, tika konstatēta saikne starp ekonomisko stabilitāti un sabiedrības vērtējumu par policijas darbu. Saskaņā ar Baltijas valstu rezultātiem, iedzīvotāji ekonomiski stabilākās valstīs vairāk uzticas policijai.

Līdzīgie sākuma apstākļi Ukrainā un Baltijas valstīs parāda, cik lielā mērā sociāli kultūras un politiskā vide ietekmē reformu efektivitāti. Kamēr Lietuvā, Latvijā un Igaunijā pārmaiņu ieviešana nesastapās ar būtisku pretestību, Ukrainā reformu īstenotāji saskārās ar šķēršļiem un pretdarbību.

Šīs jomas visaptverošā pieeja mērķē uz strukturētas izpratnes veidošanu par saikni starp tiesībsargājošo institūciju reformām un uzticības līmeni policijai. Šie rezultāti kalpos kā sākuma punkts politikas ieteikumu izstrādei par policijas reformu efektivitātes paaugstināšanu Ukrainā.

3.1. Juridisko reformu ietekme uz sabiedrības uzticību policijai

Baltijas valstu tiesiskās reformas tiesībaizsardzībā: no padomju mantojuma uz demokrātiskiem standartiem. Pēc Padomju Savienības sabrukuma Lietuvai, Latvijai un Igaunijai bija jāveic būtiskas pārmaiņas savās tiesībaizsardzības sistēmās, lai tās pielāgotu demokrātijas principiem un mūsdienu pārvaldībai. Šīs pārmaiņas bija vērstas uz ekonomiskās, sociālās un politiskās struktūras atjaunošanu un modernizēšanu, kas nepieciešama efektīvas sabiedrības pastāvēšanai. Policijas reformas kļuva par centrālo pārveides elementu – atteikšanās no autoritārā, centralizētā padomju modeļa un pāreja uz sabiedrībai orientētu un cilvēktiesībās balstītu dienestu.

Pēc neatkarības atgūšanas 1990. gados Baltijas valstis īstenoja plaša mēroga reformas, lai likvidētu padomju policijas struktūras, kas vairs neatbilda demokrātiskas sabiedrības vajadzībām. Reformas ietvēra policijas organizācijas pārstrukturēšanu, nevajadzīgu struktūru samazināšanu un funkciju pārdali. Tika likvidētas politiskās uzraudzības vienības un izveidoti jauni departamenti ekonomisko un organizēto noziedzību apkarošanai.

Reformu būtība balstījās demokrātijas filozofijā – tiesiskuma ieviešanā, sabiedrības uzticības veidošanā un policijas pārorientācijā uz kalpošanu sabiedrībai, nevis represijām. Tas prasīja ne vien institucionālas pārmaiņas, bet arī būtisku sabiedrības uztveres maiņu. Padomju laikā policija tika uztverta kā kontroles un apspiešanas instruments. Tāpēc īpaša uzmanība tika pievērsta caurskatāmības, atbildības un sabiedrības līdzdalības uzlabošanai.

Galvenie reformu aspekti bija:

- Tiesiskā regulējuma modernizēšana;

- Personāla prasmju un apmācības uzlabošana;
- Jaunu tehnoloģiju ieviešana;
- Korupcijas apkarošana;
- Sadarbības un komunikācijas ar sabiedrību attīstīšana.

Katra no Baltijas valstīm pielāgoja savu reformu pieeju, ņemot vērā savu vēsturisko pieredzi, sociāli ekonomiskos apstākļus un sabiedrības attieksmi. Kopīgs izaicinājums bija pārvarēt no Padomju Savienības mantoto neuzticēšanos tiesībsargājošās iestādēm. Neatkarības sākumā policija joprojām tika uztverta kā autoritārisma simbols. Sabiedrības uzticības atjaunošanai bija nepieciešams ne vien strukturāls, bet arī kultūras pārrāvums – institucionālās kultūras maiņa uz demokrātijas un sabiedriskā dienesta principiem.

Viens no pirmajiem būtiskajiem likumiem, kas tika pieņemts Lietuvā pēc neatkarības atgūšanas, bija 1990. gada Policijas likums (Policijas iestatymas), kas kļuva par pamatu modernās policijas spēku izveidei. Šis dokuments paredzēja atteikšanos no vecajām padomju struktūrām, kas bija saistītas ar represijām un autoritārismu, un jaunas organizācijas veidošanu, kas orientēta uz pilsoņu tiesību aizsardzību un drošības nodrošināšanu. Likuma galvenie uzdevumi bija policijas reorganizācija, tās galveno funkciju un darbības principu noteikšana, kā arī standartizēta mijiedarbība ar sabiedrību.

2000. gados, ņemot vērā Eiropas integrācijas procesus, tika pieņemts Policijas dienesta likums (Policijas iestatymas) (Lietuvas Republika, 1996), kas iezīmēja jaunu posmu tiesībsargājošās sistēmas reformā. Likuma grozījumos tika noteikti profesionālās apmācības standarti policistiem, īpašu uzsvāru liekot uz ētisku uzvedību, cieņu pret cilvēktiesībām un profesionālo attīstību. Likums arī izveidoja iekšējos un ārējos atbildības mehānismus, kuru mērķis bija mazināt korupcijas praksi un vairo sabiedrības uzticību policijai.

Reformu ietvaros Lietuvā tika ieviesta sabiedrības un policijas programma (Community and Police Programme), kas kļuva par nozīmīgu instrumentu mijiedarbības veidošanai starp tiesībsargājošām institūcijām un sabiedrību. Programma paredzēja vietējo padomju izveidi policijas iestādēs, kurās piedalās sabiedrības, uzņēmējdarbības un pašvaldību pārstāvji. Tas nodrošināja sabiedrības viedokļa iekļaušanu, plānojot darbības noziedzības novēršanai un iedzīvotāju drošības stiprināšanai.

Vienlaikus policijas darbinieki ieviesa vairākus uzticību veicinošus pasākumus, regulāri daloties informācijā par savu ikdienas darbu, nodrošinot darbības caurskatāmību. Mūsdienu tehnoloģiju ieviešana būtiski uzlaboja Lietuvas policijas efektivitāti. Piemēram, tika izstrādātas digitālās sistēmas, kas ļauj iedzīvotājiem piekļūt policijas datiem, iesniegt pieteikumus un sūdzības tiešsaistē. Tas ne tikai vienkāršoja sabiedrības un policijas mijiedarbību, bet arī veicināja ātrāku reakciju uz iedzīvotāju pieprasījumiem (Jakubcova et al, 2024).

Visaptveroša pieeja, kas apvienoja likumdošanas izmaiņas ar praktiskiem pasākumiem sabiedrības uzticības atjaunošanai, bija galvenais reformu panākumu faktors. Policijas darbības caurskatāmība, sabiedrības līdzdalība un cilvēktiesību ievērošana būtiski palielināja sabiedrības uzticību policijai Lietuvā.

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas 1991. gadā valsts pārvalde, tostarp tiesībsargājošās institūcijas, saskārās ar nepieciešamību pēc steidzamām reformām. Pāreja no centralizētas padomju sistēmas uz demokrātisku pārvaldi prasīja būtiskas izmaiņas — policijas pakļautības sistēmas reformu, pārraudzības un atbildības mehānismu izveidi, kā arī sabiedrisko attiecību uzlabošanu (Reinholde, 2022).

Policijas kultūras īpatnības Latvijā bija viens no galvenajiem faktoriem, kas ietekmēja reformu panākumus vai neveiksmes, jo sabiedrībai ilgstoši bija nācies uzlūkot policiju kā autoritāras varas instrumentu, kas kavēja uzticības veidošanos. Viens no pirmajiem būtiskajiem dokumentiem bija Policijas likums (Policijas likums), pieņemts 1991. gadā. Tas noteica policijas darbības pamatprincipus neatkarīgā valstī, uzsverot pilsoņu tiesību un brīvību aizsardzību, caurskatāmību un atbildību. Šis likums kalpoja par pamatu tiesībsargājošās sistēmas reformai, nodrošinot padomju struktūru likvidēšanu un jaunu vienību izveidi, kas spējīgas risināt mūsdienu izaicinājumus.

1990. gados īpaša uzmanība tika pievērsta cilvēktiesību standartu ieviešanai. Tika pieņemti vairāki likumi, kas noteica skaidrus mehānismus pilsoņu tiesību pārkāpumu novēršanai no policijas puses. Piemēram, Policijas darbinieku disciplinārās atbildības likums un Korupcijas apkarošanas likums (1995) noteica stingras prasības policistu ētiskai uzvedībai un pastiprināja kontroli pār viņu darbību.

1991. gados reformu procesu pastiprināja Latvijas integrācija Eiropas Savienībā. Policijas caurskatāmības likuma (Likums par policijas caurskatāmību) pieņemšana uzlaboja attiecības starp policiju un sabiedrību. Likums paredzēja, ka sabiedrībai jābūt pieejamai informācijai par policijas darbu un jānodrošina sabiedriskā uzraudzība.

Programmu ietekme uz jaunas policijas kultūras veidošanu bija ievērojama – tika ieviestas obligātas apmācības cilvēktiesību, demokrātijas un iecietības jomās. Tika izstrādāta pašnovērtējuma sistēma sūdzību izskatīšanai par policijas darbiniekiem. Dzimumu līdztiesība kļuva par prioritāti, kas veicināja lielāku sieviešu iesaisti policijas struktūrās.

Tajā pašā laikā Latvija sāka aktīvi ieviest digitālās tehnoloģijas nacionālās policijas darbībā. E-pārvaldes likuma (E-pārvaldes likums) pieņemšana ļāva izveidot platformas elektroniskiem pakalpojumiem iedzīvotājiem – pieteikumu iesniegšana tiešsaistē, lietu izsekošana un piekļuve informācijai.

Viens no reformu būtiskākajiem elementiem bija cīņa pret korupciju, kas ilgstoši grauj sabiedrības uzticību policijai. Tika izveidots Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs (KNAB), kas neatkarīgi izmeklē varas ļaunprātīgas izmantošanas gadījumus policijā.

Šo pasākumu rezultātā attiecības starp policiju un sabiedrību Latvijā būtiski uzlabojās. Lai gan sociālo stereotipu pārvarēšanas process joprojām bija ilgstošs, sistemātiskas reformas un demokrātisko standartu ieviešana radīja pamatu stabilai tiesībsargājošo iestāžu sistēmai, kas orientēta uz sabiedrības apkalpošanu.

Svarīgākais sasniegums bija policijas publiskā tēla maiņa. Ja 2000. gadu sākumā uzticība tiesībsargājošajām iestādēm bija zema, tad, sākot ar 2020. gadu, līdz ar reformām un sabiedrības iesaisti, kopējie uzticības rādītāji ievērojami uzlabojās.

Sociālā uzticēšanās un kopīgo vērtību līdzība ir viens no pamatelementiem veiksmīgā demokrātisko sabiedrību funkcionēšanā. Attiecības veidojas īpaši Igaunijā, kur novērojama augsta iedzīvotāju uzticība valstij un tās institūcijām, piemēram, policijai. Lielāka uzticība policijai un citām tiesībsargājošām iestādēm balstās gan uz to darba efektivitāti, gan (un vēl būtiskāk) uz sabiedrības uzskatiem, ka šīs iestādes pārstāv sabiedrībā pastāvošās vērtības. Uzticība policijai nav tikai par efektivitāti, bet arī par to, cik lielā mērā likumsargājošās iestādes atbilst sabiedrības sociālajām vērtībām. Tas atbilst uzskatam, ka sociālā uzticēšanās tiek veicināta, ja valsts institūciju darbība atspoguļo mūsu pašu vērtību izpratni (Beilmann, Lilleoja, 2017).

Igaunija ir kļuvusi par veiksmīgu digitalizācijas īstenošanas piemēru tiesībsargājošo iestāžu darbībā, tādējādi iegūstot reputāciju kā viena no līderēm e-pārvaldē. Mūsdienu tehnoloģiju ieviešana ir ne tikai uzlabojusi policijas darba efektivitāti, bet arī radījusi jaunus veidus saziņai ar sabiedrību. Viens no galvenajiem dokumentiem, kas kalpoja par pamatu šīm izmaiņām, bija 2000. gadā pieņemtais Informācijas sistēmu likums (Infotehnoloogia süsteemide seadus) (Eesti Vabariik, n.d.). Šis likums noteica formālos ietvarus vienotu digitālo sistēmu izstrādei un lietošanai valdības struktūrās, īpaši policijas darbā.

Kiberdrošības likuma (Küberjulgeoleku seadus) pieņemšana 2008. gadā bija būtisks solis, kas nodrošināja visaptverošus pasākumus elektroniskās informācijas aizsardzībai un cīņai pret interneta noziegumiem. Šī likuma ieviešanas rezultātā darbu sāka Igaunijas Kiberdrošības centrs, kas sadarbojas ar tiesībsargājošām iestādēm un starptautiskām organizācijām, lai novērstu dažādus kiberdraudus.

Svarīgas reformas ietvaros tika ieviesti digitālie forumi iedzīvotājiem, kas ļāva viņiem aktīvi iesaistīties pārvaldē. Piemēram, e-Politsei sistēma ļauj pilsoņiem iesniegt pieteikumus, sūdzības, piekļūt ziņojumiem un sekot izmeklēšanas gaitai reāllaikā. Tas tika panākts, nodrošinot caurskatāmu policijas darbu, samazinot birokrātiju un vairojot sabiedrības uzticību.

2014. gadā tika pieņemts Elektroniskās identifikācijas likums (E-identiteedi seadus), kas ļāva izmantot elektroniskās identifikācijas kartes saziņai ar policiju. Piemēram, iedzīvotāji var attālināti apstiprināt savu identitāti, samaksāt sodus vai saņemt konsultācijas. Igaunija arī ir pievērsusi ievērojamu uzmanību starptautiskajai sadarbībai tiesībsargsardzībā. 2015. gada likums par starptautisko sadarbību kibernetiskās drošības apkaršanā (Rahvusvaheline koostöö küberkuritegevuse vastu seadus) ļāva integrēties starptautiskajās datu apmaiņas sistēmās, piemēram, Europol un Interpol, kā arī atvieglināja valsts dalību kopīgās operācijās kibernetiskās drošības novēršanai (Boyte, 2019).

Digitālās policijas mācību programma (Digitaalse politsei õppeprogramm) kļuva par būtisku Igaunijas policijas darba daļu. Tā ir izglītības iniciatīva, kas paredzēta policijas darbinieku apmācībai tehnoloģiju lietošanā un digitālo datu analīzē. Šī programma kļuva par pamatu augsti kvalificētu kadru sagatavošanai, kas spēj darboties jaunajā digitālajā vidē.

Digitālo risinājumu integrēšana ir ne tikai padarījusi policijas darbu caurskatāmāku, bet arī ievērojami samazinājusi noziedzību, pateicoties ātrākai reakcijai un prevencijai. Šodien Igaunija kalpo par piemēru daudzām valstīm e-pārvaldes īstenošanā tiesībsargsardzībā, demonstrējot, kā inovācijas var mainīt pieeju sabiedriskajai drošībai.

Igaunijas policija mūsdienās tiek uzskatīta par vienu no efektīvākajām Austrumeiropā, saglabājot augstu popularitāti sabiedriskās drošības nodrošināšanā. Nākotnē paredzama vēl lielāka digitalizācija, modernāki preventīvie drošības pasākumi un ciešāka atbilstība Eiropas tiesībsargsardzības iestāžu standartiem (Suve et al., 2016).

Šis uzdevums ir sarežģīts, jo tas saistīts ar valodas vienkāršošanu, taču tas neprasa vairāku posmu loģisko izklāstu vai jaunas informācijas ģenerēšanu, tāpēc grūtības ziņā tas ir līdzvērtīgs sākotnējai instrukcijai. Sabiedrības uzticība Lietuvas policijai ievērojami pieauga pēc reformām, pārvarot iepriekšējo skepsi, pateicoties mūsdienīgu pakalpojumu politikas ieviešanai un atklātībai. Latvijā reformām bija jāsaskaras ar lielākiem izaicinājumiem, pārvarot dziļi iesakņotus priekšstatus par tiesībsargsardzības institūcijām, taču centieni paaugstināt policijas oficiālos standartus ir radījuši pamatu ilgtermiņa uzticībai.

Sabiedrības, finanšu un valdības faktoru ietekme bija būtiska reformu gaitā. Lietuvā tika īstenoti centieni atbilst Eiropas Savienības standartiem, un tos atbalstīja gan sabiedrība, gan valdības politika. Latvijā sabiedrības etniskā un reģionālā daudzveidība radīja atšķirīgus reformu norises ceļus. Igaunijai trūka pietiekamu finanšu resursu un politiskā atbalsta, lai izveidotu spēcīgu tieslietu sistēmu, taču tā prasmīgi izmantoja alternatīvus risinājumus un priekšrocības. Tomēr gan vietējo varas institūciju, gan starptautisko standartu, kā arī iekšējo apstākļu līdzsvarota iesaiste bija izšķiroša Baltijas valstu veiksmīgajās transformācijās.

Šīs valstis ir veikušas plaša mēroga reformas, kas ietvēra ne tikai politiskās un ekonomiskās vides pārveidi, bet arī sabiedrības uzticības veicināšanu policijai (Smaliukienė, Vedlūga & Giedraitytė, 2023). Pateicoties virknei būtisku likumu un iniciatīvu – tostarp policijas kultūras maiņai, profesionalitātes veicināšanai, atbildības uzlabošanai un moderno tehnoloģiju ieviešanai – Baltijas valstīm ir izdevies pārveidot savas tiesībsargsardzības institūcijas.

Tabulā zemāk (3.1. tabula) ir salīdzināti Lietuvas, Latvijas un Igaunijas galveno juridisko reformu posmi un to ietekme uz sabiedrības uzticību policijai:

3.1. tabula. Salīdzinošā analīze par juridiskajām reformām, kas ietekmējušas uzticēšanos policijai Lietuvā, Latvijā un Igaunijā

Valsts	Juridiskās reformas	Galvenie likumi un iniciatīvas	Ietekme uz uzticēšanos policijai
Lietuva	Reformas bija vērstas uz padomju struktūru demontāžu un jaunu policijas standartu izveidi, koncentrējoties uz cilvēktiesībām un atbildību.	Policijas likums (1990), Policijas dienesta likums (2000), Kopienas un policijas programma.	Samazināta neuzticība, veicot reorganizāciju, palielināta uzticēšanās, pateicoties sadarbībai ar sabiedrību un policijas darba caurspīdīgumam.
Latvija	Uzmanība pievērsta profesionalizācijai, ētikas standartiem un policijas kultūras maiņai.	Policijas likums (1991), Tiesiskās aizsardzības likums (2003), Cilvēktiesību mācību programmas.	Uzlabota policistu ētika un profesionalitāte, taču sociālo stereotipu maiņas process bija ilgstošs.
Igaunija	Policijas digitalizācija, elektronisko sistēmu integrācija un uzsvars uz kiberdrošību.	Informācijas sistēmu likums (2000), Kiberdrošības likums (2008), Starptautiskās sadarbības likums cīņā pret kibernetizāciju (2015).	Palielināta uzticēšanās, pateicoties caurspīdīgumam, samazinātai birokrātijai un integrētu elektronisko platformu izveidei sadarbībai ar iedzīvotājiem.

Avots: Sastādījis autors, balstoties uz Giedraitītē, V., Smaliukienē, R. un Vedlūga, T. (2022).

Juridiskās reformas Lietuvā, Latvijā un Igaunijā parāda, ka katra valsts ir veikusi būtiskus soļus, lai paaugstinātu policijas efektivitāti, kā arī sabiedrības uzticību tiesībsargājošajām iestādēm. Lietuva: kopienas partnerības, Latvija: policijas kultūra un profesionalizācija virza pārmaiņas, un Igaunija – digitalizācija ar moderno tehnoloģiju pielietošanu valsts pārvaldē. Neatkarīgi no reformu panākumiem vai neveiksmēm dažādās valstīs, tās galvenokārt ir vērstas uz drošības spēku efektivitāti, caurskatāmību un iedzīvotāju līdzdalību. Lai gan reformas ir saistītas ar uzlabotu policijas darbu, to leģitimitāte vēl nav plaši nostiprinājusies – sociālo priekšstatu un tēlu maiņas process prasa laiku, un policijai ir konsekventi jāstrādā pie tā, lai izveidotu savu uzticamību.

Tomēr Ukrainā, lai gan reformas bija zināmā mērā nozīmīgas, tās saskārās ar dažādiem šķēršļiem, kas nopietni ierobežoja to efektivitāti. Liela problēma, kas palika neatrisināta pēc Nacionālās policijas izveides, bija korupcija. Vecās korupcijas ķēdes un sakari nebija pietiekami izjaukti, lai tos pilnībā izskaustu – dažos gadījumos policisti joprojām tiek piekukuļoti, un uzticēšanās viņu godīgumam tiek pastāvīgi apšaubīta. Tas zināmā mērā ietekmēja reformu rezultātus, jo iedzīvotāji tūlītēji nepieredzēja jūtamas izmaiņas tiesībsargājošo iestāžu darbībā. Galvenā problēma bija pilnīgs finanšu līdzekļu trūkums šo reformu īstenošanai. Rezultātā daudzi svarīgi reformas aspekti netika pilnībā īstenoti, kas samazināja kopējo reformas efektivitāti. Policijas darbiniekiem bieži trūka nepieciešamo resursu un tehniskā atbalsta, kas apgrūtināja viņu pienākumu izpildi (3.2. tabula).

3.2 tabula. Galvenie izaicinājumi policijas reformai Ukrainā

Izaicinājums	Apraksts	Ietekme uz reformu procesu
Korupcija policijā	Korupcijas shēmas tiesībsargājošajās iestādēs, tostarp kukuļošana un varas ļaunprātīga izmantošana.	Samazina reformu efektivitāti, kavē pārmaiņu ieviešanu un grauj uzticību policijai.
Politiskā nestabilitāte	Biežas valdību un politisko spēku maiņas, kas maina reformu prioritātes.	Ilgtermiņa politiskās gribas trūkums reformu īstenošanai, kas palēnina procesu.
Zems personāla kvalifikācijas līmenis	Nepietiekama policistu profesionālā apmācība, motivācijas trūkums darbam.	Ierobežo policijas efektivitāti un samazina sabiedrības uzticību.
Sociālā spriedze un neuzticēšanās	Augsts sociālās nevienlīdzības līmenis, konflikti starp policiju un noteiktām iedzīvotāju grupām (īpaši augsta noziedzības rajonos).	Pasliktina policijas mijiedarbību ar iedzīvotājiem, kas mazina reformu efektivitāti.

Avots: autora sastādīta

Apkopojot iepriekš minētos izaicinājumus, var secināt, ka policijas reforma Ukrainā prasa visaptverošu pieeju, kas ņem vērā gan iekšējos, gan ārējos faktorus. Jo īpaši nepieciešams risināt korupcijas problēmu un nodrošināt stabilu politisko vidi, kas ļauj izvairīties no biežām reformu plānu maiņām. Personāla kvalifikācijas celšana, aprikojuma modernizācija un tiesu varas neatkarība ir būtiski balsti veiksmīgai reformai. Tikai novēršot šos šķēršļus, ir iespējams sasniegt ilgtermiņa rezultātus un uzlabot sabiedrības uzticību policijai.

Kopumā, lai gan Ukrainas policijas reformas ir parādījušas ievērojamu potenciālu pozitīvām pārmaiņām, tās nav bijušas pilnībā veiksmīgas saistībā ar fragmentētu un nekonsekventu īstenošanu. Ir pierādīts, ka ilgtermiņu rezultātu sasniegšanai nepietiek tikai ar reformu uzsākšanu – nepieciešama konsekvence, caurskatāmība un ilgtermiņa atbalsts. Šķēršļi ar kuriem saskārās policija Ukrainā, piemēram, korupcija, nepietiekams finansējums un sabiedrības atbalsta trūkums, norāda uz to, ka nepieciešamas dziļākas un visaptverošākas pārmaiņas, lai reformas kļūtu patiesi efektīvas un sniegtu vēlamus rezultātus iedzīvotājiem (3.3. tabula).

3.3. tabula. Tiesiskās reformas, kas ietekmējušas sabiedrības uzticēšanos policijai Lietuvā, Latvijā un Igaunijā, un to ieguvumi Ukrainai

Valsts	Galvenās juridiskās reformas	Ietekme uz uzticēšanos policijai	Ieteikumi Ukrainai
Lietuva	Policijas likums (1990), kas izveidoja jaunu cilvēktiesību orientētu policijas struktūru. Likums par policijas dienestu (2000), kas noteica standartus policijas apmācībai un ētikai. Kopienas un policijas programma (sabiedrības iesaistīšana tiesībsardzībā).	Palielināt policijas caurspīdīgumu un atklātību mijiedarbībā ar sabiedrību, izveidojot ombudsmana institūciju. Samazināt korupciju un uzlabot ētikas standartus policijas darbinieku vidū.	Ukraina varētu ieviest policijas ombudsmana sistēmu, kas palīdzētu nodrošināt caurspīdīgumu un aizsargāt pilsoņu tiesības. Modernizēt personāla politiku un programmu, lai uzlabotu policijas ētiku.

Latvija	Sertifikācijas komisiju izveide, kurās iekļauti neatkarīgi eksperti un pārstāvji. Jaunas policijas kultūras veidošana, kas balstīta uz demokrātijas principiem.	Paaugstināt policijas darbinieku profesionalitātes un ētikas līmeni. Uzlabot attiecības starp policiju un sabiedrību, palielinot uzticēšanos tiesībsargājošajām iestādēm.	Neatkarīgu atestācijas komisiju izveide, iekļaujot pilsoniskās sabiedrības pārstāvjus, lai palīdzētu attīrīt policiju no korumpētiem elementiem.
Igaunija	Interaktīvas drošības vadības sistēmas izveide. Ieviest tiešsaistes platformas sūdzību iesniegšanai, incidentu izsekošanai un izmeklēšanu uzraudzībai. Uzsvērt kiberdrošību un cīņu pret kibernetiskajiem noziedzīgiem nodarījumiem.	Policijas darba caurspīdīgums, pateicoties tehnoloģijām, kas ļauj pilsoņiem kontrolēt procesus. Policijas darba efektivitātes uzlabošana, izmantojot digitālos rīkus.	Ukraina varētu ieviest elektroniskās platformas, lai uzlabotu pilsoņu piekļuvi informācijai par policijas darbībām un uzraudzītu izmeklēšanas procesus.

Avots: autora sastādīta, pamatojoties uz Smaliukienē, R., Vedlūga, T. un Giedraitē, V. (2023).

Pētījums, kurā salīdzinātas tiesību aktu izmaiņas Lietuvā, Latvijā un Igaunijā, parāda, ka katra valsts ir veikusi nozīmīgus soļus, lai uzlabotu policijas darbu un stiprinātu sabiedrības uzticēšanos tai. Lietuva ir koncentrējusies uz partnerības veidošanu ar vietējām kopienām, Latvija – uz policijas kultūras maiņu un darba profesionalizāciju, savukārt Igaunija – uz digitālo rīku un modernu tehnoloģiju izmantošanu tiesībsargāšanā. Lai gan šo reformu rezultāti katrā valstī atšķiras, tās visas vieno mērķis – palielināt policijas efektivitāti, caurskatāmību un sabiedrisko iesaisti. Šīs pūles pakāpeniski ir veicinājušas uzticēšanās pieaugumu policijai, tomēr sabiedrības uzskatu un stereotipu maiņa prasa laiku un nepārtrauktu darbu tiesībsargājošajām iestādēm. Reformu ietekmes izvērtēšana uz sabiedrības uzticēšanos policijai ir būtisks mērķis, lai novērtētu to efektivitāti un precizētu reformas procesus.

Uzticēšanās policijai ir daudzdimensionāls rādītājs, kas atspoguļo pilsoņu vērtējumu par policijas efektivitāti, godīgumu un caurskatāmību sabiedrības interešu nodrošināšanā. Socioloģiskās izpētes metodes un statistisko datu analīze tiek izmantota padziļinātai pieejai, lai noskaidrotu, vai policijas reformas ietekmē sabiedrības uzticēšanos policijai.

Sabiedrības viedoklis par policiju galvenokārt tiek mērīts ar socioloģisko pētījumu palīdzību. Pašlaik Ukrainā pastāv gan valsts, gan neatkarīgas institūcijas, kas veic šos pētījumus, piemēram, Kijivas Starptautiskais socioloģijas institūts (Kyiv International Institute of Sociology, n.d.), Ilko Kučeriva Demokrātiskās iniciatīvas fonds, kā arī starptautiskās organizācijas, piemēram, Transparency International, un daļu pētījumu veic arī Baltijas valstu statistikas biroji (relevanti pētījumi no Eiropas institūcijām, piemēram, Eurobarometer).

Piemēram, pēc KIIS (Kijivas Starptautiskais socioloģijas institūts) datiem, 2015. gadā, izveidojot Ukrainas Nacionālo policiju, bija vērojams īslaicīgs uzticēšanās pieaugums policijai – lielajās pilsētās tas sasniedza 40–50%. Tomēr nākamajos gados uzticēšanās sāka samazināties vairāku faktoru dēļ, tostarp neapmierinātības ar reformu tempu, noturīgas korupcijas un tiesībsargājošo iestāžu efektivitātes trūkuma dēļ.

Savukārt Baltijas valstīs, pēc “Eurobarometer” datiem, uzticēšanās policijai ir būtiski pieaugusi kopš reformu īstenošanas. Piemēram, Lietuvā 2020. gadā 70% iedzīvotāju izteica uzticēšanos policijai, kas ir ievērojami vairāk nekā Eiropas Savienības vidējais rādītājs. Igaunijā šis līmenis pārsniedz 80%, kas ir visaptverošu reformu un caurskatāmas tiesībsargāšanas rezultāts (Eiropas Komisija, 2020).

Statistikas dati papildina socioloģiskās aptaujas un ļauj novērtēt reformu reālo ietekmi uz policijas darbu. To nosaka pēc tādiem rādītājiem kā noziedzības līmenis, iedzīvotāju zvanu biežums policijai, atrisināto lietu skaits un korupcijas pārkāpumu biežums policijas rindās.

Piemēram, Ukrainas Nacionālās policijas dati liecina par pozitīvām tendencēm patruļpolicijas darbībā, tostarp ceļu satiksmes pārkāpumu samazināšanos, pateicoties pastiprinātai kontrolei. Tomēr augstais neatklāto noziegumu līmenis un sūdzības pret policiju norāda, ka sistēmiskas izmaiņas vēl nav sasniegušas vēlamo līmeni (Ukrainas Nacionālā policija, n.d.).

Baltijas valstīs statistika rāda stabilu noziedzības samazināšanos un labāku lietu izmeklēšanu. Piemēram, Igaunija plaši izmanto digitālos rīkus policijas darba uzraudzībai, kas ļauj ātri reaģēt uz problēmām un nodrošināt atbildību sabiedrībai.

Tādējādi sabiedriskās domas aptauju un statistikas datu izmantošana ļauj izvērtēt tiesībsargājošo iestāžu reformu efektivitāti un to ietekmi uz sabiedrības uzticēšanos policijai (Smaliukienė, Vedlūga, & Giedraitytė, 2023). Šādu datu analīze palīdz identificēt galvenās problēmas un pozitīvo pieredzi, ko var izmantot situācijas uzlabošanai Ukrainā.

Baltijas valstu tiesībsargājošo iestāžu reformas jau no paša sākuma bija skaidri vērstas uz Eiropas standartiem. Dalība Eiropas Savienībā un sadarbība ar starptautiskajām organizācijām būtiski paātrināja labākās prakses ieviešanu tiesībsargāšanā. Eiropas Savienība spēlēja galveno lomu, nosakot standartus, kuriem policijas dienestiem bija jāatbilst. Galvenās prasības attiecās uz cilvēktiesībām, tiesībsargāšanas caurskatāmību, korupcijas apkarošanu un personas datu aizsardzību. ES arī sniedza finansiālu atbalstu reformām Baltijas valstīs, izmantojot tehniskās palīdzības programmas, piemēram, PHARE programmu un citus instrumentus, kas atbalstīja policijas modernizāciju.

Starptautiskās organizācijas (ANO, EDSO, Transparency International) arī aktīvi iestājās par reformām Lietuvā, Latvijā un Igaunijā. Tās sniedza ekspertu atbalstu policijas apmācībai un reformu uzraudzībai. Sabiedrības uzticēšanās tiesībsargājošajām iestādēm (īpaši korupcijas mazināšanas jomā) būtiski pieauga, pateicoties Transparency International aktīvajai pretkorupcijas programmu īstenošanai.

Šengenas zonas ieviešana bija īpaši nozīmīga Baltijas valstīm, jo tās pievienošanās prasīja stingru atbilstību tiesībsargāšanas un robežu drošības kritērijiem. Šengenas prasības uzlika par pienākumu izveidot policiju, kas spēj sadarboties ar citām dalībvalstu policijām un ES institūcijām. Tas stimulēja Baltijas valstis uzlabot policijas apmācību, ieviest modernās informācijas sistēmas un stiprināt starptautisko sadarbību.

Starptautisko standartu ieviešanas ietekme izpaužas kā augsts sabiedrības uzticības līmenis policijai Baltijas valstīs. Šo standartu ieviešana uzlabo tiesībsargājošo iestāžu darbu un padara to caurskatāmu sabiedrībai. Policijas reforma Lietuvā, Latvijā un Igaunijā pierāda, ka starptautiskie standarti var būt ļoti efektīvi, lai tiesībsargāšanas sistēma demokrātiskā valstī darbotos kvalitatīvi un atbildīgi.

Šī ir laba mācība Ukrainai, kura arī sadarbojas ar ES un starptautiskajām institūcijām tiesībsargāšanas reformu jomā. Ievērojot līdzīgu pieeju, Ukraina varētu stiprināt sabiedrības uzticēšanos policijai un panākt plaša mēroga izmaiņas tiesībsargāšanas sistēmā (International experience of police activity in the context of ensuring public security, 2023).

Negodīgums un finanšu nepilnības ir savstarpēji saistītas problēmas, kas ietekmē sabiedrības uzticību policijai. Ja iedzīvotāji uzskata, ka tiesībsargāšanas institūcijām nevar uzticēties, tiek grauta ticība tam, ka policija spēj darboties godīgi un profesionāli. Šī problēma ir īpaši aktuāla vidēs ar lielām ekonomiskām atšķirībām, kur krāpniecība bieži pāriet pāri sociālajām un ekonomiskajām robežām, tādējādi vēl vairāk vājinot uzticēšanos.

Šī pretruna rada sajūtu, ka starp sabiedrību un policiju valda nelīdzsvarotība – policija tiek uztverta kā netaisnīgas sistēmas sargs, nevis sabiedrības kalps. Lai pārvarētu šos šķēršļus, ir jāveic būtiskas pārmaiņas korupcijas apkarošanā un jārisina ekonomiskās problēmas, lai varētu izveidot stabilu pamatu uzticībai un partnerībai ar sabiedrību.

Uzticēšanās policijai ir sarežģīts, starpdisciplinārs jautājums, kas saistīts ar dažādiem sociāli ekonomiskiem aspektiem. Policijas uzticēšanās nav atkarīga tikai no pašu policistu darba kvalitātes, bet arī no sociāli ekonomiskās vides, kurā viņi darbojas. Drošības sajūta, noziedzības

līmenis, izglītības līmenis, kultūras normas un ekonomiskā situācija – visi šie faktori kopā veido to, cik lielā mērā sabiedrība uzticas policijai.

Pētījumi rāda, ka valstīs ar stabilu ekonomiku, zemu korupcijas līmeni un sociālo vienlīdzību, piemēram, Skandināvijā, sabiedrības uzticība policijai ir ļoti augsta (Smaliukienė, Vedlūga, & Giedraitytė, 2023). Tas notiek tāpēc, ka šajās valstīs policija ir labi aprīkota, sabiedrība jūtas droša, un policijas darbs tiek veikts atklāti un profesionāli. Turklāt sabiedrība aktīvi sadarbojas ar policiju, tādējādi veicinot savstarpēju uzticību.

Turpretim valstīs ar zemiem ienākumiem, nevienlīdzību un korupciju policijā, uzticēšanās tiek būtiski mazināta. Policistu zemais atalgojums un nepietiekamais finansējums kavē kvalitatīvu pakalpojumu sniegšanu un drošības garantēšanu, kas noved pie sabiedrības vilšanās un attālināšanās no valsts institūcijām.

Labs piemērs ir Vācija, kur policijai tiek plaši uzticēts, pateicoties tās caurskatāmībai, sadarbībai ar sabiedrību un augstajam profesionālismam. Valsts labklājības līmenis un sabiedrības atbalsts ļauj veidot ciešu saikni starp iedzīvotājiem un drošības struktūrām. Savukārt Itālijā sociālās nevienlīdzības un organizētās noziedzības dēļ uzticība policijai ir zemāka – sabiedrība bieži izjūt vilšanos, redzot korupciju un spēju trūkumu tiesībsardzībā.

Polijas, Čehijas un Ungārijas piemēri pēc komunistiskā režīma beigām parāda, ka ekonomiskā izaugsme un sociālā stabilitāte veicina sabiedrības uzticēšanos policijai. Tajās kopienās, kur ienākumi ir augstāki un nevienlīdzība mazāka, sabiedrība vairāk uzticas likuma varai un policijai kā godprātīgai institūcijai. Turklāt spēcīga ekonomika ļauj valstij piešķirt pietiekamus resursus policijas darbam, tostarp uzlabot apmācību un atalgojumu, tādējādi stiprinot policijas efektivitāti un uzticamību.

Sabiedrībās ar augstu sociālo nevienlīdzību vai zemu ienākumu līmeni uzticība policijai bieži samazinās. Iedzīvotāji šajās vidēs mēdz uzskatīt policiju par represīvu struktūru, nevis par aizstāvi vai sabiedroto. Nepietiekama ekonomiskā attīstība šādas problēmas tikai padziļina, jo policijas iestādes nespēj pildīt savas funkcijas atbilstoši sabiedrības vajadzībām.

Policijas reformas var būt efektīvas tikai tad, ja tās tiek īstenotas plašākā ekonomisko un sociālo pārmaiņu kontekstā, kas mazina nevienlīdzību un uzlabo iedzīvotāju vispārējos dzīves apstākļus.

Sociāli ekonomiskie apstākļi būtiski nosaka konkrētu tiesībsardzības reformu panākumus. Piemēram, valstīs ar augstu ekonomiskās attīstības līmeni un spēcīgu politisko gribu reformām policijas reformas var būt veiksmīgas, pateicoties pieaugošam sabiedrības atbalstam un valdības centieniem. Šādās valstīs reformas parasti koncentrējas uz policijas profesionalitātes, efektivitātes un caurspīdīguma uzlabošanu, kas ļauj iedzīvotājiem vairāk uzticēties tiesībsardzības iestādēm.

Savukārt valstīs ar zemiem ienākumiem un izteiktu sociālo nevienlīdzību reformas var dot ierobežotu efektu, ja vien tās netiek papildinātas ar izmaiņām citās ekonomikas un sociālajās jomās. Ja iedzīvotāji neredz uzlabojumus savos dzīves apstākļos, viņi var būt skeptiski pret pārmaiņām policijā. Tāpēc, lai panāktu veiksmīgas tiesībsardzības reformas, ir jāņem vērā plašāks sociāli ekonomiskais konteksts, nodrošinot, ka policija var efektīvi darboties un veidot uzticību.

Straujas pārmaiņas sociāli ekonomiskajos apstākļos var būtiski veicināt sabiedrības uzticēšanos policijai, jo uzticība tiesībsardzības iestādēm bieži ir balstīta uz to spēju efektīvi veikt savas funkcijas un nodrošināt taisnīgumu un drošību. Lai uzlabotu policijas darbu un atjaunotu tās tēlu sabiedrībā, nepieciešamas vairākas izmaiņas.

Viens no svarīgākajiem soļiem, lai iegūtu sabiedrības uzticību, ir uzlabot policistu darba vidi, sākot ar taisnīgu atalgojumu. Zems atalgojums bieži veicina korupciju un ļaunprātīgu varas izmantošanu. Laba alga ne tikai paaugstina policistu motivāciju, bet arī piesaista kvalificētus profesionāļus un veicina efektivitāti un godīgumu. Turklāt sociālo garantiju nodrošināšana (veselības apdrošināšana, pensiju plāni, ģimenes atbalsta programmas) rada policistos drošības sajūtu un ļauj viņiem savus pienākumus veikt ar lielāku apņēmību.

Polijas korupcija ir jāizskauž, lai atgūtu uzticību. Korupcija grauj sabiedrības ticību likuma varai. Risinājumi var ietvert neatkarīgas institūcijas izveidi, kas izskata sūdzības par pārkāpumiem, kā arī caurskatāmu personāla atlases un novērtēšanas sistēmu. Regulāras pretkorupcijas apmācības un profesionālā izglītība visos līmeņos var stiprināt izpratni par atbildību un taisnīgumu.

Mūsdienīgs aprīkojums un tehnoloģijas ir nepieciešami, lai policisti varētu pilnvērtīgi veikt savus uzdevumus. Tehnoloģiju izmantošana, moderni darba rīki un apmācība uzlabos ne tikai operatīvo kapacitāti, bet arī iedzīvotāju uzticēšanos policijai. Šie pasākumi pierāda sabiedrībai, ka policija ir profesionāla, kompetenta un kalpo sabiedrības interesēm.

Polijas un sabiedrības attiecību stiprināšana ir vēl viens būtisks virziens. Policijai vajadzētu veicināt sabiedrības līdzdalību, organizējot tikšanās ar iedzīvotājiem un sadarbojoties ar kopienām. Policisti nav tikai likuma sargi – viņi palīdz risināt noziedzības problēmas un stiprina pilsoniskās attiecības.

Svarīgs nākamais solis ir paaugstināt policistu izglītības un apmācības līmeni. Papildus profesionālai izglītībai ir jāiekļauj ētikas mācība, stresa pārvaldība, komunikācijas prasmes un darbs ar dažādām sabiedrības grupām. Šīs prasmes palīdzēs labāk saprast sabiedrības vajadzības un veicinās uzticēšanos starp policiju un iedzīvotājiem.

Sabiedrības uzticēšanās tiesībsargājošajām iestādēm balstās uz sociālekonomiskiem aspektiem. Policija nav tikai visizplatītākā valsts institūcija ar sociālekonomiskām sekām – tā atspoguļo arī to, kā pilsoņi uztver šo institūciju. Augsts attīstības līmenis, labākas darba iespējas policistiem, pretkorupcijas pasākumi un atbilstošs finansējums ir galvenie priekšnosacījumi efektīvai tiesībsargāšanai.

Policistu pienācīgs atalgojums un būtiskas sociālās garantijas ne tikai uzlabo viņu spēju pildīt savus pienākumus, bet arī demonstrē, ka sabiedrība novērtē visus savus pilsoņus, īpaši tos, kuri valkā formu un ir saistīti ar kopienu. Uzticība tiek nopietni iedragāta tajos gadījumos, kad pieaug sociālā nevienlīdzība, ekonomiskā nedrošība un policijas korupcija. Ja iedzīvotāji uzskata, ka policija strādā tikai noteiktu interešu labā vai nespēj novērst noziedzību, uzticēšanās zūd.

Tāpat arī izglītības līmenis, attieksme pret cilvēktiesībām un tiesību garantijas ietekmē iedzīvotāju attieksmi pret policiju. Aktīva pilsoniskā sabiedrība biežāk ir gatava prasīt atbildību no policijas un veidot ar to dialogu, nevis tikai reaģēt ar sankcijām.

Uzticības veidošana policijai ir daudzpusīgs process, kurā jāņem vērā visi sociālekonomiskie mainīgie, kas ietekmē policijas efektivitāti. Labāks atalgojums, caurskatāma un efektīva uzraudzības sistēma, kā arī vispusīgs atbalsts policijas darbiniekiem – tas viss ir svarīgi. Šie pasākumi ne tikai uzlabo policijas darbību un darbinieku morāli, bet arī apliecina sabiedrības apņemību nodrošināt vienlīdzību un taisnīgumu.

Tāpat ilgtspējīgas programmas, kas veicina savstarpēju cieņu un sadarbību starp policiju un sabiedrību, izmantojot izglītojošus pasākumus, ir būtiskas. Tiesībsargājošās iestādes iegūst uzticēšanos caur atvērtību un pieejamību, nevis caur konfrontāciju. Caurspīdīgumam ir jānāk no vadības un jāveicina dabīga cieņas attiecību attīstība starp policiju un kopienu, kuru tā apkalpo.

Šāda sadarbība veido reālas attiecības, kas ļauj policijai efektīvāk risināt mūsdienu sabiedrības izaicinājumus, vienlaikus nodrošinot sabiedrības drošību. Rezumējot: nevienlīdzības mazināšana, caurskatāmības veicināšana, policijas klātbūtne sabiedrībā un kopienas iesaiste ir galvenie elementi uzticības veidošanā. Šādas iniciatīvas ļauj policijai labāk sadarboties ar sabiedrību, pildīt tās vajadzības un nodrošināt drošību un taisnīgumu.

3.2. Policijas reforma Ukrainā un Baltijas valstīs: sociālekonomisko un tiesisko faktoru salīdzinošā analīze

Izpratne par līdzībām un atšķirībām starp Ukrainu un Baltijas valstīm ir ļoti svarīga akadēmiskā kontekstā, jo tā ļauj identificēt gan kopīgus, gan unikālus faktorus, kas ietekmē reformu procesu. Šajā sakarā būtiska nozīme ir Ukrainas pieredzes salīdzinājumam ar Baltijas valstīm, kurās tiesībsargājošo iestāžu reformas tika balstītas uz līdzīgiem priekšnosacījumiem un atšķirīgu valsts pārvaldes līmeni. Šis salīdzinājums kalpo kā vērtīgs modelis citām bijušajām padomju režīma valstīm. Izvērtējot faktorus, kas veicina vai kavē šīs reformas, ir iespējams ne tikai novērtēt, cik lielā mērā Ukrainas reformas var tikt pielāgotas esošajam kontekstam, bet arī piedāvāt nākotnes reformu virzienus, balstoties uz iegūtajiem secinājumiem.

Tā kā policijas reforma un tās sekmes lielā mērā ir atkarīgas no tādiem faktoriem kā ienākumu līmenis, korupcija un ekonomiskā attīstība, ir būtiski rūpīgi analizēt šos apstākļus, lai izstrādātu konstruktīvas politikas stratēģijas, kas veicina policijas profesionalitāti. Balstoties uz iepriekšējām diskusijām, šajā nodaļā tiks apskatīti svarīgākie atziņu punkti no dažādu pētnieku darbiem un koncentrēta uzmanība tiks pievērsta problēmjautājumiem, kuru mērķis ir stiprināt sabiedrības uzticēšanos policijai (Smaliukienė, Vedlūga & Giedraitytė, 2023) caur juridiskām reformām un sociāli-ekonomiskās vides uzlabošanu.

Iepriekšējā nodaļā tika analizēta juridisko reformu ietekme uz tiesībsargājošajām iestādēm Ukrainā un Baltijas valstīs, īpaši attiecībā uz korupcijas mazināšanu, policijas efektivitātes uzlabošanu un sabiedrības uzticības atjaunošanu. Galvenais ziņojuma arguments ir, ka Baltijas valstu policijas spēki ir piedzīvojuši būtiskas pārmaiņas. Šie panākumi ir ilgtermiņa pūliņu rezultāts, lai saskaņotu policijas iestādes ar Eiropas standartiem un ieviestu labākās drošības pārvaldības prakses. Reformas tādās valstīs kā Latvija, Lietuva un Igaunija ir veicinājušas jauna tiesiskā regulējuma izveidi, sabiedrības uzticības atjaunošanu un būtisku korupcijas samazinājumu. Šīs pārmaiņas ir veicinājušas policijas iestāžu efektivitātes un uzticamības pieaugumu.

Latvijā un Lietuvā, piemēram, politiskās un administratīvās reformas, kā arī spēcīgu uzraudzības mehānismu un policijas atbildības sistēmu ieviešana ir izrādījušās efektīvas korupcijas mazināšanā. Šīs reformas ir novedušas pie zemāka korupcijas līmeņa, samazinājušas tiesībsargājošo iestāžu rīcības brīvību un palielinājušas neatkarību, īpaši politiski-administratīvajā līmenī. Turklāt šie pasākumi ir uzlabojuši operatīvo efektivitāti, nodrošinot drošāku darba vidi likumsargiem un palielinot sabiedrības uzticību.

4. SABIEDRĪBAS IESAISTE UN UZTICĪBAS VEIDOŠANA POLICIJAS STRUKTŪRĀ UKRAINĀ UN SALĪDZINOŠIE PĒTĪJUMI AR LIETUVU UN LATVIJU

Viens no svarīgākajiem faktoriem stabilitātes, likuma un kārtības nodrošināšanā, kā arī valdības darbības veikšanā demokrātiskā valstī, ir uzticības veidošana tiesībsargājošām iestādēm. Mūsdienu apstākļos policija nodrošina drošību un veido sadarbības tiltus starp valsti un sabiedrību. Mijiedarbība ar policiju kļūst par vienu no galvenajiem uzticības faktoriem, kas pierādīti tieši ietekmē tiesībsargājošo iestāžu efektivitāti.

Šis jautājums ir īpaši aktuāls Ukrainai, kas šobrīd piedzīvo sarežģītu tiesībsargājošo iestāžu reformas procesu kara likuma apstākļos un vispārējā sociāli politiskā nenoteiktībā. Sabiedrības iesaistīšana noziedzības novēršanā ir viens no galvenajiem efektīvas sadarbības veidiem starp tiesībsargājošajām iestādēm un iedzīvotājiem. Ukrainas policijā arvien biežāk tiek uzsvērti Kopienas policijas (Community Policing – COP) principi, kas veicina pilsoņu līdzdalību kā partneriem, lai kopīgi pieņemtu lēmumus drošības jautājumos.

Lietuvas un Latvijas pieredze tiesībsargājošo iestāžu reformu jomā, kuru mērķis bija efektīvas policijas un sabiedrības mijiedarbības izveide, var būt noderīga Ukrainai nākotnē. Pēc neatkarības iegūšanas abas valstis īstenoja plaša mēroga reformas, koncentrējoties uz Eiropas standartiem un pielāgojot labāko starptautisko praksi saviem nacionālajiem apstākļiem. Viņu

pieredzes izpēte ļauj novērtēt līdzīgu pieeju piemērošanas iespējas Ukrainā, ņemot vērā sociāli kulturālās, juridiskās un politiskās īpatnības.

Miera laikā vietējās pašvaldības organizē un koordinē darbības, kas vērstas uz bērnu sociālo aizsardzību, apmierinot viņu izglītības, medicīniskās, kultūras un atpūtas vajadzības. Svarīgs šo darbību aspekts ir specializētu sociālās atbalsta programmu izveide bērniem no grūtībās nonākušām ģimenēm, bāreņiem un bērniem, kuri palikuši bez vecāku gādības. Vietējās domes un izpilddomniešanas finansē pasākumus, lai nodrošinātu piekļuvi kvalitatīvai izglītībai, brīvā laika pavadīšanai, atpūtai un negatīvu parādību novēršanai jauniešu vidū. Kara likuma kontekstā operatīvo dienestu un vietējo pašvaldību loma nepilngadīgo politikas izstrādē un īstenošanā ievērojami pieaug, ņemot vērā nepieciešamību nodrošināt papildu sociālo aizsardzību bērniem, kas cietuši no kara, iekšēji pārvietotām personām un konfliktu skartajiem bērniem. Pašvaldību galvenie uzdevumi šajā periodā ir humanitārās palīdzības organizēšana, mājokļa, medicīniskās un psiholoģiskās palīdzības nodrošināšana bērniem, kuri zaudējuši vecākus vai nonākuši grūtās dzīves situācijās (Baimuratov, 2022).

Papildus tiešai mijiedarbībai ar iedzīvotājiem, medijiem ir būtiska ietekme uz uzticības veidošanu policijai. Masu mediji, sociālie tīkli un pilsoniskā žurnālistika spēlē nozīmīgu lomu tiesībsargājošo iestāžu tēla veidošanā, izplatot gan pozitīvus, gan negatīvus stāstījumus par to darbību. Ir svarīgi izpētīt, kā mediji ietekmē sabiedrības viedokli par policiju Ukrainā, Lietuvā un Latvijā, kā arī apsvērt komunikācijas stratēģijas, kas palīdz tiesībsargājošajām iestādēm efektīvi sadarboties ar sabiedrību digitālajā laikmetā.

Šajā sadaļā tiks analizētas galvenās sabiedrības iesaistes pieejas Ukrainā, policijas prakse Lietuvā un Latvijā, identificēti galvenie faktori, kas sekmē vai kavē uzticības veidošanu tiesībsargājošajām iestādēm, kā arī aplūkota mediju loma šajā procesā. Papildus teorētiskajam ietvaram, empīrisko pētījumu rezultāti atspoguļo pašreizējo sabiedrības uzticības līmeni policijai un dažādu sadarbības modeļu efektivitāti starp tiesībsargājošajām iestādēm un sabiedrību. Salīdzinošā analīze palīdzēs identificēt daudzsološas attīstības jomas Ukrainas policijā un izstrādāt ieteikumus uzticības līmeņa uzlabošanai tiesībsargājošajām iestādēm Eiropas integrācijas kontekstā.

4.1. Sabiedrības iesaistes loma uzticības veidošanā policijai

Sabiedriskā drošība, un līdz ar to arī sabiedrības uzticēšanās demokrātiskās sabiedrības legimitātei, nav iespējama bez uzticības attiecību izveides starp tiesībsargājošajām institūcijām un sabiedrības locekļiem. Policijas un sabiedrības attiecības ir ne tikai pamats kārtības un likuma uzturēšanai, bet arī būtisks instruments sociālās kohēzijas veicināšanai, noziedzības novēršanai un policijas efektivitātes paaugstināšanai.

Kopienorientēta policijas darbība (Community-Oriented Policing – COP) šajā kontekstā ir īpaši nozīmīga, jo tā iemieto sabiedrības iesaistes principu drošības procesos. Kopienorientēta policijas darbība (PCOP) balstās uz atvērtību, sadarbību un partnerību starp policiju un sabiedrību. Tā nozīmē pāreju no reaktīvas likuma piemērošanas uz proaktīvu noziedzības novēršanu un kopienas vadītu problēmu risināšanu. Šī pieeja ietver dziļāku dialoga veidošanu ar iedzīvotājiem, sabiedrības vajadzību novērtēšanu, balstoties uz datu analīzi, kā arī pilsoniskās sabiedrības organizāciju un vietējo kompetento iestāžu iesaisti lēmumu pieņemšanā tiesībaizsardzības jomā.

Ukrainā kopienas policijas darbības ieviešana kļuva īpaši aktuāla pēc lielu tiesībsargājošo reformu uzsākšanas 2014. gadā. Viens no šo reformu galvenajiem mērķiem bija izveidot policiju, kas kalpo pilsoņu interesēm, atbilst starptautiskajiem standartiem un veicina augstu sabiedrības uzticības līmeni. Tika ieviestas vairākas iniciatīvas, lai stiprinātu policijas sadarbību ar sabiedrību, tostarp Dialoga policija, Kaimiņu patruļas (Neighbourhood Watch) un citi sadarbības mehānismi, kas vērsti uz sabiedrības drošības veicināšanu.

Viens no galvenajiem Kopienas policijas (Community Policing) ieviešanas elementiem Ukrainā bija patruļpolicijas reforma, kas ietvēra izmaiņas pieejā tiesību aizsardzībai un jauna

līmeņa komunikācijas izveidi starp policijas darbiniekiem un iedzīvotājiem. Policistu apmācības programmas spēlēja svarīgu lomu sabiedrisko attiecību prasmju attīstīšanā, nevardarbīgu konfliktu risināšanā un darbā ar neaizsargātām sabiedrības grupām. Tomēr šī modeļa ieviešana saskaras ar vairākiem izaicinājumiem, tostarp nepietiekamu cilvēkresursu skaitu, padomju laika prakses paliekām tiesībsargājošās institūcijās un zemu uzticības līmeni policijai dažos reģionos.

Salīdzinot situāciju Ukrainā ar Lietuvas un Latvijas pieredzi, var novērot gan kopīgas iezīmes, gan būtiskas atšķirības pieejās Kopienas orientētās policijas (Community Oriented Policing) ieviešanā. Šajās valstīs tiesībsargājošo sistēmu reformas notika Eiropas Savienības integrācijas kontekstā, kas paredzēja labāko Eiropas prakses piemēru pielāgošanu nacionālajam likumdošanas un tiesībsargāšanas standartam. Īpaša uzmanība tika pievērsta policijas darbinieku kvalifikācijas celšanai, partnerības programmu paplašināšanai starp policiju un pilsoniskās sabiedrības organizācijām, kā arī digitālo tehnoloģiju ieviešanai, lai uzlabotu saziņu starp likumsargiem un sabiedrību.

Policijai ir jāprot komunicēt ar sabiedrību – tas veido efektīvas drošības vadības stratēģijas un veicina uzticību tiesībsargāšanas iestādēm. Kad policija un sabiedrība veido atklātu un godīgu dialogu, pieaug caurspīdīgums likuma īstenošanā. Tas ļauj iedzīvotājiem iegūt dziļāku izpratni par policijas darbu, tās pieņemtajiem lēmumiem un to pamatojumu. Caurspīdīgāka policijas darbība palīdz samazināt korupciju un varas ļaunprātīgu izmantošanu, kas savukārt stiprina uzticēšanos policijai.

Šis process ietver dažādas komunikācijas formas, kas ne tikai ļauj policijai reaģēt uz noziedzību, bet arī to novērst. Sociālie tīkli, informatīvās kampaņas un sabiedriskie forumi ir piemēri tam, kā tiesībsargājošās iestādes var sazināties ar sabiedrību, lai identificētu potenciālos draudus un strādātu pie to risināšanas vietējā līmenī, galu galā uzlabojot drošību un sabiedrisko kārtību. Skaidra komunikācija ir būtiska, lai veidotu uzticību, kas nepieciešama policijas un sabiedrības attiecībām. Kad iedzīvotāji jūt, ka viņu vajadzības tiek ņemtas vērā un policijas darbība ir atklāta un godīga, viņi ir vairāk ieinteresēti atbalstīt policiju cīņā pret noziedzību. Šī saikne ir kopienas pamats – situācija, kurā policija un sabiedrība sadarbojas, lai uzlabotu dzīves kvalitāti. (Meershoek, 2023).

Iedzīvotāju iesaistīšana drošības jautājumu lēmumu pieņemšanā nodrošina lietotājam draudzīgāku un atbildīgāku policijas darbu. Sabiedrības sadarbība ar tiesībsargājošām iestādēm ir būtiska, lai sniegtu informāciju par drošības situāciju kopienās, kā arī dalītos savās bažās un ierosinājumos uzlabojumiem. Šī iesaistīšanās ļauj policijai pilnveidot stratēģijas un labāk reaģēt uz sabiedrības reālajām vajadzībām.

Kad policija aktīvi komunicē ar sabiedrību, skaidrojot savas darbības un lēmumus, tas mazina konfliktu un nesaprašanās risku starp iedzīvotājiem un policiju. Cilvēki mazāk pievēršas protestiem vai citām pretestības formām, ja viņi saprot policijas darbības loģiku un jūtas sadzirdēti. Uzticamas attiecības starp policiju un sabiedrību veicina labāku informācijas apmaiņu un efektīvāku cīņu ar noziedzību. Iedzīvotāji var sniegt vērtīgu informāciju par prettiesiskām darbībām, ļaujot policijai rīkoties ātrāk un efektīvāk. Galu galā komunikācija ir pamats uzticības veidošanai starp policiju un sabiedrību. Tā uzlabo tiesībsargāšanas efektivitāti un veicina drošāku sabiedrību.

Analizējot Kopienas orientētās policijas (Community Oriented Policing – COP) ieviešanas procesu Ukrainā, ir svarīgi novērtēt gan veiksmīgās prakses, gan problēmas, kas rodas reformu gaitā. Lietuvas un Latvijas pieredzes izpēte ļauj identificēt iespējas uzlabot Ukrainas modeli un pielāgot efektīvas policijas un sabiedrības mijiedarbības metodes, ņemot vērā valsts turpmāko Eiropas integrāciju.

Lietuvas un Latvijas pieredze efektīvu kopienas policijas mehānismu ieviešanā ir svarīgs avots labās prakses analīzei, ko var pielāgot arī Ukrainai. Šajās valstīs COP kalpo kā būtisks instruments uzticības palielināšanai tiesībsargāšanas iestādēm, vietējās drošības nodrošināšanai un partnerības stiprināšanai starp policiju un sabiedrību.

Svarīga Lietuvas un Latvijas policijas un sabiedrības mijiedarbības modeļu sastāvdaļa ir iedzīvotāju aktīva iesaiste lēmumu pieņemšanā sabiedriskās drošības jomā. Lietuvā plaši attīstīti

drošības konsultatīvie padomdevēju centri, kas darbojas pie pašvaldībām un kalpo kā platforma aktuālu ar kārtību saistītu jautājumu apspriešanai. Tāpat tiek īstenotas izglītojošas programmas, kas veicina tiesiskās atbildības kultūru un preventīvo pasākumu ieviešanu jauniešu vidū. Savukārt Latvijā darbojas iniciatīva “Draudzīgā policija”, kuras ietvaros policisti regulāri tiek ar vietējo kopienu pārstāvjiem, pilsoniskajiem aktīvistiem un sociālajiem darbiniekiem, lai apspriestu drošības stiprināšanas iespējas reģionos (Blair et al., 2021).

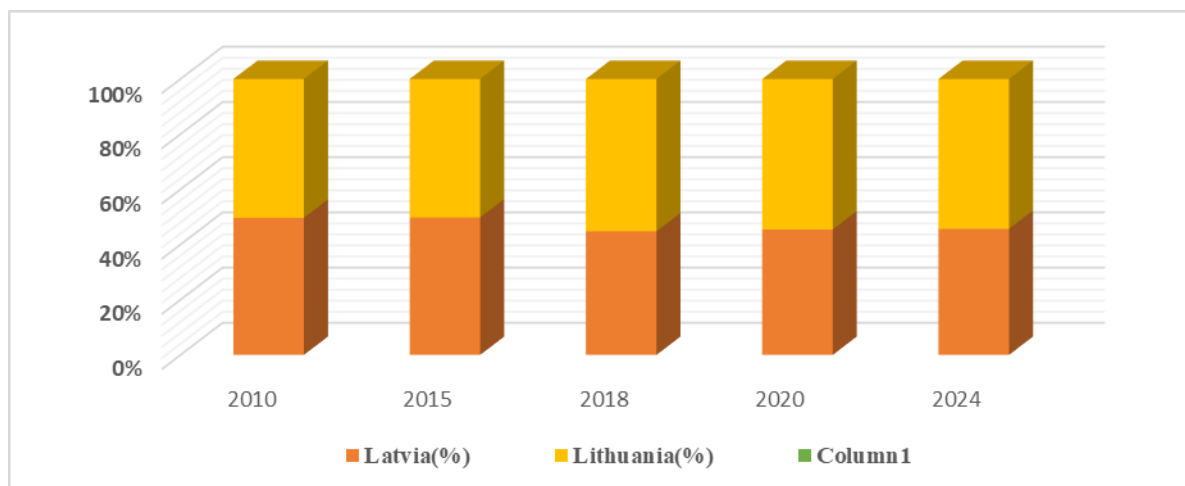
Abās valstīs digitālās tehnoloģijas spēlē nozīmīgu lomu uzticības veidošanā un komunikācijas uzlabošanā starp policiju un iedzīvotājiem. Lietuvā aktīvi tiek izmantotas mobilās lietotnes, lai iedzīvotāji varētu ātri ziņot par pārkāpumiem un policija spētu nekavējoties reaģēt. Latvijā tiek izmantotas interaktīvas tiešsaistes platformas, kas nodrošina efektīvu atgriezenisko saikni starp sabiedrību un likumsargiem.

Kā uzsver Latvijas policijas priekšnieks Armands Ruks (2020), ikvienam policistam jābūt augstākajā profesionālajā līmenī, lai tiktu cienīta policijas profesija. Tas prasa korupcijas izskaušanu, jo jebkura, pat neliela likumpārkāpuma gadījumā tiek apdraudēti visi centieni uzlabot policijas reputāciju. Tāpēc ir svarīgi veidot caurskatāmu, godīgu un patiesu darbu, lai atjaunotu sabiedrības uzticību un uzlabotu policijas uzticamību. Tas prasa pašdisciplīnu, nepārtrauktu profesionalitāti un gatavību pielāgoties, īpaši strādājot ar mūsdienu digitālajām platformām.

Policijas mijiedarbība ar neaizsargātām sabiedrības grupām – sievietēm, bērniem, senioriem un cilvēkiem ar invaliditāti – kļūst arvien svarīgāka. Tiesībsargājošās iestādes veic specializētas apmācības, lai izprastu šo grupu vajadzības, izveido īpašas vienības vardarbības upuru atbalstam un nodrošina palīdzību visu diennakti. Šādas iniciatīvas veicina uzticību šajās grupās un uzlabo policijas tēlu sabiedrībā.

Sabiedrības līdzdalība kļūst par galveno instrumentu uzticības stiprināšanai policijai – tā veicina caurspīdīgumu policijas darbībā, nodrošina sabiedrības atgriezenisko saikni un uzlabo kopienas drošību. Aktīva pilsoņu iesaiste policijas sadarbības programmās, preventīvās iniciatīvās un situāciju uzraudzībā veicina sociālā kapitāla attīstību un savstarpējās uzticības kultūras veidošanos starp valsti un iedzīvotājiem (Asquith & Bartkowiak-Théron, 2021).

Sociālās uzticības veidošana ir būtisks faktors demokrātiskas sabiedrības stabilai attīstībai, īpaši valstīs pārejas posmā. Baltijas valstis – Igaunija, Latvija un Lietuva – pēc neatkarības atgūšanas 1990. gados piedzīvoja plaša mēroga sociālekonomiskas pārmaiņas. Tas tieši ietekmēja uzticības līmeni valsts institūcijām, tostarp tiesībsargājošām iestādēm. Uzticība policijai ir svarīgs sociālā kapitāla rādītājs, jo tā atspoguļo pilsoņu uztveri par valsts spēju nodrošināt drošību un aizstāvēt viņu tiesības un brīvības. Tiesībsargājošo iestāžu uzticības saiknes ar sociālo kapitālu izpēte ļauj novērtēt valsts reformu efektivitāti un identificēt galvenos faktorus, kas veicina pilsoniskās sabiedrības nostiprināšanos Baltijas jūras reģionā (4. attēls):

4. attēls. Sabiedrības uzticēšanās tiesībsargājošajām iestādēm dinamika Baltijas valstīs (2015–2024)

Avots: autora izveidots

Analizējot sociālās uzticēšanās dinamiku Baltijas valstīs laika posmā no 1990. līdz 2018. gadam, redzams pakāpenisks sabiedrības uzticēšanās pieaugums tiesībsargājošajām iestādēm, īpaši pēc valstu pievienošanās Eiropas Savienībai 2004. gadā. Visaugstākais uzticēšanās līmenis tika konstatēts Igaunijā, ko var izskaidrot ar veiksmīgu digitālo tehnoloģiju ieviešanu, valsts iestāžu caurskatāmību un efektīviem pretkorupcijas pasākumiem. Latvija un Lietuva arī uzrāda pozitīvu dinamiku, taču tā ir mazāk izteikta socioekonomisko krīžu un nepietiekamas tiesībsargājošās iestāžu darbības dēļ.

Ir konstatēts, ka augsts uzticēšanās līmenis policijai korelē ar sociālā kapitāla pieaugumu, lielāku pilsonisko iesaisti un demokrātisko institūciju nostiprināšanos. Šie rezultāti var tikt izmantoti stratēģiju izstrādē, lai paaugstinātu uzticību tiesībsargājošajām iestādēm valstīs, kuras piedzīvo demokrātiskas pārmaiņas.

Lietuvas un Latvijas panākumi Kopienas orientētās policijas (Community Oriented Policing) ieviešanā lielā mērā balstās uz sistemātisku pieeju policijas reformai, koncentrējoties uz uzticēšanās veidošanu starp tiesībsargājošajām iestādēm un sabiedrību. Būtisks šī procesa elements ir policijas komunikācijas stratēģija, kuras mērķis ir veidot pozitīvu iestādes tēlu, atvērtību dialogam un gatavību ņemt vērā sabiedrības intereses.

Ukrainai Lietuvas un Latvijas labās prakses analīze ļauj identificēt efektīvus policijas un sabiedrības mijiedarbības modeļus, kurus var pielāgot nacionālajam kontekstam. Īpaša uzmanība būtu jāpievērš atgriezeniskās saites mehānismu attīstībai, digitālo tehnoloģiju izmantošanai, vietējo drošības iniciatīvu atbalstam un policijas atbildības palielināšanai sabiedrības priekšā. Uzticēšanās veidošana tiesībsargājošajām iestādēm būtu jāizvirza kā viena no galvenajām reformu prioritātēm, jo uzticēšanās ir efektīvas sadarbības starp policiju un sabiedrību pamats (Kochel & Skogan, 2021).

Ukrainā pieaug brīvprātīgo loma sabiedriskās drošības un noziedzības novēršanas jomā. Brīvprātīgo organizācijas aktīvi piedalās ielu patruļās, informatīvajās kampaņās par noziedzības novēršanu un atbalsta noziedzības upurus. Brīvprātīgie kļuvuši par nozīmīgu sabiedrības aizsardzības sistēmas daļu kara apstākļos, un viņu sadarbība ar policiju kļūst ciešāka. Policija arvien biežāk iesaista iedzīvotājus sabiedriskās kārtības uzturēšanā. Piemēram, kopienās tiek veidotas policijas programmas, kurās iedzīvotāji var ziņot par aizdomīgām situācijām vai piedalīties organizētās noziedzības novēršanas iniciatīvās.

Ukrainā tiek aktīvi attīstīta sabiedrisko padomju sistēma policijā, kas palīdz nodrošināt komunikāciju starp sabiedrību un tiesībsargājošajām iestādēm. Viens no sabiedrības līdzdalības virzieniem ir izglītojošas aktivitātes. Ar brīvprātīgo palīdzību tiek īstenotas kampaņas sabiedrības informēšanas palielināšanai par juridiskiem jautājumiem un prevencijas metodēm, piemēram, paš aizsardzību, rīcību ārkārtas situācijās u.c.

Brīvprātīgie palīdz nodrošināt drošību un aktīvi atbalsta policiju izmeklēšanā un noziedzības novēršanā. Piemēram, brīvprātīgo grupas var meklēt pazudušas personas vai atklāt nelikumīgas darbības, kas pārsniedz ikdienas tiesībsargājošās funkciju ietvarus. Aizvien lielāku popularitāti gūst sociālie tīkli un mobilās lietotnes, caur kurām iedzīvotāji var ziņot par noziedzīgiem nodarījumiem vai aizdomīgām situācijām. Tas ļauj ātrāk reaģēt uz noziegumiem un paaugstina tiesībsargājošo iestāžu efektivitāti (Dzhuzha, 2024).

Viens no galvenajiem mehānismiem ir kopienu padomju izveide tiesībsargājošajās iestādēs, kas veicina efektīvu dialogu starp sabiedrību un policiju. Šādas padomes var darboties kā starpnieki starp tiesībsargājošajām iestādēm un sabiedrību, ļaujot iedzīvotājiem izteikt bažas, ierosināt iniciatīvas drošības uzlabošanai un novērtēt tiesībsargājošo iestāžu efektivitāti. Kopienu padomju un policijas sadarbība sekmē tiesībsargājošo iestāžu caurskatāmību, atbildību sabiedrības priekšā un veicina policijas darbības uzlabošanu (Rudhanto, 2022).

Svarīgs mehānisms ir arī kopienas policijas programmu ieviešana, kas paredz aktīvu vietējo kopienu pārstāvju iesaisti tiesībsargājošajā darbībā. Šādas programmas pastāv daudzās Eiropas valstīs un ietver kopīgas patruļas ar policiju un brīvprātīgajiem, kā arī sadarbību noziedzības novēršanā. Šādas iniciatīvas ne tikai palīdz samazināt noziedzību, bet arī veido

atbildības sajūtu par apkārtējās vides drošību, kas pozitīvi ietekmē uzticēšanos tiesībsargājošajām iestādēm.

Digitālo tehnoloģiju izmantošanai ir būtiska loma sabiedrības iesaistes stiprināšanā tiesībsargājošajā darbībā. Īpaši nozīmīga ir mobilo lietotņu ieviešana saziņai starp policiju un sabiedrību, tiešsaistes platformas pārkāpumu ātrai ziņošanai un interaktīvie pakalpojumi, kas uzlabo policijas reakcijas efektivitāti uz sabiedrības problēmām. Tehnoloģiju izmantošana veicina iedzīvotāju iesaisti, ļauj tiesībsargājošajām iestādēm labāk izprast sabiedrības vajadzības un nodrošina iespēju reaģēt reāllaikā.

4.2. Mediji un sabiedrības uztvere par policiju

Viens no efektīvākajiem veidiem, kā iesaistīt sabiedrību tiesībsargājošo iestāžu darbībā, ir izglītojošās un preventīvās programmas. Sabiedrības informēšana par tās tiesībām, sadarbības mehānismiem ar policiju un noziedzības novēršanas pasākumiem veicina sabiedrisko atbildības kultūru. Izglītojošās aktivitātes var ietvert apmācības jauniesiem, tiesību prātības seminārus, publiskas diskusijas par drošību un noziedzības profilakses programmas izglītības iestādēs.

Īpaši efektīva ir skolēnu un augstskolu studentu iesaiste noziedzības novēršanas iniciatīvās, jo tā stiprina viņu izpratni par tiesībsargājošo iestāžu lomu un veicina pozitīvu attieksmi pret policiju.

Būtisks faktors sabiedrības līdzdalības stiprināšanā tiesībsargājošo institūciju darbā ir efektīvu komunikācijas stratēģiju īstenošana starp policiju un iedzīvotājiem. Atklāts dialogs, tiesībsargājošo iestāžu darba caurskatāmība un regulāras tikšanās ar iedzīvotājiem, kurās tiek sniegti pārskati par policijas darbu, palīdz veidot uzticību starp sabiedrību un likumsargiem. Sociālo mediju un citu saziņas līdzekļu izmantošana aktuālās informācijas izplatīšanai par policijas darbību, informatīvo kampaņu rīkošana un drošības jautājumu apspriešana veicina sabiedrības uzticēšanos tiesībsargājošajām institūcijām.

Sabiedrības līdzdalības efektivitāte tiesībsargājošajā darbā ir atkarīga arī no institucionālā atbalsta šiem procesiem. Svarīga loma ir atbilstošam normatīvajam regulējumam, kas definē policijas un sabiedrības sadarbības mehānismus un paredz iespējas īstenot iniciatīvas sabiedriskās drošības nodrošināšanai. Valsts iestādes var veicināt šādu sadarbību, izveidojot finanšu atbalsta mehānismus sabiedrības drošības iniciatīvām, ieviešot programmas, kas veicina pilsonisko līdzdalību, un stiprinot vietējo pašvaldību pilnvaras nodrošināt kārtību un drošību.

Starptautiskās pieredzes analīze liecina, ka visefektīvākie ir visaptveroši pieejas modeļi, kuros tiek apvienoti dažādi mehānismi sabiedrības iesaistei tiesībsargājošo institūciju darbā. Ukrainai ir svarīgi izstrādāt sabiedrības iesaistes modeļus, kas jau veiksmīgi tiek izmantoti Eiropas valstīs, vienlaikus ņemot vērā nacionālo kontekstu un sabiedrības vajadzības. Lielāka līdzdalība tiesībsargājošajos procesos palīdzēs uzlabot policijas darbības efektivitāti, radīt drošu vidi un stiprināt sabiedrības uzticēšanos tiesībsargājošajām iestādēm.

Viens no svarīgākajiem tradicionālo mediju ietekmes aspektiem ir redakcionālā politika un mediju uzņēmumu īpašnieku politiskās simpātijas. Ukrainā un citās valstīs ar augstu mediju politizācijas līmeni policijas darbības saturs bieži tiek atspoguļots, ņemot vērā konkrētu politisko spēku intereses, kas var sagrozīt objektīvu ainu un veicināt sabiedrības viedokļa manipulāciju. Piemēram, politisko krīžu vai protestu laikā policijas darbības atspoguļojums var ievērojami atšķirties atkarībā no tā, kurš medijs par to ziņo: daži var attēlot policiju kā kārtības sargus, bet citi – kā represīvu institūciju.

Attīstoties digitālajām tehnoloģijām un sociālajiem medijiem, ir būtiski mainījusies informācijas vide. Sociālie tīkli, ziņu portāli, emuāri un tiešsaistes forumi kļuvuši par svarīgām platformām diskusijām par tiesībsargājošo institūciju darbību. Tie ļauj ātri izplatīt informāciju un sniedz iespēju operatīvi reaģēt uz sabiedrības pieprasījumiem. Tajā pašā laikā digitālie mediji būtiski palielina viltus ziņu, manipulāciju un dezinformācijas izplatīšanās risku. Sociālajos tīklos publicēti videomateriāli var radīt spēcīgu emocionālu iespaidu uz sabiedrību, taču bieži vien tie tiek rādīti bez konteksta vai sagrozītā veidā.

Digitālie mediji arī maina veidu, kā policija komunicē ar sabiedrību. Daudzas tiesībsargājošās iestādes izmanto oficiālus sociālo mediju kontus, lai informētu par savu darbību, meklētu noziegumu lieciniekus vai uzturētu tiešu dialogu ar sabiedrību. Šāda atklātība var veicināt uzticību, īpaši, ja policija demonstrē gatavību iesaistīties, atklātību un atsaucību uz sabiedrības bažām.

Vienlaikus negatīvs saturs, kas saistīts ar policijas pārkāpumiem, mēdz izplatīties ļoti ātri. Skandalozi materiāli, korupcijas atklāsmes un video par varas ļaunprātīgu izmantošanu bieži piesaista vairāk uzmanības nekā pozitīvas ziņas par policijas sasniegumiem. Tas var radīt sagrozītu priekšstatu, un pat atsevišķi pārkāpumu gadījumi veido vispārēju iespaidu par visu sistēmu kā korumpētu un neefektīvu.

Vēl viens izaicinājums ir dezinformācija un informatīvie uzbrukumi. Hibrīdkara un informatīvo operāciju apstākļos policijas darbība var kļūt par mērķētu kampaņu objektu, lai grautu uzticēšanos valsts institūcijām. Tas jo īpaši attiecas uz Ukrainu, kur destruktīvas informatīvās kampaņas tiek izmantotas kā līdzeklis sabiedriskās domas un politiskās situācijas ietekmēšanai.

Neskatoties uz daudzajiem riskiem, efektīva tradicionālo un digitālo mediju izmantošana var kļūt par svarīgu instrumentu sabiedrības uzticības veidošanai policijai. Komunikācijas stratēģiju īstenošana, kas vērsta uz caurskatāmības palielināšanu tiesībsargājošo institūciju darbā, aktīva sabiedrības iesaiste sociālajos tīklos un cīņa pret dezinformāciju ir būtiski elementi pozitīva policijas tēla veidošanā.

Svarīga joma ir arī medijpratības attīstība, kas ļaus pilsoņiem kritiski vērtēt informāciju un izturēties piesardzīgi pret manipulējošiem vēstījumiem. Tādējādi medijiem ir būtiska loma sabiedrības uzticības veidošanā policijai. Lai gan negatīvs saturs un dezinformācija var radīt nopietnus izaicinājumus, pārdomāta komunikācijas stratēģija, tiesībsargājošo iestāžu caurskatāmība un efektīva sadarbība ar medijiem var uzlabot policijas tēlu un palielināt sabiedrības uzticību.

Ukrainas pieredze, kā arī pētījumi par mediju ietekmi uz tiesībsargājošo institūciju uztveri dažādās valstīs palīdz identificēt mehānismus, kas veido sabiedrības uzticību policijai, un noteikt galvenos faktorus, kas stiprina vai vājina šīs institūcijas leģitimitāti. Lietuvas un Latvijas gadījumi ilustrē gan kopīgas tendences, gan atšķirības policijas darba atspoguļojumā tradicionālajos un digitālajos medijos, kas savukārt ietekmē sabiedrisko domu (4.1. tabula):

1. tabula. Galvenās atšķirības policijas darbības atspoguļojumā medijos Ukrainā, Lietuvā un Latvijā

Kritērijs	Ukraina	Lietuva	Latvija
Uzticēšanās līmenis policijai	Zems vai nestabils korupcijas skandālu, politiskās ietekmes un varas ļaunprātīgas izmantošanas gadījumu dēļ	Augsts – pateicoties efektīvām reformām un caurskatāmīgai policijas darbībai	Augsts – pateicoties uzsvaram uz sabiedrības partnerību un preventīviem pasākumiem
Mediju fokuss	Sensacionāli notikumi, skandāli, policijas rīcības kritika	Policijas darbības caurskatāmība, noziedzības novēršana	Pozitīvas iniciatīvas, policijas sadarbība ar sabiedrību
Sociālo mediju loma	Ietekmīga, bet bieži tiek izmantota negatīva satura un manipulāciju izplatīšanai	Policija aktīvi izmanto tiešai komunikācijai, situāciju skaidrošanai un dezinformācijas	Policija aktīvi sadarbojas ar sabiedrību sociālajos medijos un izplata

		apkarošanai	uzticamu informāciju
Polijas komunikācija ar medijiem	Reaktīva, trūkst sistemātiskas pieejas sabiedrības informēšanai	Proaktīva, regulāras preses konferences, operatīva informācijas sniegšana	Proaktīva, atklāti komunikācijas kanāli, dalība sabiedriskās iniciatīvās
Politikas ietekme uz mediju saturu	Augsta – mediji bieži tiek izmantoti valdības kritizēšanai vai atbalstam	Minimāla – uzsvars uz policijas profesionalitāti	Zema – mediji koncentrējas uz sabiedriski svarīgiem jautājumiem
Informācijas kampaņu piemēri	Polijas vardarbības gadījumi, korupcijas skandāli, neefektīvu izmeklēšanu trūkums	Kampaņas sabiedrības informēšanai par drošību, sadarbību starp policiju un sabiedrību	Sabiedrības drošības programmas, iniciatīvas policijas un sabiedrības attiecību uzlabošanai

Avots: autora veidots.

Ukrainā policijas tēlu lielā mērā veido politiskais un sociālais konteksts, kurā darbojas tiesībsardzības iestādes. Pēc policijas reformas 2015. gadā medijos pieauga pozitīvā atspoguļošana, īpaši attiecībā uz jaunizveidoto patruļpoliciju. Tomēr, pastiprinoties sabiedrības bažām par korupcijas skandāliem, izmeklēšanas iestāžu neefektivitāti un varas ļaunprātīgas izmantošanas gadījumiem, mediju telpā sāka dominēt kritiski vērtējumi.

Ukrainas mediji bieži koncentrējas uz skaļiem notikumiem, piemēram, policijas vardarbību, neveiksmīgām izmeklēšanām vai korupcijas shēmām tiesībsardzības sistēmā. Šāds uzsvars veicina negatīva sabiedriskā tēla veidošanos, pat ja pārkāpumu līmenis tiesībsardzības iestādēs kopumā nav augstāks par Eiropas vidējo.

Sociālajiem medijiem Ukrainā ir īpaša loma policijas darbības atspoguļošanā, jo videoieraksti no notikuma vietas var ātri ietekmēt sabiedrības viedokli vēl pirms oficiālās izmeklēšanas. Piemēram, gadījumi par aizturēto sliktu izturēšanos vai nepamatotu spēka pielietošanu ātri izplatās un veido negatīvu tēlu. Tikmēr pozitīvi piemēri, piemēram, noziegumu atklāšana vai pilsoņu glābšana, bieži nesaņem tikpat lielu uzmanību.

Kara laikā Ukrainas policija aizvien biežāk kļūst par informācijas uzbrukumu un diskreditācijas kampaņu mērķi, ko izmanto kā hibrīdkara instrumentu.

Pretstatā Ukrainai, Lietuvas un Latvijas tiesībsardzības iestādes bauda augstāku sabiedrības uzticību, daļēji pateicoties atšķirīgai pieejai komunikācijā ar sabiedrību. Šo valstu mediji retāk koncentrējas uz policijas skandāliem un vairāk uzsver viņu lomu kārtības uzturēšanā, noziedzības profilaksē un sadarbībā ar sabiedrību. Abas valstis veicina informācijas caurskatāmību – policijas iestādes proaktīvi komunicē ar medijiem un sociālajos tīklos izplata uzticamu informāciju. Šī pieeja palīdz samazināt manipulāciju un negatīvu interpretāciju risku.

Kaut arī pilsoniskā žurnālistika arī Lietuvā un Latvijā seko policijas darbībai, tā ir mazāk konfrontējoša nekā Ukrainā. Šajās valstīs sabiedriskās iniciatīvas darbojas sadarbībā ar policiju sabiedriskās drošības programmās, lai novērstu konfliktus un veicinātu konstruktīvu dialogu starp policiju un sabiedrību. Piemēram, Latvijā ir izveidoti īpaši portāli, kuros iedzīvotāji var ziņot par pārkāpumiem vai tiesībsargājošo iestāžu darbības trūkumiem.

Sociālie mediji un pilsoniskā žurnālistika gan palīdz, gan apgrūtina policijas darbu. Pat tad, ja rīcība ir tiesiska, informācijas manipulācija, viltus ziņas un faktu sagrozīšana var mazināt uzticību tiesībsardzības iestādēm. Pārmērīgs fokuss uz atsevišķiem negatīviem gadījumiem var izkropļot sabiedrības uztveri par policijas efektivitāti. Tādējādi gan Ukrainā, gan Baltijas valstīs šie rīki vienlaikus grauj un veido uzticību policijai – Ukrainā kā kritikas instruments, Lietuvā un Latvijā – kā sadarbības un problēmu risināšanas platforma.

Lai Ukrainā veidotu uzticamu policijas institūciju, būtiska ir līdzīga komunikācijas stratēģija, informācijas caurskatāmība un partnerībā balstīti sabiedriskās uzraudzības mehānismi.

Viens no mūsdienu pasaules aktuālākajiem nacionālās drošības apdraudējumiem ir kibernetizācija – ar to saskaras visas modernās valstis, tostarp Baltijas valstis un Ukraina. Ņemot vērā ģeopolitisko situāciju, šīs valstis ir viegli mērķi dažādu uzbrucēju – valstu, organizētās noziedzības grupu vai kiberkriminālu organizāciju – uzbrukumiem. Baltijas valstis – Latvija un Lietuva – atrodas starp Krieviju un Eiropas Savienību, padarot tās par galvenajiem kibernetizācijas mērķiem. Šīs valstis jau vairākkārt kļuvušas par kibernetizācijas mērķiem, īpaši no Krievijas puses, kura izmanto kibernetiku, lai vājinātu uzticību valdībām un veiktu propagandas kampaņas. Piemēram, 2007. gadā Igaunija piedzīvoja plašu kibernetizāciju, kas izslēdza valdības tīmekļa vietnes, padarot tās nepieejamas iedzīvotājiem.

Tomēr Ukraina – valsts, kas kopš 2014. gada cieš no Krievijas agresijas – ir īpaši neaizsargāta, ņemot vērā viedtālrunu lietojuma līmeni uz vienu iedzīvotāju. Ukrainā kibernetizācija būtiskām nozarēm, piemēram, enerģētikai, transportam un komunālajiem pakalpojumiem, ir kļuvusi par ierastu parādību. 2015. gada uzbrukumi ir vieni no viszināmākajiem – tie izraisīja elektrības padeves pārtraukumu, apmēram, pusmiljonam iedzīvotāju uz vairākām dienām. Šis bija pirmais šāda veida uzbrukums, kas radīja fiziskus kaitējumus civiliedzīvotājiem. Šis nopietnais nacionālās drošības apdraudējums mēģina destabilizēt iekšējo kārtību un sagraut valsti kā vienotu organizmu.

Turklāt digitalizācijas pieaugums Baltijas valstīs un Ukrainā rada arvien jaunas iespējas kibernetizācijai, jo aizvien vairāk sistēmu un pakalpojumu kļūst digitāli. Infrastruktūras objekti kļūst par hakeru mērķiem, izraisot nopietnus ekonomiskus zaudējumus, valsts drošības apdraudējumus un sabiedrības uzticības zudumu valdībai. Īpaši nozīmīga kļūst arī kibernetizācija, kas aktuāla ģeopolitisko konfliktu kontekstā. Baltijas valstis un Ukraina ir kļuvušas par daudzu uzbrukumu mērķiem, tostarp mēģinājumiem nozagt stratēģiski svarīgu informāciju, ietekmēt vēlēšanas vai izplatīt propagandu caur sociālajiem medijiem.

Ukrainā, piemēram, ir bijuši mēģinājumi ietekmēt prezidenta un parlamenta vēlēšanas, izmantojot viltus ziņas un dezinformācijas kampaņas, kas tieši ietekmē politisko stabilitāti.

Lai aizsargātu valsts drošību no kibernetizācijas, nepieciešami būtiski ieguldījumi kibernetizācijas struktūru izveidē un draudu uzraudzībā. Baltijas valstis iegulda kibernetizācijā, izveidojot specializētas institūcijas un sadarbojoties ar starptautiskajiem partneriem, piemēram, NATO un ES. Ukraina arī ir stiprinājusi savas kibernetizācijas spējas, izveidojot Valsts īpašo sakaru un informācijas aizsardzības dienestu, kā arī sadarbojoties ar starptautiskajiem partneriem, tostarp Ukrainas Kiberpoliciju.

Tomēr arī valdības pūliņi ne vienmēr ir pietiekami, lai pilnībā cīnītos ar organizētajām kibernetizācijas grupām. Šādā situācijā ir īpaši svarīga starptautiskā sadarbība – informācijas apmaiņa un koordinācija. Vienlaikus ir nepieciešams stiprināt valsts kibernetizāciju, attīstīt kibernetizācijas infrastruktūru un aktīvi virzīt izglītības programmas, kas atbalsta inovatīvās tehnoloģijas.

Cīņa ar dezinformāciju un stereotipiem par tiesībsargājošām iestādēm ir izšķiroša, lai veidotu uzticību starp sabiedrību un policiju. Pieaugot digitālajām platformām un informācijas ietekmei, šī problēma kļūst īpaši nozīmīga. Neprecīza informācija un negatīvi stereotipi var nopietni iedragāt tiesībsargāšanas iestāžu legimitāti un apgrūtināt to sadarbību ar sabiedrību.

Ukrainā dezinformācija par policijas darbību ir aktuāla problēma, īpaši militārā konflikta un sociālās nestabilitātes apstākļos. Kampaņām var būt gan iekšēja, gan ārēja izcelsme, un to mērķis ir diskreditēt tiesībsargāšanas iestādes, vājināt sabiedrības uzticību valstij un saasināt sociālo spriedzi. Viltus ziņas, manipulējoši virsraksti un fakti, kas izrauti no konteksta, bieži tiek izplatīti sociālajos tīklos un ziņojumapmaiņas lietotnēs, radot sagrozītu priekšstatu par policijas darbu.

Īpaši uzņēmīgi pret šādu informāciju ir jaunieši ar zemu digitālās prasmes līmeni un sociāli neaizsargātas grupas.

Stereotipi par policiju – korupcija, nekompetence vai pārmērīga spēka lietošana – tiek nostiprināti gan ar faktiskajiem pārkāpumiem, gan informācijas manipulācijām. Negatīvs policijas tēls apgrūtina komunikāciju ar iedzīvotājiem, samazina sabiedrības vēlmi sadarboties un veicina atsvešinātību starp policiju un sabiedrību.

Šo izaicinājumu risināšanai būtiska ir caurspīdīga informācijas politika. Tā ietver savlaicīgu viltus ziņu atspēkošanu, objektīvas informācijas publicēšanu par policijas darbu un aktīvu iedzīvotāju iesaisti, izmantojot oficiālos komunikācijas kanālus.

Lietuvā un Latvijā dezinformācijas apkarošana ir būtiska valsts informācijas drošības daļa, kas attiecas arī uz policiju. Šo valstu policija cieši sadarbojas ar nacionālajiem medijiem, faktu pārbaudes platformām un pilsoniskajām sabiedrībām, lai identificētu un atspēkotu viltus informāciju.

Piemēram, Lietuvā darbojas portāls *Demaskuok.lt*, kas pārbauda faktus un atspēko dezinformāciju par valdības iestādēm, tostarp policiju. Savukārt Latvijā svarīgu lomu spēlē Re:Baltica – neatkarīga pētnieciskās žurnālistikas un faktu pārbaudes platforma.

Informācijas un izglītības programmas, kas uzlabo sabiedrības medijpratību, ir īpaši nozīmīgas. Lietuvā un Latvijā šādas kampaņas tiek veiktas sadarbībā ar NVO, akadēmiskajām iestādēm un medijiem. Tās veicina pilsoņu kritisko domāšanu un palīdz patstāvīgi izvērtēt informācijas patiesumu.

Līdzīgas iniciatīvas Ukrainā tikai sāk attīstīties, taču to nozīme pieaug hibrīdkara un informācijas konfrontācijas apstākļos. Programmas, piemēram, Filter, ko īsteno IREX, stiprina medijpratību, iekļaujot moduļus par dezinformācijas apkarošanu un avotu pārbaudi. Tikmēr Ukrainas policija pakāpeniski ievieš sabiedrisko attiecību mehānismus, lai palielinātu caurspīdību un savlaicīgi atspēkotu viltus ziņas.

Sociālie mediji ir vēl viens nozīmīgs instruments cīņā pret dezinformāciju, jo tie veicina patiesas informācijas izplatīšanu un tiešu iesaisti ar iedzīvotājiem. Neoficiālie policijas konti tādās platformās kā Facebook, Twitter un Telegram ļauj nekavējoties reaģēt uz informatīviem uzbrukumiem, skaidrot pretrunīgas situācijas un veicināt pozitīvu likumsargu tēlu. Tomēr efektīvai komunikācijas stratēģijai ir nepieciešama saskaņota pieeja, līdzsvarojot reaktīvos pasākumus cīņā ar viltus ziņām ar proaktīviem centieniem izglītēt sabiedrību par policijas lomu un darbību.

Cīņa ar dezinformāciju un stereotipu mazināšana par policiju ir sarežģīts process, kas prasa atklātību, efektīvu komunikāciju un sabiedrības medijpratības paaugstināšanu. Lietuvas un Latvijas pieredze parāda, ka integrētas pieejas – valdības, pilsoniskās sabiedrības un mediju sadarbība – var būt veiksmīgas. Līdzīgu programmu ieviešana Ukrainā varētu palīdzēt atjaunot sabiedrības uzticēšanos policijai, uzlabot tās reputāciju un veicināt konstruktīvu dialogu ar sabiedrību.

Pētījumi par sabiedrības iesaisti un uzticēšanos policijai Ukrainā, Lietuvā un Latvijā uzsver iekļaujošu, caurspīdīgu un līdzdalīgu pieeju nozīmīgumu. Salīdzinošā analīze parāda, ka sabiedrībā balstīta policijas darbība (Community-Oriented Policing – COP) ir būtiska savstarpējās uzticības veidošanai, sabiedrības līdzdalības stiprināšanai un policijas iestāžu leģitimitātes palielināšanai.

Sabiedrībā balstītas policijas koncepcija (COP) kļūst arvien nozīmīgāka kā efektīva stratēģija attiecību uzlabošanai starp policiju un sabiedrību. Ukrainā COP ieviešana vēl ir agrīnā stadijā un prasa turpmākas reformas un atbilstības nodrošināšanu Eiropas standartiem. Šīs pieejas pamatā ir aktīvs dialogs ar vietējām kopienām, kopīga problēmu risināšana un kopienas policijas iniciatīvu izveide. Tomēr praksē COP ieviešana Ukrainā joprojām ir nepilnīga, ko apgrūtina ierobežoti institucionālie resursi un zema sabiedrības izpratne.

Lietuvas un Latvijas labās prakses piemēri apliecina, ka sabiedrības iesaiste veicina uzticību un noziedzības novēršanu. Abās valstīs veiksmīgi īstenotas programmas, piemēram, kaimiņu modrības grupas, kopienu sadarbības virsnieki un sabiedriskās drošības padomes. Šīs iniciatīvas uzlabo komunikāciju starp policiju un iedzīvotājiem un veicina kolektīvu atbildības sajūtu par sabiedrisko kārtību.

Uzticība ir galvenais faktors, kas nosaka policijas un sabiedrības attiecību efektivitāti. Sabiedrības uzticības līmenis policijai tieši ietekmē iedzīvotāju vēlmi sadarboties ar likumsargiem, ziņot par noziegumiem un piedalīties sabiedriskās drošības iniciatīvās. Lietuvā un Latvijā ilgstoši centieni palielināt caurspīdību, atbildību un atsaucību ir nodrošinājuši augstāku uzticības līmeni nekā Ukrainā. Iedzīvotāju atsauksmju mehānismu, neatkarīgu uzraudzības institūciju un regulāru sabiedrisko konsultāciju iekļaušana ir būtiski veicinājusi uzticību. Kā uzsver R. Ruddell, starpvalstu salīdzinājumos redzams, ka uzticību policijai ietekmē institucionālā caurspīdība, procedūru godīgums un sabiedrības līdzdalības pakāpe.

Uzticības veidošanai nepieciešami dažādi mehānismi, tostarp konsultatīvo padomju izveide, kopīgās problēmu risināšanas forumi un jauniešu iesaistes programmas. Tie ļauj iedzīvotājiem paust viedokli, piedalīties lēmumu pieņemšanā un kopīgi izstrādāt drošības stratēģijas. Ukrainā šādu mehānismu efektīvu īstenošanu kavē ilgtermiņa finansējuma trūkums, birokrātiskā inerce un institucionālās atbalsta nepietiekamība.

Izaicinājumi Ukrainā saistīti ar vēsturisko neuzticību likumsargiem, zemu sabiedrības izpratni par līdzdalības iespējām un visaptveroša tiesiskā regulējuma trūkumu, kas atbalstītu sabiedrībā balstītas policijas darbu. Turklāt ilgstošais bruņotais konflikts un sociālekonomiskā nestabilitāte ir saasinājusi sabiedrības saikņu sadrumstalotību, apgrūtinot stabilu partnerattiecību veidošanu starp policiju un sabiedrību.

Tradicionālo un digitālo mediju ietekme uz sabiedrības uzticību policijai ir būtiska. Krīzes laikā medijiem ir milzīga loma sabiedrības priekšstatu veidošanā par likumsargiem. Kad policija tiek attēlota pozitīvi un ciešā sadarbībā ar sabiedrību, uzticība pieaug. Savukārt, ja tiek dominēts sensacionāls vai neobjektīvs atspoguļojums, tiek pastiprināti negatīvi stereotipi un mazināta uzticēšanās.

Ukrainas, Lietuvas un Latvijas piemēri apliecina mediju ietekmi uz likumsargu tēlu. Lietuvā un Latvijā aktīva mediju iesaiste un atklāta komunikācija ir veicinājusi pozitīvāku policijas tēlu. Savukārt Ukrainā mediju vide bieži ir polarizēta, ar pretrunīgiem naratīviem, kas grauj uzticību policijas institūcijām.

Sociālie mediji un pilsoniskā žurnālistika ir kļuvuši par spēcīgiem instrumentiem policijas darbības uzraudzībā un varas iestāžu atbildības nodrošināšanā. Reāllaika ziņošana par policijas rīcību, izmantojot tādas platformas kā Facebook, Twitter un You Tube, ir veicinājusi lielāku atklātību un atbildību no policijas puses sabiedrības priekšā. Tomēr sociālo mediju nekontrolētā ietekme rada arī riskus – viltus ziņas un sagrozīti skaidrojumi var ātri izplatīties. Lai cīnītos pret dezinformāciju un negatīvu policijas attēlojumu medijos, ir nepieciešamas daudzpusīgas stratēģijas, tostarp medijpratības kampaņas, faktu pārbaudes iniciatīvas un uzlabotas policijas mediju attiecības vietējā līmenī.

Sadarbība ar neatkarīgajiem medijiem un pilsonisko sabiedrību uzlabo policijas vēstījumu uzticamību. Krīzes komunikācija ir būtiska sabiedrības uzticības saglabāšanai, īpaši dabas katastrofu, cilvēku izraisītu incidentu vai drošības apdraudējumu laikā. Krīze ir situācija, kurā informācija ir jānodod ātri, precīzi un caurspīdīgi tieši vai netieši iesaistītajām kopienām. Ukrainā joprojām tiek veidots efektīvas krīzes komunikācijas modelis.

Pētījumi par sabiedrības un policijas sadarbību un uzticību Ukrainā, Lietuvā un Latvijā norāda, ka līdzdalīgas, caurspīdīgas un uz iesaisti balstītas pieejas ir būtiskas. Salīdzinošie pētījumi uzsver, ka sabiedrībā balstīta policijas darbība (Community-Oriented Policing – COP) spēlē galveno lomu sabiedrības uzticības veidošanā un uzturēšanā, sadarbības stiprināšanā un policijas iestāžu leģitimitātes nodrošināšanā.

COP pieeja pasaulē tiek arvien vairāk atzīta par efektīvu metodi attiecību uzlabošanai starp policiju un sabiedrību. Ukrainā COP īstenošana joprojām ir agrīnā stadijā un prasa nepārtrauktas reformas un atbilstību Eiropas standartiem. Šī modeļa pamatā ir sadarbība ar vietējām kopienām, kopīga problēmu risināšana un mieru uzturošu policijas vienību izveide. Tomēr praksē COP ieviešana Ukrainā joprojām ir ierobežota nepietiekamās institucionālās kapacitātes un sabiedrības zemas informētības dēļ, kas kavē tās pilnvērtīgu ieviešanu.

Lietuvas un Latvijas labās prakses pieredze liecina, ka sabiedrības iesaiste veicina lielāku uzticību un noziedzības novēršanu. Abas valstis ir īstenojušas dažādas programmas, piemēram, kaimiņu modrības iniciatīvas, iedzīvotāju drošības padomes un sabiedrības sadarbības virsniekus. Šie pasākumi ir uzlabojuši komunikāciju starp policiju un sabiedrību, kā arī veicinājuši izpratni, ka kopienai ir kopīga atbildība par sabiedrisko kārtību.

Uzticība mūsdienās kļūst arvien svarīgāka policijas un sabiedrības attiecību efektivitātē. Sabiedrības uzticības līmenis policijai būtiski ietekmē to, vai iedzīvotāji palīdzēs likumsargiem, ziņos par noziegumiem un piedalīsies sabiedriskās drošības iniciatīvās. Lietuvā un Latvijā caurspīdības, atbildības un atsaucības veicināšana ir nodrošinājusi augstāku uzticības līmeni nekā Ukrainā. Uzticību veicina arī sabiedrības atgriezeniskās saites mehānismi, neatkarīgas uzraudzības iestādes un regulāras sabiedriskās konsultācijas.

Baltijas valstīs iedzīvotāju iesaistīšana krīzes situācijās ir vērsta uz sabiedrības uzticības atjaunošanu un policijas tēla uzlabošanu. Uzticība policijai ir būtiska sabiedriskās kārtības uzturēšanai, jo efektīva policijas un sabiedrības sadarbība ne tikai palīdz mazināt noziedzību, bet arī veicina sociālo stabilitāti un drošību, īpaši krīzes laikā. Brīvprātīgo iniciatīvas kļūst arvien izplatītākas, īpaši reaģējot uz krīzēm, piemēram, COVID-19 pandēmiju vai militāriem apdraudējumiem. Iedzīvotāji bieži organizē brīvprātīgo grupas, kas darbojas paralēli policijai un citām valsts iestādēm sabiedriskās kārtības uzturēšanai. Brīvprātīgie palīdz ar informācijas izplatīšanu, evakuācijas atbalstu, humānās un medicīniskās palīdzības koordinēšanu, kā arī kritiskās infrastruktūras atjaunošanu pēc ārkārtas situācijām.

Šāda iesaiste palīdz veidot uzticību starp policiju un sabiedrību, jo brīvprātīgais darbs ļauj cilvēkiem tieši piedalīties kārtības uzturēšanā savās kopienās.

Krīzes laikā Baltijas valstis aktīvi izmanto sociālos medijus saziņai ar sabiedrību. Oficiālajos policijas un citu iestāžu kontos tiek ievietota aktuāla informācija par drošības pasākumiem, padomi un norādījumi. Šī pieeja nodrošina efektīvu kritiskas informācijas izplatīšanu un ļauj iedzīvotājiem sniegt ātru atgriezenisko saiti. Līdzīga pieeja tiek ieviesta arī Ukrainā, kur iedzīvotājiem tagad ir iespēja tieši sazināties ar policiju, uzdot jautājumus vai iesniegt sūdzības.

SECINĀJUMI

Šī promocijas darba “Policijas atbildības un pilsoņu tiesību novērtējums kara apstākļos: Latvijas, Lietuvas un Ukrainas salīdzinošā analīze” mērķis ir izpētīt, kā tiesībsargājošās iestādes pielāgojas militāriem konfliktiem. Šis process ir daudzšķautņains un ietver gan organizatoriskas izmaiņas, gan vadības stratēģiju pārstrukturēšanu, lai uzturētu sabiedrisko kārtību un sabiedrības uzticēšanos. Īpaša uzmanība pievērsta policijas efektivitātei, kuru nepieciešams rūpīgi uzraudzīt ārējo draudu un iekšējās nestabilitātes laikā. Balstoties uz Lietuvas, Latvijas, Ukrainas, Eiropas Savienības un citu avotu likumdošanas analīzi, secinājumi ir šādi:

1. **Policijas vadības stratēģiju attīstība un sabiedrības uzticība.** Pētījums apliecina, ka policijas iestādes Ukrainā, Latvijā un Lietuvā ir būtiski pārveidojušas savas vadības pieejas, reaģējot uz militārām krīzēm. Šīs izmaiņas – galvenokārt tehniskas un organizatoriskas – ļāvušas saglabāt policijas pamatfunkciju nepārtrauktību. Tomēr sabiedrības uzticību nevar panākt vien ar strukturālām pārmaiņām. Tai ir nepieciešama caurskatāmība, konsekventa komunikācija un reāla kalpošana sabiedrības interesēs. Efektīva vadība kara apstākļos prasa vienlaikus gan operatīvu efektivitāti, gan uzticamības nodrošināšanu iedzīvotāju acīs.

2. **Strukturālās pārmaiņas Ukrainā.** Ukrainas tiesībsargājošās iestādes ir piedzīvojušas ievērojamas pārstrukturēšanas, reaģējot uz drošības apdraudējumiem, tostarp decentralizētu vienību izveidi un sadarbību ar vietējām brīvprātīgo grupām. Pozitīvi rezultāti ir vērojami reģionos, kur reformas īstenotas vietējā līmenī un orientētas uz kopienām. Šīs pārmaiņas, lai arī nevienmērīgas, ir sekmējušas sabiedrības iesaisti un uzlabojušas policijas tēlu skartajās teritorijās. Tomēr saglabājas izaicinājumi konsekvencē un ilgtspējā.

3. **Reformu un cilvēktiesību standartu salīdzinošā analīze.** Lai gan visas trīs valstis ir ieviesušas policijas reformas, Latvija un Lietuva tās ir īstenojušas konsekventāk, saskaņojot ar nacionālajiem un starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem. Tie ietver institucionālos drošības mehānismus, juridisko aizsardzību un sabiedrībai draudzīgu politiku. Savukārt Ukrainas centieni, lai arī progresējoši, bieži tiek ierobežoti kara apstākļu, reģionālo atšķirību un politiskās nestabilitātes dēļ. Nepieciešams harmonizēt reformas ar starptautiskajiem standartiem un nodrošināt civilās uzraudzības pastiprināšanu ārējās pārvaldības apstākļos.

4. **Uzraudzības un kontroles mehānismi.** Visās trīs valstīs ir izveidotas uzraudzības institūcijas, taču to attīstības līmenis un efektivitāte ievērojami atšķiras. Latvijā un Lietuvā darbojas neatkarīgi un nobrieduši mehānismi, kas veicina atbildību un sabiedrības uzticēšanos. Ukrainas uzraudzības sistēma, lai gan attīstās, joprojām cieš no caurskatāmības trūkuma un nepietiekamas pilsoņu iesaistes. Ir svarīgi stiprināt neatkarīgu uzraudzību, paplašināt pilsoniskās sabiedrības lomu un izveidot pieejamus sūdzību iesniegšanas kanālus.

5. **Nacionālās drošības un individuālo tiesību līdzsvarošana.** Pētījumā atkārtoti uzsvērts, ka pastāvīgs izaicinājums ir līdzsvara saglabāšana starp drošību un cilvēktiesībām. Konflikta situācijās ārējās pilnvaras nereti aizēno civilās brīvības. Pētījums rāda, ka pārmērīga policijas rīcība bez pienācīgiem juridiskiem mehānismiem apdraud cilvēktiesības un mazina sabiedrības uzticēšanos. Līdzsvara saglabāšana prasa nepārtrauktu tiesu uzraudzību, skaidru tiesisko regulējumu un regulāras policijas darbības novērtēšanas procedūras.

6. **Sabiedrības uzticība un tiesiskā reforma.** Sabiedrības uzticību kara un pēckara apstākļos ietekmē tiesību aktu skaidrība, sociāli ekonomiskā stabilitāte un reformu reģionālā īstenošana. Latvijā un Lietuvā pakāpeniskas likumdošanas reformas un uz cilvēktiesībām balstīta policijas darbība ir veicinājušas augstāku uzticības līmeni. Ukrainai ir jānodrošina, ka reformas ne tikai tiek pieņemtas, bet arī efektīvi īstenotas visos administratīvajos līmeņos, īpaši konfliktu skartajās teritorijās.

7. **Mediju un sabiedriskās domas ietekme.** Mediji un sabiedriskā komunikācija būtiski ietekmē policijas tēlu. Latvija un Lietuva ir izmantojušas tradicionālos un digitālos medijus, lai veidotu uzticamu, caurskatāmu policijas tēlu. Ukrainā novērojama aktīva digitālo platformu izmantošana sabiedrības iesaistei, taču nepieciešams uzlabot atsauču uz sabiedrības atgriezenisko saiti un sūdzībām, lai nostiprinātu šo iniciatīvu uzticamību.

Pētījums pierāda, ka veiksmīga tiesībsargājošo iestāžu pielāgošanās kara apstākļiem prasa ne tikai strukturālas reformas, bet visaptverošu pieeju, kuras pamatā ir cilvēktiesības, caurspīdīgums, kopienas līdzdalība un neatkarīga uzraudzība. Latvija un Lietuva piedāvā vērtīgus piemērus par institucionālo noturību un uz tiesībām balstītu policijas darbību, no kuriem Ukraina var mācīties un pielāgot tos savam kontekstam. Ukrainas turpmākās reformu pūles – tostarp tiesību aktu harmonizācija, sabiedrības iesaiste un mediju sadarbība – ir būtiskas, lai atjaunotu sabiedrības uzticību un nodrošinātu ilgtspējīgu likuma varu pēckara sabiedrībā.

IETEIKUMI

Promocijas darba rezultāti ļauj izstrādāt virkni praktisku ieteikumu, kuru mērķis ir uzlabot policijas atbildības sistēmas efektivitāti, stiprināt cilvēktiesību garantijas un pilnveidot tiesībsargājošo iestāžu darbu ārkārtas stāvokļa vai kara likuma apstākļos. Ieteikumi īpašu uzmanību pievērš nepieciešamajām likumdošanas izmaiņām, lai nodrošinātu lielāku caurskatāmību, cilvēktiesību aizsardzību un efektīvu policijas darbu krīzes situācijās.

UKRAINA: Policijas atbildības un cilvēktiesību aizsardzības stiprināšana

1. Izveidot neatkarīgu uzraudzības institūciju policijas darbībā.

Priekšlikums: Grozījumi Ukrainas likumā “Par Nacionālo policiju” – 18. pants

Pašreizējais 18. pants (kopsavilkumā):

“Ietver vispārējos noteikumus par policijas darbinieku tiesībām un pienākumiem gan parastos, gan ārkārtas apstākļos.”

Ierosinātā redakcija – 18. pants (jauna versija):

18. pants. Policijas darbība īpaša tiesiskā režīma laikā (grozīts)

(1) Kara stāvokļa, ārkārtas stāvokļa vai cita īpaša tiesiskā režīma apstākļos policijas darbinieki rīkojas stingri saskaņā ar Ukrainas Konstitūciju, šo likumu un starptautiskajiem līgumiem, kurus ratificējusi Ukraina, kas attiecas uz cilvēktiesībām un humanitāro tiesību normām.

(2) Nacionālā policija nodrošina, ka visas darbības, kuras skar civiliedzīvotājus, tiek balstītas uz likumības, nepieciešamības un proporcionālītātes principiem. Jebkāda spēka pielietošana ir pienācīgi jādokumentē, un jānodrošina piekļuve neatkarīgiem cilvēktiesību novērotājiem.

(3) Ukrainas Parlamenta Cilvēktiesību komisāram (Ombudam) ir jāpiešķir tiesības veikt neplānotas vizītes policijas iestādēs un pagaidu aizturēšanas vietās īpaša tiesiskā režīma laikā.

(4) Iekšlietu ministrijai ir jāizstrādā un jāievieš krīzes komunikācijas protokoli un digitālās uzraudzības sistēmas, lai nodrošinātu reāllaika pārskatu, dokumentēšanu un policijas darbību uzraudzību.

Pamatojums: Šādas uzraudzības institūcijas izveide atbilst Ukrainas apņemšanās nodrošināt caurskatāmību un atbildību tiesībsargājošo iestāžu darbā, kā tas noteikts Nacionālajā tiesībsargājošo iestāžu reformas stratēģiskajā plānā 2023.–2027. gadam.

2. Astiprināt ziņotāju aizsardzību un stimulēšanas mehānismus

Grozījumu projekts Ukrainas likumā “Par korupcijas novēršanu” – 53. Pants

53. pants (Pašreizējā redakcija – Kopsavilkums)

Pašreizējā 53. panta kopsavilkums: Noteic tiesības un aizsardzību personām, kuras ziņo par korupcijas pārkāpumiem, tostarp anonimitāti, aizsardzību pret atriebību un atbalstu izmeklēšanas laikā.

53. pants. Ziņotāju aizsardzība un veicināšanas mehānismi (grozīts)

(1) Ziņotājs ir jebkura fiziska persona, kas labā ticībā ziņo par korupciju saistītu pārkāpumu vai nopietnu pārkāpumu, ko izdarījusi valsts amatpersona, tostarp tiesībsargājošo iestāžu pārstāvji.

(2) Ziņotājiem tiek garantētas šādas aizsardzības:

Juridiska imunitāte pret disciplināru, civiltiesisku vai kriminālatbildību par iesniegto ziņojumu;

Aizsardzība pret atlaišanu, pazemināšanu amatā, vajāšanu vai citiem atriebības veidiem;

Tiesības pieprasīt anonimitāti un konfidencialitāti, ko nodrošina Nacionālā korupcijas novēršanas aģentūra (NACP).

(3) Gadījumos, kad ziņotāja sniegtā informācija noved pie nopietna pārkāpuma vai noziedzīga nodarījuma atklāšanas, ziņotājs var pretendēt uz naudas atlīdzību līdz 10 procentiem no atgūtajiem līdzekļiem vai aprēķinātajiem zaudējumiem, saskaņā ar Ministru kabineta noteikto kārtību.

(4) Tiesībsargājošajām iestādēm nav tiesību uzsākt disciplinārlietas vai izmeklēšanas darbības pret ziņotājiem bez iepriekšējas pārskatīšanas un atļaujas no NACP vai Ģenerālprokuratūras.

(5) NACP uzturēs valsts mēroga ziņotāju reģistru (ievērojot konfidencialitāti) un sagatavos ikgadēju ziņojumu par ziņotāju aizsardzības pasākumiem un to rezultātiem.

Pamatojums: Tādas nesenās iniciatīvas kā monetārās atlīdzības ieviešana ziņotājiem apliecina Ukrainas apņemšanos cīnīties pret korupciju un veicināt atbildību tiesībsargājošajās institūcijās.

3. Izstrādāt un īstenot krīzes komunikācijas protokolus

Priekšlikums grozījumam Ukrainas likumā “Par civilās aizsardzības nodrošināšanu” – 31. pants.

Pašreizējais 31. panta saturs (kopsavilkums): “Nosaka izpildinstitūciju un vietējo pašvaldību pienākumus civilās aizsardzības jomā ārkārtas situācijās.”

31. pants. Krīzes komunikācijas protokolu izstrāde un īstenošana (grozīts)

31. pants. Izpildvaras institūciju un pašvaldību pienākumi civilās aizsardzības jomā (grozīts)

(1) Izpildvaras institūcijām un vietējām pašvaldībām jānodrošina civilās aizsardzības sistēmas koordinēšana un darbība, tostarp plānošana, profilakse, reaģēšana un atveseļošanās ārkārtas situācijās.

(2) Ukrainas Nacionālā policija, sadarbojoties ar Valsts ārkārtas situāciju dienestu un Iekšlietu ministriju, izstrādā un īsteno standartizētus krīzes komunikācijas protokolus, kas piemērojami ārkārtas stāvokļa, kara stāvokļa vai plaša mēroga sabiedrības apdraudējumu gadījumā.

(3) Šiem protokoliem jāparedz:

- komunikācijas atbildību sadalījums visos policijas struktūras līmeņos;
- kārtība, kādā sabiedrībai savlaicīgi tiek sniegta precīza un pārbaudīta informācija;
- digitālo platformu izmantošana, tostarp oficiālo tīmekļvietņu, sociālo tīklu un ārkārtas brīdināšanas sistēmu pielietošana, lai sniegtu informāciju reāllaikā;
- daudzvalodu pieejamība, kur tas ir nepieciešams, kā arī nodrošināta pieejamība personām ar invaliditāti.

(4) Iekšlietu ministrija uzrauga šo komunikācijas protokolu ievērošanu un katru gadu iesniedz ziņojumu Ministru kabinetam un Augstākajai Radaī par to īstenošanu un efektivitāti.

Pamatojums: Efektīva komunikācija ir būtiska sabiedrības uzticības un sadarbības nodrošināšanai krīzes situācijās. Skaidri definēti komunikācijas protokoli uzlabo caurspīdīgumu un mazina pārpratumu riskus.

LATVIJA: Policijas atbildības un izmeklēšanas efektivitātes stiprināšana

1. Grozījumu projekts Latvijas Republikas likumā “Par Valsts policiju” – 7. pants.

Pašreizējais 7. panta formulējums (vienkāršotā redakcijā):

“Valsts policija veic izmeklēšanas funkcijas un sadarbojas ar citām institūcijām, lai uzturētu sabiedrisko kārtību un drošību.”

Ieteikta 7. panta jaunā redakcija.

7. pants. Valsts policijas funkcijas (grozīts):

(1) Valsts policija veic preventīvas, operatīvas un izmeklēšanas funkcijas, lai nodrošinātu sabiedrisko kārtību, aizsargātu personas un īpašumu, kā arī novērstu un izmeklētu noziedzīgus nodarījumus.

(2) Apsūdzības par policijas pārkāpumiem, tostarp pret augsta ranga amatpersonām vai par noziedzīgiem nodarījumiem, ko izdarījuši policijas darbinieki, neatkarīgi izmeklē Iekšējās drošības birojs (IDB), kas darbojas autonomi un bez Valsts policijas vai Iekšlietu ministrijas iejaukšanās.

(3) Iekšējās drošības birojam ir neierobežota piekļuve dokumentiem, pierādījumiem un personām, kas nepieciešams tā pilnvaru efektīvai īstenošanai.

(4) IDB ziņo par saviem secinājumiem Ģenerālprokuratūrai un Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijai. Pārskata kopsavilkums var tikt publiskots, izņemot informāciju, kas varētu apdraudēt notiekošu izmeklēšanu vai personas datu aizsardzību.

Pamatojums: IDB loma policijas pārkāpumu izmeklēšanā ir atzīta par būtisku Latvijas tiesībaizsardzības iestāžu atbildības nodrošināšanā.

2. Novērst interešu konfliktus iekšējās izmeklēšanās.

Grozījumu projekts Latvijas Republikas likumā “**Par Valsts policiju**” – **8. pants.**

Pašreizējais 8. panta saturs (kopsavilkums):

“Apraksta iekšējās disciplinārās un izmeklēšanas procedūras policijas struktūrā.”

Ierosināts 8. panta jaunais formulējums (grozīts).

8. pants. Iekšējās izmeklēšanas un disciplinārlietu kārtība (grozīts):

(1) Iekšējās izmeklēšanas par policijas pārkāpumiem tiek veiktas, ievērojot likumību, objektivitāti un pārredzamību.

(2) Policijas darbiniekam nav atļauts piedalīties izmeklēšanā, ja tā skar kolēģi no tā paša struktūrvienības, priekšnieku vai padoto, ja pastāv neobjektivitātes, aizspriedumu vai interešu konflikta risks.

(3) Visos smagu pārkāpumu gadījumos izmeklēšana tiek nodota Iekšējās drošības birojam, kas darbojas neatkarīgi no policijas hierarhiskās struktūras.

(4) Interešu konflikta identificēšanas un izmeklēšanas nodošanas kārtību un kritērijus nosaka Ministru kabinets.

Pamatojums: Neatkarīgas izmeklēšanas ir būtiskas sabiedrības uzticības stiprināšanai tiesībaizsardzības iestādēm un objektivitātes nodrošināšanai sūdzību izskatīšanā.

3 pants. Policijas darbinieku apmācību un profesionālās pilnveides standartizācija (grozījums)

Priekšlikums grozīt “Latvijas Republikas Valsts policijas likuma” 6. pantu.

Ierosinātais jaunais 6. panta formulējums (grozīts):

(1) Veicot savus pienākumus, Valsts policijas amatpersonas ievēro un aizsargā indivīdu tiesības un brīvības, uztur sabiedrisko kārtību, novērš un izmeklē noziedzīgus nodarījumus, kā arī sniedz palīdzību ārkārtas situācijās saskaņā ar likumu.

(2) Valsts policija nodrošina, ka visi amatpersonas – neatkarīgi no amata vai pienākumu veida – regulāri apmeklē standartizētas un obligātas apmācību programmas. Šīs programmas ietver, bet neaprobežojas ar:

- cilvēktiesību pamatiem un to aizsardzību atbilstoši nacionālajiem un starptautiskajiem tiesību aktiem;
- ētikas standartiem policijas darbā un atbildības mehānismiem;
- krīžu vadību, tostarp saziņu, konfliktsituāciju deeskalāciju un spēka pielietošanas protokolus augsta riska situācijās.

(3) Iekšlietu ministrija apstiprina un uzrauga šo apmācību programmu ieviešanu, kā arī ik gadu publicē pārskatus par apmācību dalībniekiem un rezultātiem.

Pamatojums: Regulāras un visaptverošas apmācības nodrošina, ka amatpersonas ir sagatavotas risināt sarežģītas situācijas, vienlaikus ievērojot cilvēktiesības un ētikas principus.

LIETUVA: Policijas atbildības un cilvēktiesību aizsardzības stiprināšana

1. Stiprināt sabiedrības uzraudzību par policijas darbību.

Likumprojekts par grozījumiem Lietuvas Republikas Policijas likuma 6. pantā.

Pašreizējais 6. pants (kopsavilkums):

“Nosaka policijas funkcijas: sabiedriskās kārtības nodrošināšana, noziedzības novēršana, palīdzība iedzīvotājiem u.c.”

Ierosināta jauna 6. panta redakcija.

6. pants. Policijas funkcijas (grozīts):

(1) Policija nodrošina sabiedrisko kārtību un drošību, aizsargā personu dzīvību, veselību, tiesības un brīvības, novērš un izmeklē noziedzīgus nodarījumus un administratīvos pārkāpumus, kā arī sniedz palīdzību personām likumā noteiktajos gadījumos.

(2) Ārkārtējās situācijas vai kara stāvokļa laikā policija rīkojas, ievērojot likumību, nepieciešamību, samērīgumu un pamattiesību ievērošanas principus. Visas policijas darbības ir jādokumentē, un ir jānodrošina piekļuve neatkarīgiem uzraudzības mehānismiem.

(3) Policijas departaments sadarbībā ar Seima ombudu biroju un Sabiedrisko uzraudzības komisiju regulāri sniedz pārskatus par policijas darbības likumību ārkārtas tiesiskā režīma laikā.

(4) Iekšlietu ministrija izstrādā pamatnostādnes krīzes komunikācijai un apmācību programmām, kuru mērķis ir uzlabot cilvēktiesību aizsardzību un policijas atbildību ārkārtas apstākļos.

Pamatojums: Sabiedriskā uzraudzība ir demokrātiskas policijas pamatprincips, kas nodrošina, ka tiesībsargājošās iestādes paliek atbildīgas sabiedrībai, kurai tās kalpo.

2. Ieviest digitālos rīkus pārskatāmības nodrošināšanai

Grozījumu projekts Lietuvas Republikas Policijas likumā – 14. pants.

Pašreizējais 14. panta saturs (īsumā):

“Apraksta policijas darbinieku pienākumus, mijiedarbojoties ar personām, tostarp spēka pielietošanas gadījumos, identitātes pārbaudi un pienācīgu uzvedību”.

Ierosinātais - grozītais 14. panta formulējums (jaunā redakcija).

14. pants. Policijas darbinieku un sabiedrības savstarpējā mijiedarbība (grozīts):

(1) Policijas darbinieki, pildot savus pienākumus, rīkojas saskaņā ar likumību, proporcionalitāti, cieņu pret cilvēka cieņu un caurskatāmības principiem.

(2) Visās mijiedarbībās ar sabiedrības locekļiem – pārbaudēs, apturēšanas gadījumos, aizturēšanās vai spēka pielietošanā – policijas darbiniekiem jābūt aprīkoti ar ķermenim piestiprinātām kamerām vai līdzvērtīgiem digitālās ierakstīšanas rīkiem, lai nodrošinātu notikumu objektīvu dokumentēšanu.

(3) No šīm ierīcēm iegūtie dati tiek uzglabāti, apstrādāti un pieejami saskaņā ar Fizisko personu datu aizsardzības likumu, un tos var izmantot kā pierādījumus administratīvās vai kriminālprocesuālās lietās, kā arī policijas darbinieku rīcības izvērtēšanā.

(4) Iekšlietu ministrijas pārraudzībā esošā Policijas pārvalde nosaka tehniskās prasības, darbības procedūras, datu glabāšanas termiņus un piekļuves noteikumus saistībā ar šādu ierakstīšanas iekārtu izmantošanu.

(5) Gadījumos, kad ķermenim piestiprināto kameru izmantošana nav iespējama tehnisku vai drošības apsvērumu dēļ, policijas darbiniekam nekavējoties pēc incidenta jāiesniedz rakstisks paskaidrojums.

Pamatojums: Digitālo rīku izmantošana veicina caurskatāmību, nodrošina objektīvus pierādījumus strīdu gadījumos un stiprina atbildību tiesībsargājošajās iestādēs.

3. Stiprināt cilvēktiesību aizsardzības tiesisko regulējumu

Likumprojekta grozījums Lietuvas Republikas likumā “Par policiju” – 6. Pants.

Pašreizējais 6. panta saturs (kopsavilkums):

“Nosaka vispārējās policijas darbības funkcijas un principus.”

Ierosināts jauns 6. panta formulējums (grozīts).

6. pants. Policijas darbības principi un cilvēktiesību ievērošana (grozīts):

(1) Policijas darbība tiek veikta saskaņā ar Lietuvas Republikas Konstitūciju, likumiem un citiem normatīvajiem aktiem, kā arī Lietuvas ratificētajiem starptautiskajiem līgumiem.

(2) Policijai visos apstākļos ir jāievēro un jāaizsargā cilvēktiesības un pamatbrīvības, kā tas noteikts Eiropas Cilvēktiesību konvencijā, Eiropas Savienības Pamattiesību hartā, Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām un citos saistošos starptautiskajos dokumentos.

(3) Ārkārtas stāvokļa vai kara stāvokļa laikā policijas rīcībai jāatbilst likumības, nepieciešamības un samērīguma principiem, un tiesību ierobežojumi pieļaujami tikai tiktāl, cik tas ir stingri nepieciešams atbilstoši starptautisko tiesību normās noteiktajiem atkāpšanās mehānismiem.

(4) Policijas departamentam ir jānodrošina, ka policijas darbinieki regulāri apgūst apmācības par starptautiskajām cilvēktiesību saistībām, kā arī jāizstrādā iekšējās vadlīnijas, kas nodrošina šo saistību ievērošanu ārkārtas tiesiskā režīma laikā.

Pamatojums: Valsts likumdošanas saskaņošana ar starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem nostiprina apņemšanos aizsargāt personu tiesības un brīvības arī izņēmuma apstākļos.

Šie ieteikumi, kā arī konkrētie ierosinātie likumdošanas grozījumi Ukrainai, Latvijai un Lietuvai ir vērsti uz policijas atbildības stiprināšanu, cilvēktiesību aizsardzību un tiesībsargājošo iestāžu darba uzlabošanu ārkārtas stāvokļa vai kara stāvokļa apstākļos. Šo izmaiņu ieviešana veicinās sabiedrības uzticēšanos, nodrošinās efektīvāku policijas darbu un saskaņos nacionālo praksi ar starptautiskajiem standartiem, jo īpaši kara un krīžu pārvaldības kontekstā.

LITERATŪRAS SARAKSTS

1. About the National Police: Law dated 02.07.2015 No. 580-YIII. (2015). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, No. 4, 40-41, Art. 379.
2. Alalehto, T., & Larsson, D. (2016). Measuring trust in the police by contextual and individual factors. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 46, 31-32.
3. Asquith, N. L., & Bartkowiak-Théron, I. (2021). Community engagement. In *Policing practices and vulnerable people* (pp. 69–84). Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-62870-3_5 (date of access: 06.03.2025).
4. Baimuratov, M. O., Kofman, B. Y., & Naumkina, S. M. (2022). Organisational-normative paradigm of juvenile prevention in the territorial community: The role of local self-government bodies in its formation and implementation in conditions of peace and martial law. Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defence, 9-41. Retrieved from <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7880/16458-1> (accessed: March 6, 2025).
5. Bakutin, Y. (2020). Analysis of European and national experience performance of police enforcement activities. *Law Review of Kyiv University of Law*, 1, 328–332. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.65>
6. Barton, H., & Beynon, M. J. (2015). Do the citizens of Europe trust their police? *International Journal of Emergency Services*, 4(1), 65-85. <https://doi.org/10.1108/IJES-09-2014-0013>
7. Beilmann, M., & Lilleoja, L. (2017). Explaining the relationship between social trust and value similarity: The case of Estonia. *Juridica International*, 25, 14–24. <https://doi.org/10.12697/ji.2017.25.02>
8. Bērziņa-Ruķere, I., Avota, I., Grūbis, N., & Tošovskis, M. (2012). *Uz sabiedrību vērsts policijas darbs Latvijā 2009.–2012. Pieredze un nākamie soļi*. Rīga: Valsts policija.
9. Bezus, Y. O. (2017). Overcoming corruption in the police of Latvia, Lithuania, Estonia and ensuring official discipline and legality in their activities. *Spilnota*. <http://www.spilnota.net.ua/ru/article/id-1704/>
10. Blair, G., Beaulieu, E., Houghton, R., Gertler, P. J., & Seitz, M. (2021). Community policing does not build citizen trust in police or reduce crime in the Global South. *Science*, 374(6571). <https://doi.org/10.1126/science.abd3446> (date of access: 15.03.2025).
11. Bonner, M. D. (2019). What democratic policing is ... and is not. *Policing and Society*, 30(9), 1044–1060. <https://doi.org/10.1080/10439463.2019.1649405>
12. Boyte, K. J. (2019). A comparative analysis of the cyberattacks against Estonia, the United States, and Ukraine. In A. M. Maglaras, K. Kambourakis, & H. Janicke (Eds.), *National Security* (pp. 108–125). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-7912-0.ch007>
13. Buciuinas, G. (2024). Reforms in the criminal justice system: Lessons learned from the Republic of Lithuania. *Administrative and Criminal Justice (ACJ)*, 1(93), 5–11. <https://doi.org/10.17770/acj.v1i93.6943>
14. Chapkey, S. S., & Tochilovsky, V. (n.d.). *World factbook of criminal justice systems: Ukraine*. National Institute of Justice. <https://bjs.ojp.gov/content/pub/pdf/wfbcjsu.pdf>
15. Chyshko, K. O., & Pinchuk, R. S. (2024). Formation and development of special police units: A retrospective analysis. *Law and Safety*, 1(92), 123–132. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.1.11>
16. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996, No. 254k/96-VR. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
17. Council of Europe. (1950). *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Strasbourg codex*. 34 p. www.echr.coe.int
18. Council of Europe. (1950). *Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* (adopted November 4, 1950). Published in *Government Courier*, 2010(215.8). https://coe.int/en/web/human-rights-convention/home/?utm_source=chatgpt.com

19. Danovska, E., & Kūtra, G. (Eds.). (2020). *Administratīvo pārkāpumu tiesības: Administratīvās atbildības likuma skaidrojumi*. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
20. Deflem, M. (2015). Interpol. In W.G. Jennings (Ed.), *Encyclopedia of Crime and Punishment*. <https://doi.org/10.1002/9781118519639.wbecpx031>
21. Den Heyer, G. (2011). New public management: A strategy for democratic police reform in transition and developing countries. *Policing: an International Journal*, 34(3), 421. <https://doi.org/10.1108/13639511111157492>
22. Dišlers, K. (2002). *Ievads Latvijas administratīvo tiesību zinātnē*. Rīga.
23. Dlamini, S. (2023). Community police forums' future and legitimacy: Redefining good community policing. *Cogent Social Sciences*, 10(1). <https://doi.org/10.1080/23311886.2023.2288019>
24. Dumchykov, M., Utkina, M., & Bondarenko, O. (2022). Cybercrime as a threat to the national security of the Baltic States and Ukraine: The comparative analysis. *International Journal of Safety and Security Engineering*, 12(4), 481–490. <https://doi.org/10.18280/ijssse.120409> (date of access: 16.03.2025).
25. Dzhuzha, O., Siuravchyk, V., & Shumeiko, T. (2024). Current trends in public involvement in crime prevention policing. *Naukovij Visnik Nacional'noi Akademii Vnutrišnih Sprav*, 29(1), 9–19. <https://doi.org/10.56215/naia-herald/1.2024.09> (date of access: 16.03.2025).
26. Eesti Vabariik. *Infotehnoloogia süsteemide seadus*. Retrieved from: <https://www.riigiteataja.ee/index.html>
27. E-pārvaldes likums. Retrieved from: <https://likumi.lv/ta/id/283229-oficialas-elektroniskas-adreses-likums>
28. EUCPN. (2019). *Policy on community-oriented policing in the EU*. Brussels, 24 p. https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/POLICY%20PAPER%202019%20COP_ENG_LR.pdf
29. European Commission. (2020). *Standard Eurobarometer 94. Public opinion in the European Union (Autumn 2020)*. <https://europa.eu/eurobarometer>
30. Feldhūne, G., Kučs, A., & Skujeniece, V. (2004). *Cilvēktiesību rokasgrāmata tiesnešiem*. Rīga: Latvijas Universitāte.
31. Feldmanis, A. (2016). *Policijas funkcijas noziedzības novēršanas un apkarošanas kontekstā* [Doctoral dissertation, Rīgas Stradiņa universitāte]. https://doi.org/10.25143/prom-rsu_2016-03_pdf
32. Filshtein, M. V. (2016). Police bodies of the Baltic States – members of the European Union (Latvia, Lithuania, Estonia): Organization and legal support of activities in the field of internal affairs: Dissertation. *Candidate of Law Sciences: 12.00.07*. Kyiv, 228 p.
33. Hartley, J., Ongaro, E., Quick, K., & Schröter, E. (2023). Public management and policing: A dialectical inquiry. *Public Management Review*, 25(9), 1716. <https://doi.org/10.1080/14719037.2023.2224809>
34. Kobzar, O. F. (2015). *Police activity in Ukraine: Administrative and legal aspect*. Dnipro: Panov. <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/433/1/Monografiya%20Kobzarya%20O.F.%20POLICE%20ACTIVITY%20IN%20UKRAINI.pdf>
35. International experience of police activity in the context of ensuring public security. (2023). *Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Legal sciences*, 5(68), 41–46. <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.5.7>
36. Izbash, K., & Dombrovan, N. (2022). Regulatory and legal support for the interaction of the national police of Ukraine with the public and the population on a partnership basis. *South Ukrainian Law Journal*, 241–246. <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.42>
37. Jakubcova, L., Holubova, K., & Dubravova, H. (2024). The impact of modern information technology on the resistance to disinformation in the police. *In Lecture Notes in Computer Science* (pp. 290–302). https://doi.org/10.1007/978-3-031-68005-2_21

38. Jõesaar, A., Rožukalne, A., & Jastramskis, D. (2022). Trust in public service media in the Baltic States. *Journal of Baltic Studies*, 1–25. <https://doi.org/10.1080/01629778.2022.2127816> (date of access: 16.03.2025).
39. Kochel, T. R., & Skogan, W. G. (2021). Accountability and transparency as levers to promote public trust and police legitimacy: Findings from a natural experiment. *Policing an International Journal*, ahead-of-print, ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/pijpsm-04-2021-0062> (date of access: 16.03.2025).
40. Kuzņecova, K. (2012). Sabiedriskā kārtība kā sabiedrības drošības priekšnoteikums sociāli ekonomisko pārmaiņu apstākļos. In *Eiropas integrācijas sociālā un ekonomiskā dimensija: problēmas, risinājumi, perspektīvas* (pp. 123–134). Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”.
41. Kuzņecova, K. (2022). *Theoretical and practical aspects of public order and security in the context of globalization* (Doctoral dissertation, Daugavpils University). https://du.lv/wp-content/uploads/2022/08/Kuznecova_Kristine_PD-kopsavilkums-ENG.pdf
42. Kyiv International Institute of Sociology. (2023). *Dynamics of trust in social institutions in 2021-2023*. Press release. <https://kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1335&page=1>
43. Kyiv International Institute of Sociology. *Kyiv International Institute of Sociology*. <https://www.kiis.com.ua/>
44. Latvijas Republika. Likums par policijas caurskatāmību. URL: <https://likumi.lv/ta/id/67957-par-policiju>
45. Law in War. (n.d.). *Nacionalna policija v umovah voyennogo stanu: Zminy v zakonodavstvi*. Retrieved April 21, 2025, from <https://law-in-war.org/naczionalna-policziya-v-umovah-voyennogo-stanu-zminy-v-zakonodavstvi/>
46. Lietuvos Respublikos policijos įstatymas. No. VIII-2048, Retrieved from: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111665/asr>
47. Lupalo, O. A. (2019). Evaluation of the effectiveness of the National Police of Ukraine: Administrative and legal aspects. *Legal Regulation of the Economy*, 18, 73–85.
48. Martynenko, O. A., & Telichkin, I. O. (2015). *Crime prevention among employees in internal affairs bodies of Ukraine: International and national aspects: Monograph*. Retrieved from https://police-reform.khpg.org/library/zapobigannya_zlochinam_sered_pracivnikiv_v_organah_vnutrishnih_sp_rav_ukrayini_mizhna
49. Masso, A., Alastair, R., Kivimäe, H., Mäkinen, K., & Danielsson, P. (2024). Citizens' perspectives on platformisation of police work: A scenario and story-based exploration in Estonia and Sweden. *Information, Communication & Society*, 1–19. <https://doi.org/10.1080/1369118x.2024.2333842>
50. Masso, A., Raud, M., Laanpere, M., & Luik, P. (2024). Citizens' perspectives on platformisation of police work: A scenario and story-based exploration in Estonia and Sweden. *Information, Communication & Society*, 1–19. <https://doi.org/10.1080/1369118x.2024.2333842> (date of access: 06.03.2025).
51. Mazurik, O., & Strelchenko, O. (2024). Characteristics of the basic principles of interaction between the national police and the public during the war. *Science and Technology Today*, 1(29), 113–124. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1\(29\)-113-124](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1(29)-113-124)
52. Meershoek, G. (2023). Creating modern, community-oriented police: Some Dutch experiences. *Philosophy, Economics and Law Review*, 3(1), 210–217. <https://doi.org/10.31733/2786-491X-2023-1-210-217>
53. Muzychuk, O., Bezpalova, O., Rudoi, K., & Kalenichenko, L. (2020). International experience of ensuring public safety and order by police forces during mass events and the possibility of its application in Ukraine. *Amazonia Investiga*, 9(25), 493–499. <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1099>

54. Myroniuk, S. A., & Myroniuk, R. V. (2021). Public control over the service activity of the police and evaluation of the efficiency of providing social and service activities by the police in the countries of Western Europe and Ukraine. In *The latest development of the modern legal sciences and education in Ukraine and EU countries: An experience, challenges, expectations* (pp. 372–391). <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-033-9-21>
55. National Police of Ukraine. *Data from the National Police of Ukraine show positive developments in the implementation of patrol police*. <https://www.npu.gov.ua/>
56. Nodokļu un muitas policijas likums. *Likumi.lv - Latvijas Republikas tiesību akti*. URL: <https://likumi.lv/ta/id/356458-nodoklu-un-muitas-policijas-likums>
57. O'Reilly, C. (2022). Doing the right thing? Value conflicts and community policing. *Policing and Society*, 33(1), 1–17. <https://doi.org/10.1080/10439463.2022.2071423>
58. Odesa State University of Internal Affairs. (n.d.). *European code of police ethics: Principles of police activity in democratic states*. <https://oduvs.edu.ua/news/yevropejskij-kodeks-politsejskovi-etiki-printsipi-diyalnosti-politsiyi-v-demokraticnih-derzhavah/>
59. OSCE. (2022). *Good practices in building police-public partnerships* (SPMU Publication Series Vol. 4, 2nd ed., 150 pp.). https://www.osce.org/files/f/documents/8/4/32547_0.pdf
60. Pavlenko, S., Sevruck, V., & Kobko, Y. (2017). Training police officers in the conditions of reforming the system of education of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in accordance with European standards. *Science and Education*, 6, 142–150. Retrieved from https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2017/6_2017/22.pdf
61. Pendyura, M. M., & Starytska, O. O. (2020). *Police deontology: Training manual*. Kyiv: FOP Maslakov.
62. Reinholde, I. (2022). Latvia: Designing reforms, understanding change, and anticipating hope. In *Public service evolution in the 15 post-Soviet countries* (pp. 287–326). Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-16-2462-9_9
63. Republic of Latvia. Law on Disciplinary Liability of Police Officers. URL: <https://likumi.lv/>
64. Republic of Latvia. The Law on Combating Corruption. URL: <https://likumi.lv/>
65. Reznik, O. M., Andriichenko, N. S., Zvozdetska, I. V., Zarosylo, V. O., & Hryshko, V. I. (2023). Results and perspectives on policing as part of the national security sector. *Revista Juridica Portucalense, December*, 216. [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(32\)2022.ic-09](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(32)2022.ic-09)
66. Rudhanto, A. W. (2022). Predictors of citizens' satisfaction and trust in police as a function of good governance and cooperative culture. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 9(3), 152–167. <https://doi.org/10.29333/ejecs/1279> (date of access: 16.03.2025).
67. Ruks, A. (2020). Viena no prioritātēm ir policista profesijas reputācija. LR1. <https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/krustpunkta/krustpunkta-liela-intervija-jaunais-valsts-policijas-prieksnieks.a135566>
68. Rymarenko, Y. I. (2006). *Private life and the police: Conceptual approaches*. In *Theory and practice* (Yu. I. Rymarenko, Ed.). Kyiv: KNT.
69. Shapoval, R. V., Bytiak, I., Khrystynchenko, N., & Solntseva, K. V. (2018). Problematic issues of the administrative and legal status of the police in the Baltic States (Lithuania, Latvia, Estonia). *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 31, 295–306. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=695301>
70. Skyba, E., & Tkachenko, K. (2023). Philosophical foundations of a new approach to the community policing' activity. *Philosophy, Economics and Law Review*, 3(2), 13–24. https://phelr.dduvs.edu.ua/?page_id=3360
71. Slovo i Dilo. (2023, June 21). How the level of trust of Ukrainians in law enforcement agencies has changed. *Slovo i Dilo*. <https://www.slovoidilo.ua/2023/06/21/infografika/suspilstvo/yak-zminyuvavsya-riven-doviry-ukrayincziv-sylovyyx-ta-pravooxoronnix-orhaniv>

72. Smaliukienė, R., Vedlūga, T., & Giedraitytė, V. (2023). Initiatives, public trust, and citizen engagement during crises: A comparative analysis across Baltic States. *Problems and Perspectives in Management*, 21(4), 189–201. [https://doi.org/10.21511/ppm.21\(4\).2023.15](https://doi.org/10.21511/ppm.21(4).2023.15)
73. Suve, P., Selg, P., & Sootla, G. (2016). Two decades of Estonian police and the relevance of police models for the development of safety policy. *Studies of Transition States and Societies*, 8(1), 36–52. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-62525-3>
74. The Constitution of the Republic of Latvia. (n.d.). <https://www.saeima.lv/en/legislative-process/constitution>
75. Thibault, E. A. (2015). *Proactive police management* (Ninth edition). <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/proactive-police-management-third-edition>
76. Treļš, Ē. (2023). Improving policing in a multicultural society in the Republic of Latvia: Theoretical legal aspects. *Socrates: Rīga Stradiņš University Faculty of Law Electronic Scientific Journal of Law*, 2023(1–25), 18–25. <https://doi.org/10.25143/socr.25.2023.1.18-25>
77. Treļš, Ē. (Ed.). (2022). *Policijas tiesības: Kolektīvā monogrāfija*. Rīga: Latvijas Universitāte.
78. Tsyganov, O. (2018). Peculiarities of the foreign practice of providing administrative services in the field of law enforcement. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 5, 146–150.
79. Valsts reģionālās attīstības aģentūra. (n.d.). <https://www.latvija.lv/>
80. Vanchuk, I. D. (2014). Method of legal regulation: Separate aspects. *Legal Scientific Electronic Journal*, (1), 8. http://www.lsej.org.ua/1_2014/01.pdf
81. Verkhovna Rada of Ukraine. (1992). Law of Ukraine No. 2229-XII on the Security Service of Ukraine, March 25, 1992. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
82. Verkhovna Rada of Ukraine. (2004). *On international treaties of Ukraine: Law of Ukraine dated 29.06.2004 No. 1906-IV*. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine, (50), Art. 540.
83. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). Law of Ukraine No. 1700-VII on prevention of corruption, July 2, 2014. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1700-18#Text>
84. Verkhovna Rada of Ukraine. (2015). Law of Ukraine No. 580-VIII on the National Police, July 2, 2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#top>
85. Verkhovna Rada of Ukraine. (2015). Law of Ukraine No. 794-VIII on the State Bureau of Investigation, November 12, 2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>
86. Verkhovna Rada of Ukraine. (2015, May 12). *On the legal regime of martial law* (No. 389-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/conv#top>
87. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). Law of Ukraine No. 1950-VIII on amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine on improving the mechanisms for ensuring the tasks of criminal proceedings, March 16, 2017. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1950-19#Text>
88. Verkhovna Rada of Ukraine. (2018). Law of Ukraine No. 2337-VIII on the Disciplinary Statute of the National Police of Ukraine, March 15, 2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>
89. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). Law of Ukraine No. 2123-IX on amendments to the laws of Ukraine “On the National Police” and “On the Disciplinary Statute of the National Police of Ukraine” in order to optimize police activities, including during martial law, March 15, 2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>
90. Verkhovna Rada of Ukraine. (2024). *On the National Police: Law of Ukraine of 02.07.2015 No. 580-VIII (as of August 16, 2024)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
91. Wathne, C. T. (2020). New public management and the police profession at play. *Criminal Justice Ethics*, 39(1), 1–22. <https://doi.org/10.1080/0731129X.2020.1746106>
92. Zinchenko, D., & Jafarova, O. (2024). The role of law enforcement agencies in ensuring stability and security under martial law: The experience of Ukraine. In *IV International Scientific and Practical Conference “Social Aspects of Military-Professional Activity of the*

Security and Defence Sector: Challenges of Today” (pp. 73–77). Vinnytsia.
<https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/20224>